

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

Facultatea de Istorie și Filosofie

Departamentul Istoria Românilor, Universală și Arheologie

Ion Valer XENOFONTOV

**ROMÂNIA ÎN SISTEMUL DE SECURITATE EUROPEANĂ
ÎN SECOLUL XX – ÎNCEPUTUL SECOLULUI XXI**

Note de curs

*Aprobat de
Consiliul Calității al USM*

CHIȘINĂU, 2021
Centrul Editorial-Poligrafic al Universității de Stat din Moldova

CZU: 94(498)"19/20"(075.8)
X-40

Lucrarea a fost recomandată spre editare la ședința Departamentului Istoria Românilor, Universală și Arheologie, proces-verbal nr. 5 din 22 aprilie 2021 și de Consiliul Facultății de Istorie și Filosofie

Referenți științifici:

Anatol PETRENCU, doctor habilitat în istorie, profesor universitar

Liliana ROTARU, doctor în istorie, conferențiar universitar

Valentin BURLACU, doctor în istorie, conferențiar universitar

Responsabil de ediție:

Lidia PRISAC, doctor în istorie

Descrierea CIP A Camerei Naționale a Cărții

Xenofontov, Ion Valer.

România în sistemul de securitate europeană în secolul XX–începutul secolului XXI: Note de curs / Ion Valer Xenofontov; referenți științifici: Anatol Petrencu [et al.]; Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Istorie și Filosofie, Departamentul Istoria Românilor, Universală și Arheologie. – Chișinău: CEP USM, 2021. – 159 p.

Referințe bibliogr.: p. 154-162. – 50 ex.

ISBN 978-9975-158-58-9.

94(498)"19/20"(075.8)

X-40

ISBN 978-9975-158-58-9

© Ion Valer Xenofontov, 2021

© USM, 2021

S U M A R

PRELIMINARII	5
I. OBIECTUL DE STUDIU. INTRODUCERE, CADRUL GEOGRAFIC, CRONOLOGIE, ISTORIOGRAFIE ȘI IZVOARE....	7
II. ROMÂNIA ÎN SISTEMUL DE SECURITATE EUROPEANĂ LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI XX.....	23
III. ROMÂNIA ÎN SISTEMUL DE (IN)SECURITATE EUROPEANĂ ÎN PRIMUL RĂZBOI MONDIAL.....	35
IV. ROMÂNIA DUPĂ PRIMUL RĂZBOI MONDIAL. PRIORITĂȚILE APĂRĂRII NOULUI STAT NAȚIONAL ÎN CONTEXTUL SECURITĂȚII EUROPENE	50
V. ROMÂNIA ÎN SISTEMUL DE SECURITATE EUROPEANĂ INTERBELICĂ	66
VI. POLITICA MARILOR PUTERI FAȚĂ DE ȚĂRILE DIN EUROPA CENTRALĂ, DE EST ȘI DE SUD-EST ÎN AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL. CAZUL ROMÂNIEI.....	84
VII. ROMÂNIA ÎN PERIMETRUL ALIANȚELOR ECONOMICE ȘI POLITICO-MILITARE ALE EUROPEI POSTBELICE. RĂZBOIUL RECE.....	98
VIII. POZIȚIA DEOSEBITĂ A ROMÂNIEI ÎN CADRUL INTERVENȚIEI TRUPELOR PACTULUI DE LA VARȘOVIA ÎN CEHOSLOVACIA (1968)	114

IX. ROMÂNIA ÎN SISTEMUL DE SECURITATE AL ȚĂRILOR SOCIALISTE DIN EUROPA CENTRALĂ ȘI DE SUD-EST (SFÂRȘITUL ANILOR 1980)	125
X. STRATEGIA DE SECURITATE NAȚIONALĂ A ROMÂNIEI (ROMÂNIA EUROPEANĂ, ROMÂNIA EUROATLANTICĂ).....	134
TEMATICA PROIECTELOR DE CERCETARE INDIVIDUALĂ LA DISCIPLINĂ.....	152
BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ.....	154

PRELIMINARII

Disciplina ***România în sistemul de securitate europeană în secolul XX – începutul secolului XXI*** (cod: S.03.A.14) este parte componentă a Istoriei Românilor, implicit a Istoriei Universale. Din perspectivă cronologică, include procese și fenomene istorice ancorate în contextul marilor perturbații ale „secolului extremelor” (după expresia sugestivă a lui Eric Hobsbawm) și continuă în prezent. Este intervalul cronologic care a lăsat amprente substanțiale asupra istoriei poporului român, a destinelor colective și individuale, a teritoriului statului român.

Formatul materialului didactic vizează evidențierea principalelor componente ale României în contextul sistemului de securitate europeană în cadrul cronologic vizat. S-a pornit de la premisa că România este parte integrantă a civilizației europene, participant activ la construcția europeană, fiind atât consumatoare de securitate europeană, cât și furnizor de securitate. Din acest punct de vedere, s-a avut în vizor dimensiunea mondială, europeană, națională și regională. Principiile după care ne-am ghidat la structurarea notelor de curs au fost următoarele: *gândim universal, acționăm național*; interesele naționale în realitățile internaționale; identitate națională ancorată în cea europeană etc.

Lucrarea este destinată studenților masteranzi ai anului II de la Facultatea de Istorie și Filosofie a Universității de Stat din Moldova, programul: *Stat și societate din perspectivă istorică*, corespunde obiectivelor stipulate în curriculumul obiectului de studiu, fiind direcționat spre informarea persoanelor care studiază disciplina respectivă cu principalele unități de conținut incluse în cadrul curriculei. După caz, din perspectivă didactico-științifică, elementele de conținut expuse au fost exemplificate cu studii de caz, ceea ce facilitează o mai bună însușire a materiei abordate și o aplicare mai bună în practică a unității de învățare. Cunoștințele și competențele obținute de către masteranzi în cadrul disciplinei vor permite o mai bună înțelegere a istoriei

României în contextul securității europene și pot facilita inserția lor profesională atât în sistemul educațional, al cercetării, cât și în cadrul instituțiilor de stat.

Conținutul disciplinei prevede formarea unor competențe profesionale din perimetrul analizei evoluției securității europene și al impactului acesteia asupra României; abordării critice a literaturii de specialitate și a izvoarelor istorice; stabilirii corelației dintre contextul intern și cel extern asupra nivelului de securitate al statului român; identificării factorilor perturbatori ai situației internaționale care au influențat volens nolens sistemul european de securitate cu impact direct asupra României. În cadrul disciplinei, studenții masteranzi urmează să abordeze comparativ (prin extragerea elementelor generale și particulare) sistemul de securitate al României în raport cu alte state europene, să-și sprijine demersul științific în baza unor conținuturi fundamentale teoretice și practice cu referire la tema enunțată. Subiectele abordate în cadrul notelor de curs pot constitui o rampă de lansare spre cercetări științifice materializate în teze de doctorat, tematici de cercetare științifică, participări la manifestări științifice naționale și internaționale, organizarea de mese rotunde etc.

I. OBIECTUL DE STUDIU. INTRODUCERE. CADRUL GEOGRAFIC, CRONOLOGIE, ISTORIOGRAFIE ȘI IZVOARE

Obiective:

Evaluarea și aprecierea concepțiilor istoriografice privind locul României în sistemul de securitate europeană.

Determinarea particularităților cadrului geografic și politico-statal ale statului român în contextul securității europene.

Încadrarea cronologică a României în sistemul de securitate europeană.

Analiza perspectivei teoretico-metodologice a obiectului de studiu.

Termeni-cheie: *România, Europa, securitate europeană, secolele XX–XXI, istoriografie, izvoare istorice, teorie și metodologie.*

Întreaga istorie a românilor este una creată, dezvoltată și perpetuată în perimetrul matricei europene, spațiul memoriei colective de sorginte europeană și al politicii mondiale. În pofida perturbațiilor derulate pe parcursul sec. XX, textura europeană le-a asigurat românilor continuitate, identitate, imagine și securitate.

Constituind o entitate socioistorică distinctă, cu valori proprii, Europa a marcat parcursul istoric al României. Statul român întotdeauna s-a identificat cu Europa, iar Europa a considerat România drept partea sa componentă.

Din perspectivă etimologică, vocabula *Europa* ar proveni de la cuvântul semitic *oreb* sau *ereb*, ce semnifică *apus, asfințit*. O altă

ipoteză relevă faptul că vocabula originară ar fi *opia*, care înseamnă *pământ*¹.

Potrivit unor opinii, ultimele două secole ale mileniului al II-ea stau sub semnul „vârstei Europei moderne”, atunci când „locuitorii din oricare punct al globului puteau ajunge sub controlul uneia sau mai multor națiuni de cultură europeană”².

Potrivit cercetătorului și diplomatului Valentin Naumescu, „Europa Centrală și de Est a fost în întreaga ei istorie un spațiu al periferiilor de tot felul, o margine a imperiilor, un front, un avanpost, un pivot geostrategic, un flanc al alianțelor, un perimetru contradictoriu al toleranței multiculturale și, totodată, al faliilor ireconciliabile, un câmp de luptă, un coridor de tranziție, o zonă-tampon, o vecinătate sau o extensie, un teritoriu al întrepătrunderilor și influențelor suprapuse. Multă vreme situată la intersecția imperiilor austriac, țarist și otoman, iar mai târziu în spațiul concurențial de interese al celui de-al Treilea Reich și al Uniunii Sovietice, prinsă apoi în aranjamentele cinice ale ordinii mondiale postbelice și ale Războiului Rece, Europa Centrală și de Est și-a profilat cu greu identitatea proprie, suveranitatea și parcursul de dezvoltare, marcând de-a lungul timpului fie limita interioară a Occidentului, fie granița vestică a Orientului. Cel puțin în ultimii 150 de ani, geometria variabilă și întrepătrunderea influențelor au fost principalele caracteristici istorice, geopolitice și culturale ale acestei fascinante zone de periferie, cuprinsă între Marea Baltică, Marea Adriatică și Marea Neagră”³.

Din ***perspectivă geostrategică și istorică***, poziția României a fost marcată de cele trei elemente esențiale: Carpații, Dunărea și Marea Neagră. Carpații și Depresiunea „teritoriului de peste păduri”

¹ Angela Banciu, *Ideea europeană în istorie*. În: *Sociologie Românească*, 2006, Vol. IV, nr. 4, p. 14.

² John R. Barber, *Istoria Europei Moderne* /Trad.: Daniela Truția, București, Editura Lider, 1993, p. 10.

³ Valentin Naumescu, *Politica Marilor Puteri în Europa Centrală și de Est: 30 de ani de la sfârșitul Războiului Rece*, București, Humanitas, 2019, pp. 10-11.

au format nucleul de constituire a poporului român¹. Dunărea reprezintă nu doar fluviul colector pentru întreaga rețea hidrografică interioară a României, ci și principala cale navigabilă a continentului, asigurând conexiunea Europei Centrale cu bazinul Mării Negre și o axă navigabilă transcontinentală ce leagă Constanța de Marea Nordului (Rotterdam).

România este străbătută de sectorul inferior al fluviului Dunărea pe ambele maluri, la o distanță de 1 075 km (38% din lungimea sa totală), constituind partea cea mai importantă ca debit și navigație (gurile ei). Pentru statul român, Dunărea a fost considerată „un adevărat dar sfânt”, punând la dispoziție cel mai important itinerar natural care parcurge întreaga Europă. Dunărea este al doilea fluviu european, după Volga, și al 14-lea în lume. Traversează întreaga Europă, de la apus la răsărit, reprezentând calea naturală care leagă statele industriale de cele agricole². La 28 ianuarie 1938, profesorul G. Rașcu a susținut o conferință la Universitatea Populară din Chișinău, unde a atenționat asupra importanței geostrategice a Dunării pentru provincia românească: „Artera vitală a Basarabiei n-a fost, nu este, dar va trebui să fie Dunărea maritimă. Numai atunci când toate bogățiile acestei provincii vor lua calea Dunării, viața se va schimba pe meleagurile noastre și Basarabia va merge pe calea progresului desemnat de însăși situația ei geografică”³.

Din perspectivă geografică, Dunărea constituie hotarul de nord al Peninsulei Balcani. Marea Neagră deschide căi navigabile spre întregul Ocean Planetar. În perioada recentă a sporit importanța geostrategică a Mării Negre, asigurând o conexiune spre resursele de hidrocarburi din Caucaz și bazinul caspic, fiind

¹ I. Conea, *Cu privire la „teritoriul nucleu” de formare a poporului român*. În: *Studii și Cercetări de Geologie, Geofizică și Geografie*, 1967, XIV, 1, București, pp. 3-14.

² Grigore Antipa, *Dunărea și problemele ei științifice, economice și politice*, București, 1921, pp. 9-10, 98.

³ G. Rașcu, *Dunărea basarabeană (conferință geografică)*, Chișinău, Tipografia „Tiparul Moldovenesc”, 1938, p. 12.

însă și într-o conexiune directă cu factorul geostrategic puternic marcat de anexarea Peninsulei Crimeea în anul 2014.

O altă perspectivă poate fi extrasă din perimetrul *regiunii pontice*, aflată în jurul Mării Negre din România și Bulgaria, direcționată spre nordul Turciei și Georgia. În spațiul Uniunii Europene, această regiune, deși acoperă numai 0,3 la sută, are suficiente trăsături distincte încât să formeze o categorie proprie. Include o fâșie de coastă îngustă cu o lățime de 20-60 km, care se întinde practic pe întreaga lungime a României și a Bulgariei, sfârșindu-se în munții cu altitudine mică la granița cu Turcia¹.

Această triadă geografică include România în perimetrul Europei Centrale, fapt argumentat și prin distanțele aproximativ egale față de extremitățile nordică, estică și vestică ale continentului: Capul Nord – 2 800 km, Munții Ural – 2 600 km, Capul Roca – 2 700 km, Marea Mediterană – 1 050 km². Or această perspectivă fizico-geografică i-a asigurat o dimensiune economică și demografică specială.

Unii autori consideră că România aparține unui spațiu de intersecție a Balcanilor, cu Europa Răsăriteană și Central-Europeană. „O sinteză de frontieră care, pe de o parte, a creat o stare de izolare a acestui spațiu, de marginalizare, iar pe de alta, păstrarea unor valori autohtone tradiționale mult dincolo în timpurile moderne. Situația în care s-a găsit acest spațiu a determinat o asimilare de influențe diferențiate în funcție de regiuni sau de epoci, dar totdeauna prezentă. O neîncetată circulație de oameni și valori, proprie teritoriilor deschise. Ca și Europa din care face parte, România este o sinteză a diversităților, care, din cauza instabilității permanente, n-au avut vremea necesară de-a se topi și redefini”³. Din această perspectivă, putem face și o diferențiere spațial-identitară a țării

¹ *Natura 2000 în regiunea pontică* /Comisia Europeană Direcția Generală Mediu, Luxemburg, Oficiul pentru Publicații al Uniunii Europene, 2010, p. 3.

² *Geografia României*, Vol. I, București, Editura Academiei Române, 1983, p. 21.

³ Ion Bulei, *O istorie a românilor*. Ediția a V-a revăzută, București, Editura Meronia, 2012, p. 5.

românilor. Astfel, Țara Românească (Muntenia sau Vechiul Regat¹) putem să o includem în zona balcanică, Ardealul (Transilvania) în cea central-europeană, iar Moldova în cea răsăriteană sau mixt balcanic-central europeană.

În segmentul cronologic vizat, conceptul de *securitate* nu are în vizorul său *individul*, ci *statul*, ca entitate definită începând cu Pacea de la Westphalia (1648), atunci când elementele fundamentale ale *statului suveran au fost legitimize*.

După declararea independenței României (9 mai 1877) s-au constituit premisele formării unui stat național modern european. România s-a prezentat ca un stat-națiune, incluzând triada de identitate: teritoriu stabilit în perimetrul unor hotare cu o populație majoritar românească; dispunerea de o formă de guvernare; recunoașterea entității statale în plan internațional.

În a doua jumătate a sec. al XIX-lea, în România are loc un import masiv de practici, exemple și forme occidentale, de creare a punților directe dintre români cu francezii, englezii, italienii ș.a. Din această perspectivă, se vorbește de faptul că „zona europeană se mută în țările din răsăritul continentului, având drept centru Bucureștiul”, micul Paris al Orientului, marcat de un urbanism deconectat de balcanismul înrâurit cu turcii².

Până la mijlocul sec. al XX-lea, oamenii de stat și de cultură din România erau esențialmente cu o gândire convergentă europeană. Nu urmăreau pasivi procesele complexe derulate în spațiul european, ci se includeau activ în aceste mișcări paneuropene, având și propriile proiecte, în care un loc aparte era rezervat statului român. Potrivit cercetătorului german Ernst Nolte ascensiunea, cooperarea și ciocnirile bolșevismului în

¹ Denumirea *Vechiul Regat* face referință la statul român extracarpatic, care acoperă cronologic perioada 14 martie 1881, ziua în care a fost proclamat regatul, și 1 decembrie 1918, ziua Marii Uniri.

² Titu Georgescu, *România în istoria Europei*, București, Holding Reporter, 1997, pp. 68-69.

Rusia și național-socialismului în Germania au generat o stare de război civil în Europa¹.

Într-o lucrare cu caracter propagandistic publicată în anul 1942 se afirma: „România, nu numai prin așezarea sa geografică, ci și prin relief, climă și vegetație, este o țară de răspântie între cele trei Europe: Europa atlantică, Europa mediteraneană și Europa continentală... Rolul de grănicer al Europei l-au jucat românii o vreme îndelungată. Mereu cu fața la Răsărit, românii s-au sprijinit neîncetat pe civilizația și cultura Apusului”².

Potrivit unor autori, după cel de-al Doilea Război Mondial are loc *sfârșitul „lumii europene”*³. Totodată, se conturează o abordare dihotomică, Europa Occidentală a fost asociată cu un „spațiu de libertate”, în opoziție cu Europa comunistă, dominată de URSS și sateliții ei, numită Europa de Est sau Estul, un spațiu puternic ideologizat și politizat⁴. Deși, în manualul *Istoria Românilor* (1947), elaborat de M. Roller, istoria românilor era vizualizată din partea Orientală a Europei, făcând abstracție de legăturile organice pe dimensiune istorică și spirituală cu Europa Occidentală.

Sintagma „Europa de Est” desemnează statele comuniste, poziționate între Germania și Italia la vest și Uniunea Sovietică la est.

Evident, reconfigurarea geografică a fost puternic delimitată de așa-numita „cortină de fier”, sintagmă utilizată de Winston Churchill în discursul din 5 martie 1946 în SUA, pentru a desemna politica promovată de statul sovietic, de izolare a țărilor Europei Centrale și de Est de Occident: „De la Sczezín, pe țărmul

¹ Ernst Nolte, *Războiul civil european: național-socialism și bolșevism*, București, Editura Corint, 2005, 519 p.

² *Spațiul istoric și etnic românesc*, Vol. 3. *Spațiul etnic românesc*. Ediția a II-a, București, Editura Militară, 1993, pp. 5-7.

³ Serge Bernstein, *Istoria secolului XX. Vol. 1. Sfârșitul „lumii europene” (1900–1945)*, Editura All, 1998, 492 p.

⁴ M. Foucher, *La République Européenne*, /Belin collection Frontières, Paris, 2000, p. 93.

Balticii, până la Trieste, la Marea Adriatică, o cortină de fier s-a lăsat asupra continentului. Dincolo de această linie se află capitalele vechilor state ale Europei Centrale și de Est. Varșovia, Berlin, Praga, Viena, Budapesta, Belgrad, București și Sofia, toate aceste orașe se află în ceea ce sunt nevoit să se numească «sfera sovietică»¹.

După descompunerea URSS, spațiile aflate anterior între zona de influență sovietică și cea occidentală încep să graviteze spre structurile europene și euroatlantice, în contextul în care „zona-tampon” dintre Europa Occidentală și Federația Rusă este direcționată spre est, Republica Moldova, Ucraina, Belarus și Țările Baltice.

În documentele oficiale ale Comisiei Europene se utilizează denumirea de „Europa Centrală”. Se mai utilizează și termenii de „Centrul și Estul Europei”, care includ Polonia, Cehia, Slovacia, Ungaria. În „Balcani” se includ următoarele țări: România, Bulgaria, Albania și Grecia². Din perspectivă economică, acest spațiu a fost considerat „nici bogat, nici sărac”.

Dintr-o ***perspectivă internă a percepției nivelului de securitate***, dar și a fobiilor deseori alimentate de interese pur politice, se impune de prezentat și aplicarea stării de asediu în cadrul României în contextul „restabilirii păcii europene”³. Între 1907 și 1938, statul român a decretat mai multe stări de asediu: în 1907, în contextul revoltelor țărănești; la 3–4 iulie 1913, în timpul celui de-al Doilea Război Balcanic, în perioada august 1916–1928 și 1933–1938 a fost aplicată fie pe întreg teritoriul sau doar în anumite regiuni. Regimurile care s-au succedat în România în intervalul 1938–1944, la fel au apelat la instituțiile

¹ J. Muller (ed.), *Churchill's "Iron Curtain" Speech Fifty Years Later*, Columbia, Missouri, University of Missouri, 1999, pp. 9-10.

² Robert Bideleux, Richard Taylor, *European Integration and Disintegration*, New York, Routledge, 1996, p. 26.

³ Mihai Ghițulescu, *Despre starea de asediu în România: schiță istorico-juridică. I. 1852–1918*. În: *Revista Bibliotecii Academiei Române*, 2020, anul 5, nr. 9, ianuarie–iunie, p. 54.

stării de asediu (siguranța, curțile militare)¹. Stările de asedii, aplicate abuziv și în alte state europene, pe intervale extinse de timp, au constituit impedimente acerbe ale democrației, în cazul României pregătind tacit terenul pentru instaurarea dictaturii lui Carol al II-lea.

Acțiunile și principiile politicii de securitate ale României, în intervalul sfârșitul sec. XIX – 1991, sunt estimate din perspectiva *paradigmei realiste*. În mozaicul de state europene, într-un mediu profund polarizat, s-a pus accentul pe factorii geopolitici care au stat la baza politicii de securitate națională. Totodată, a fost evocat echilibrul dintre puteri stabilit de realitățile lumii westphalice, fixat la începutul modernității, potrivit principiului suveranității, afirmat în Pacea de la Westphalia (1648), incluzând o viziune distinctă a vieții politice, cu diferența dintre sfera internă și cea externă a unei țări². Ulterior, strategia de securitate a statului s-a modificat de la o abordare realistă la una *liberală*, apoi la una *neoliberală*. În versiunea din anul 2006 a strategiei românești de securitate, se vizează procesul consultativ cu reprezentanți ai societății civile și academice, care a introdus un factor până atunci ignorat în elaborarea unui astfel de document³.

În noul context de securitate națională, europeană și globală, la 30 iunie 2020, instituția legislativă a României a aprobat raportul Comisiilor de apărare referitor la Strategia Națională de Apărare a Țării pentru perioada 2020–2024⁴, cu 311 voturi „pentru”, 4 – „împotriva” și 38 – „abțineri”. Documentul are cinci capitole și include informații despre noile realități globale,

¹ Corneliu Pintilescu, *Dezbateri publice privind decretarea stării de asediu în România (1918–1933)*. În: *Anuarul Institutului de Istorie „George Barițiu” din Cluj-Napoca*, 2018, tom LVII, p. 304.

² Luciana Alexandra Ghica, Marian Zulean (coord.), *Politica de securitate națională: concepte, instituții, procese*, Iași, Polirom, 2007, pp. 62, 150.

³ *Ibidem*, p. 93.

⁴ *Strategia Națională de Apărare a Țării pentru perioada 2020–2024*. „Împreună, pentru o Românie sigură și prosperă într-o lume marcată de noi provocări” /România. Administrația Prezidențială. București, 2020, 44 p.

inclusiv cele legate de pandemia COVID-19. Potrivit documentului, Federația Rusă a fost inclusă în lista amenințărilor la adresa siguranței naționale; Moscova a reacționat prompt, afirmând că atitudinea Bucureștiului vizează dorința de a consolida prezența SUA și NATO în regiunea Mării Negre.

Din perspectivă sintetică, *securitatea este definită ca o stare de protecție a intereselor vitale ale individului, societății și statului împotriva unor amenințări externe și interne*¹.

Din **perspectivă teoretico-metodologică**, cursul „România în sistemul de securitate europeană în sec. XX – începutul sec. XXI” se raliază la prevederile *Școlii de la Copenhaga*, care presupune cercetarea celor cinci domenii ale securității naționale: militar, politic, economic, mediu și societal².

Potrivit politologului Barry Buzan, unul dintre părinții-fondatori ai Școlii de la Copenhaga, „Baza fizică a statului cuprinde populația și teritoriul acestuia, incluzând toate resursele și bunurile produse de om în interiorul granițelor sale... baza fizică este de asemenea zona în care statele prezintă majoritatea similarităților în privința securității”³. Cercetătorul specifică faptul că „Dacă securitatea internă poate fi permanent legată de securitatea națională, atunci guvernul se poate proteja pe sine cu ajutorul întregului aparat al unui stat polițienesc, ca Uniunea Sovietică a lui Stalin, România lui Ceaușescu sau regimul de apartheid din Africa de Sud”⁴. Același autor afirmă că în perioada lui Nicolae Ceaușescu, România, alături de URSS, China, Irak, Coreea de Nord, au fost incluse în categoria statelor

¹ В.О. Храмов, *Безпека*. În: *Юридична енциклопедія*: В 6 т. /Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Т.1: А–Г., Київ, Укр. енцикл., 1998, с. 207.

² Vezi: Ion Xenofontov, Igor Sofronescu, *Securitatea națională a Republicii Moldova prin prisma Școlii de la Copenhaga*. În: *Revista Militară. Studii de securitate și apărare*, 2014, nr. 2 (12), p. 166.

³ Barry Buzan, *Popoarele, statele și teama*. Ediția a doua /Trad.: Vivia Săndulescu, Chișinău, Cartier, 2000, p. 100.

⁴ *Ibidem*, p. 99.

cu un rol pregnant al poliției politice în viața cotidiană a cetățenilor¹. Apelând la conceptele teoretico-metodologice emise de Barry Buzan, se poate vorbi despre formarea unor complexe de securitate mondială. Potrivit acestei clasificări, România face parte din *Complexul Vest-European*².

Conceptul de securitate internațională a fost definit odată cu fondarea ONU. În primul articol al Cartei ONU semnate la San Francisco la 26 iunie 1945, la încheierea Conferinței Națiunilor Unite pentru Organizația Internațională, și intrate în vigoare la 24 octombrie 1945, se prezintă dezideratul său esențial: „Să mențină pacea și securitatea internațională și, în acest scop, să ia măsuri colective eficace pentru prevenirea și înlăturarea amenințărilor împotriva păcii și pentru reprimarea oricăror acte de agresiune sau altor încălcări ale păcii și să înfăptuiască, prin mijloace pașnice și în conformitate cu principiile justiției și dreptului internațional, aplanarea ori rezolvarea diferendelor sau situațiilor cu caracter internațional care ar putea duce la o încălcare a păcii”³.

În prezent, potrivit unor aprecieri, sistemul de securitate europeană este perceput ca o zonă de demarcare a conflictului dintre SUA și China. Aceste clivaje se întrevăd în domeniile economiei, geopoliticii, militar, tehnologic, umanitar, dar și a confruntărilor dintre civilizații⁴. După Revoluția din Decembrie, România s-a inclus în structurile unei Europe cu potențial uman constituit din cca 500 mil. de locuitori, cu o infrastructură performantă, cu un conglomerat economic amplasat neuniform,

¹ *Ibidem*, p. 109.

² *Idem*, Ole Wæver, *Regions and Powers. The Structure of International Security*, Cambridge, Cambridge University Press, 2003, p. 350.

³ *Carta Națiunilor Unite, Organizația Națiunilor Unite*, 26 iunie 1945. În: *Monitorul Oficial*, 26 iunie 1945, Disponibil la: <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/19362> [accesat: 17.05.2018].

⁴ Сергей Труш, *Европа между США и Китаем*. В: *Международная жизнь. Проблемы внешней политики, дипломатии, национальной безопасности*, декабрь, 2020, № 1, с. 102.

marcat de la nivelul unor tehnologii avansate până la aplicarea intensă a economiei agrare. Din perspectivă militaro-strategică, România europeană se asociază cu activitatea NATO, în care un rol central îl dețin SUA. Aderarea României la structurile UE și NATO s-a conturat ca acțiuni și procese strategice, care au redefinit parcursul democratic al țării. Unii observatori constată că în mentalul colectiv românesc fobia de tătari sau turci a fost înlocuită prin cea față de ruși, care a luat forma unor protectorate sau alianțe, însă și prin enunțarea ideii că „au venit ca să nu mai plece”¹.

În descifrarea parametrilor complecși ai securității europene se va ține cont neapărat și de anumite realități sesizate în profunzime de exegeți: „Condițiile geografice, mișcările demografice, interesele economice și financiare, trăsăturile mentalităților colective, marile curente sentimentale – iată ce forțe profunde au format cadrul relațiilor dintre grupurile umane și în bună măsură au determinat caracterul lor”².

Din perspectivă temporală, pot fi incluse momentele-cheie ale intervalului cuprins între sec. XX și începutul sec. XXI: războaiele balcanice, Primul Război Mondial, perioada interbelică, al Doilea Război Mondial, perioada postbelică, instaurarea regimului comunist, Război Rece/post-Război Rece, Revoluția din Decembrie 1989, România postdecembristă, integrare europeană, România în sistemul de securitate europeană în perioada pandemiei COVID-19 etc.

Spațiul politico-geografic a fost modificat pe parcursul cadrului cronologic enunțat. Ori, acest fapt a fost generat de contextul internațional, care *volens nolens* și-a lăsat amprenta asupra sistemului de securitate națională.

¹ Vitalie Ciobanu, Sabina Fati, Valentin Naumescu, Ioan Stanomir, Marian Voicu, *Vin rușii! 5 perspective asupra unei vecinătăți primejdioase*, București, Humanitas, 2018, p. 147.

² Pierre Renouvin, Jean Baptiste Durrosele, *Introduction a l'histoire des relations internationales*, Paris, Armand Colin, 1964, p. 2.

Dacă în primele strategii de securitate ale statului român postdecembrist se întrevădea o abordare teoretico-metodologică extrasă din perimetrul realist și neorealist, focalizându-se pe amenințările convenționale, atunci, începând cu anul 2001¹ – în Strategia de Securitate Națională 2001, 2006, 2015, 2020 –, se constată influențele constructivismului, liberalismului și în mod special ale Școlii de la Copenhaga².

Subiectul abordat este inclus într-o bogată literatură de specialitate. Ține de mai multe domenii: istorie, politologie, geopolitică, conflictologie, științe juridice, științe militare, relații internaționale, antropologie etc. În 1919, Ion Antonescu a publicat o carte în domeniile istoriei și dreptului, în care vorbea despre drepturile naturale ale românilor, despre „rolul de bastion al României” în raport cu vecinii de răsărit³. În opinia lui Antonescu, politica Marilor Puteri a fost estimată ca fiind una contrară intereselor naționale ale românilor, putând fi estompată doar prin realizarea unirii⁴. Chintesența sistemului de securitate europeană a României a fost plastic formulată de Nicolae Iorga – „un Stat de necesitate europeană”. Școala de geopolitică românească a fost fundamentată teoretic de Simion Mehedinți⁵. Potrivit exegeților, „Pe ideile lui Simion Mehedinți, s-a constituit în perioada interbelică o adevărată școală românească de geopolitică, destul de serioasă și comparabilă cu cele occidentale, fără a fi o copie a lor și nici o „soră” mai mică, ci una originală, cu o înțelegere a spațiului carpato-danubiano-pontic din interior, și

¹ A. Miroiu, S. Soare, *Politica de securitate a României (1878–2006)*. În: L.A. Ghica, M. Zulean, *op. cit.*, pp. 162-167.

² Valentin Stoian, *Translating the Copenhagen School: a view from Romania*. În: *Romanian Intelligence Studies Review*, 2020, No. 23, pp. 150-171.

³ Ion Antonescu, *Românii, originea, trecutul, sacrificiile și drepturile lor*, București, 1919, p. 70.

⁴ *Ibidem*, p. 10.

⁵ Marius-Cristian Neacșu, *Simion Mehedinți, precursorul școlii românești de geopolitică*. În: *România 1918–2018. Un secol de frământări geopolitice*, București, Ed. ASE, 2018, pp. 257-288.

nu din perspectiva Occidentului (unde fuseseră la studii cei mai mulți dintre membrii acestei școli de gândire). Existența statalității românești căpăta sens într-o manieră organică, naturală, firească, impusă de dinamica geografică internă și condiționată de echilibrul jocurilor de putere, în funcție de faza geografică a momentului istoric respectiv”¹. În viziunea lui S. Mehedinți, „România zace pe istmul ponto-baltic, așadar în marginea Europei... Cea dintâi caracteristică a românilor este aceea de *popor de margine*”². Ion Conea reușește să scoată trei numere ale primei reviste românești de geopolitică *Geopolitică și Geoistorie. Revistă română pentru sud-estul european* (1941, 1942 și 1944), apoi geopolitica a fost repudiată de peste tot, iar profesorul a fost exclus din mediul universitar (începând cu 1948). Gheorghe I. Brătianu în *Cuvânt-înainte* al revistei *Geopolitică și Geoistorie* (1941) enunța coordonatele poziției României în contextul general continental și, mai limitat, sud-est european: „Statul nostru este în atenția Estului și Vestului, Nordului și Sudului deopotrivă – și în tot timpul. Ea deține, cum s-a spus, cu adevărat o pozițiune-cheie. Iar atenția aceasta a altuia pentru tine poate fi grijă și simpatie, poate fi ocrotire, dar poate fi și apetit sau primejdie. Înseamnă, deci, că, mai mult decât oriunde aiurea, veghea în astfel de puncte trebuie să fie mereu trează (veghea ta, a celui așezat). Ideea de hotar, de putere și de apetit economic, internațional, de autarhie și independență, trebuie purtată acolo mereu în conștiințe, ca o obsesie. Suntem, prin poziția noastră pe glob, dar și prin cele ce poartă fața și ascund măruntaiele pământului nostru, ca o stână carpatică la un vâd de lupi. Ciobanii, drept aceea, trebuie să aibă ghioaga bună și toți și... să doarmă cât mai puțin. Se înțelege, deci: un stat cu o astfel de situație, în care te urmează în tot locul vânturile, valurile,

¹ *Idem, Simion Mehedinți și geopolitica românească*, București, Ed. Cd. Press, 2018, p. 259.

² Ion Conea, S. Mehedinți: *Die Geopolitische Lage Rumaniens*. În: *Sociologie românească*, 1939, Anul IV, nr. 4-6 (aprilie–iunie), p. 304.

dator este, el cel dintâi, să cunoască această situație să-și dea permanent seama de toate, bune și rele, câte se ascund într-însa. Toți membrii acestui stat, și în primul rând pătura lor conducătoare, trebuie să-și țină gândul mereu ațintit la ele”¹.

În 1941, la deschiderea cursului referitor la Marea Neagră, la Universitatea din București, Gh. I. Brătianu făcea referință la „spațiul de securitate” al României. Prin această sintagmă se aveau în vedere „acele regiuni și puncte fără de care o națiune nu poate îndeplini nici misiunea ei istorică, nici posibilitățile care alcătuiesc destinul ei”². Se făcea delimitare între spațiul etnic, „locuit de același popor, în sens de națiune”, spațiul vital era considerat „raport de forță”, „spațiul peste care se întinde la un moment dat expansiunea unei forțe”³. Potrivit lui Gh. I. Brătianu, în sec. XIX–XX pentru Marea Neagră s-a dus o confruntare între Europa și Rusia.

În concepția lui Ion Conea, reconfigurarea lumii de mâine se prezintă ca „o lume de confederații politico-economice, confederații în fruntea cărora va trebui să fie desemnat câte un *primus inter pares*, câte un monitor regional care va reprezenta, în partea lui de lume, Centrul sau... Centralele politice mari...”. Cu referire la România, aceasta este situată pe frontiera geopolitică dintre Occident și Rusia; teritoriu pe care îl delimitează este istmul ponto-baltic, respectiv aliniamentul alcătuit din Finlanda, Țările Baltice, Polonia, Cehia, Slovacia, Ungaria, România, Bulgaria, Serbia, Albania, Grecia, teritoriu cunoscut și definit în literatura de specialitate de la jumătatea sec. XX ca o „zonă de cutremure politice”⁴.

¹ Gheorghe I. Brătianu, *Cuvânt-înainte*. În: *Geopolitica și geoistoria. Revista română pentru sud-estul European*, 1941, an. I, nr. 1, septembrie–noiembrie, p. 1.

² *Idem*, *Marea Neagră. De la origini până la cucerirea romană*, Vol. I, București, Editura Meridiane, 1988, p. 107.

³ *Ibidem*, pp. 106-107.

⁴ Vezi: Marius-Cristian Neacșu, *Ideile lui Ion Conea asupra geopoliticii*. În: *TERRA*. Volum apărut cu ocazia Conferinței Naționale Anuale a Societății de Geografie din România: Geografie, teritorii, rețele și dezvoltare durabilă. Educație

Potrivit lui Oliver Jens Schmitt, statele naționale din Balcani au tins să niveleze și să omogenizeze mozaicul multiethnic și divers din perspectivă religioasă din fostele imperii otoman, austro-ungar și rus. Principalele mijloace utilizate în acest sens au fost războaiele din anii 1912–1923 și 1939–1949, la fel ca regimurile comuniste¹.

În ultimii ani se constată o abundență de lucrări științifice ancorate în diversitatea de aspecte ale subiectului abordat.

Izvoarele istorice (surse editate și inedite) relevă percepții individuale și colective, naționale și internaționale vizavi de România în sistemul de securitate europeană în segmentul cronologic relevant. Au existat și decizii din exteriorul României care au hotărât soarta țării (de exemplu, Protocolul adițional secret Ribbentrop-Molotov). Documentele strategice elaborate de statul român constituie o percepție oficială asupra subiectului abordat.

Pe parcursul secolelor XX–XXI, România a fost puternic ancorată în sistemul de securitate europeană. Perturbațiile la nivel continental, regional au constituit factori reverberanți asupra situației interne și externe a statului român.

prin geografie, 30 mai – 2 iunie 2019, Satu Mare, 2019. Anul L (LXX), nr. 1-2, București, 2019, pp. 52-53.

¹ Oliver Jens Schmitt, *Balcanii în secolul XX. O istorie postimperială* /Trad.: Irinei Manea, Andrei Pogăciaș, București, Humanitas, 2021, 384 p.

BIBLIOGRAFIE OBLIGATORIE

A. Surse

Ion Antonescu, *Românii, originea, trecutul, sacrificiile și drepturile lor*, București, 1919.

B. Monografii

Angela Banciu, *Ideea europeană în istorie*. În: *Sociologie Românească*, Vol. IV, nr. 4, 2006.

Titu Georgescu, *România în istoria Europei*, București, Holding Reporter, 1997.

Spațiul istoric și etnic românesc, Vol. 3. *Spațiul etnic românesc*. Ediția a II-a, București, Editura Militară, 1993.

BIBLIOGRAFIE OPȚIONALĂ

Marius-Cristian Neacșu, *Simion Mehedinți, precursorul școlii românești de geopolitică*. În: *România 1918–2018. Un secol de frământări geopolitice*, București, Ed. ASE, 2018.

TEMATICA PROIECTELOR DE CERCETARE INDIVIDUALĂ

1. *România în sistemul de securitate europeană: repere istoriografice.*
2. *Securitatea europeană: concepte, curente de idei.*
3. *Școala de la Copenhaga.*
4. *Școala de geopolitică românească.*

II. ROMÂNIA ÎN SISTEMUL DE SECURITATE EUROPEANĂ LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI XX

Obiective:

Caracteristica generală a sistemului de securitate europeană la începutul sec. XX.

Analiza situației României în sistemul de securitate europeană la începutul sec. XX.

Evaluarea și aprecierea includerii României în orbita diplomației europene ca subiect independent.

Estimarea contradicțiilor (naționale, imperiale, teritoriale etc.) dintre țările balcanice în cadrul războaielor balcanice.

Aprecierea Tratatului de Pace de la București (1913).

Termeni-cheie: *România, Tripla Alianță, războaiele balcanice, Tratatul de Pace de la București.*

La începutul sec. XX, relațiile internaționale traversau un parcurs perturbator de la un echilibru, generat în sec. XVII, spre „sfârșitul concertului european”¹. Din perspectiva „secolului naționalităților”, partidele politice din statele noi formate aveau în vizor apărarea națională, sau, după caz, extinderea teritorială, consolidarea forțelor armate și a unei marine reprezentate în mod eficace. Dezideratul major al societății era fundamentat pe faptul că națiunea constituie o valoare majoră pentru care urma să fie acordat tot sacrificiul și necesita investiții pentru apărarea integrității teritoriilor atribuite de constructul geografic și de identitatea istorică. Europa era cuprinsă de crize economice ce amplificau tensiunile dintre partide și grupări. Puterile Europei tindeau să-și mențină propriile centre de greutate în colonii, să-și mențină infrastructura de comunicare terestră și navală.

¹ Mircea Brie, Ioan Horga, *Relațiile internaționale de la echilibru la sfârșitul concertului european (secolul XVII – începutul secolului XX)*. Ediția a II-a, revăzută și adăugită, Oradea, Editura Universității din Oradea, 2009, 389 p.

După obținerea independenței, România a trecut prin schimbări spectaculoase, având un aspect european modern. Era numită de străini „Belgia Orientului”. Relativa politică externă independentă, promovată din perioada domniei lui Alexandru Ioan Cuza, în anii 1880 nu mai putea fi continuată. Se crease noi ecuații și formule de putere. Un rol esențial în această arhitectură geostrategică îl dețineau *Marile Puteri*¹. Spre deosebire de Alianța celor trei împărați (Convenția de la Schönbrunn instituită între suveranii Rusiei, Austro-Ungariei și Germaniei), fondată în 1873, care era una consultativă, *Tripla Alianță* (în timpul Marelui Război a fost numită Puterile Centrale), creată la 20 mai 1882, a constituit primul bloc politico-militar european, format din Germania, Austro-Ungaria și Italia, care deși avea un scop defensiv, totuși era orientată contra Rusiei. Austro-Ungaria și Imperiul Rus au convenit asupra rivalității în Europa de Sud-Est tinzând spre menținerea *statu-quo*-ului.

În 1892 are loc semnarea convenției militare dintre Franța și Rusia, urmată de semnarea secretă a unui acord între Franța și Italia (1902), ceea ce demonstrează interesul major francez în marea politică europeană. În urma unor ample reconfigurări, la 31 august 1907, s-a constituit o nouă alianță cu caracter ofensiv – *Tripla Înțelegere sau Antanta* – instituită din Franța, Marea Britanie² și Rusia. Divizarea lumii în două blocuri militare, avide de atingerea propriilor interese, a generat în Europa o „psihoză războinică”³.

Autoritățile române au dedus că deja nu vor mai putea profita de divergențele dintre aceste mari puteri și va trebui să aibă

¹ Sintagma *Marile Puteri* a fost inclusă în circuitul științific în anul 1833 de istoricul german Leopold von Ranke.

² Cercetările recente scot în evidență rivalitatea dintre Franța și Marea Britanie pentru pătrunderea pe piața Imperiului Rus. Vezi: Catherine Meridale, *Trenul lui Lenin. Călătoria care a schimbat cursul istoriei* /Trad. Petru Iamandi, București, Litera, 2018, p. 31.

³ Pierre Milza, *Serge Berstein, Istoria secolului XX. 1900–1945*, București, Editura ALL, 1998, p. 64.

angajamente obligatorii. Totodată, România era conștientă de faptul că, pe fundalul descompunerii Imperiului Otoman, statul român era cel mai puternic printre statele mici, iar rolul său de menținere a *statu-quo*-ului era unul esențial. În curând, ciocnirile de interese ruso-germane generează escaladarea, graduală, a celor două blocuri militare: *Tripla Alianță* și *Tripla Înțelegere*, care vor genera în finalitate declanșarea primei conflagrații mondiale în vara anului 1914. Între 1894 și 1914, se alterează *statu-quo*-ul european, menținut prin sistemul de alianțe și prin disponibilitatea armatelor cu un număr mare de participanți în *jocul internațional*¹.

În acest perimetru geopolitic, modelul european pentru România era unul de reper, iar societatea românească gravita în jurul acestuia. Acest lucru se referea, evident, și asupra dimensiunilor politicii externe administrată de suveranul României. „În istoria lungii domnii a lui Carol I al României (1866–1914), primul loc revine, fără îndoială – dacă se ia în considerare activitatea suveranului – organizării armatei și politicii externe. Timp de aproape o jumătate de secol, regele urma să se intereseze de relațiile de tot felul ale României cu puterile europene, să decidă în legătură cu acordurile și alianțele sale și să asigure acestora continuitate... A existat astfel, în special în ultima parte a domniei, un veritabil <<secret al Regelui>>, pe care îl împărtășeau un număr restrâns de personalități politice de prim plan și care a rămas, până la criza războaielor balcanice, la distanță de discuțiile parlamentare și de mișcările de opinie”². Carol I, reprezentat al Casei de Hohenzollern, strateg al politicii externe a României, era cel care decidea și asupra stabilirii fundamentelor securității naționale. Potrivit cercetătorului Sorin Liviu Damean, cel care i-a consacrat o amplă biografie suveranului, „putem distinge, la nivelul întregii domnii a lui

¹ Mircea Brie, Ioan Horga, *op. cit.*, p. 346.

² Gh.I. Brătianu, *La politique extérieure du Roi Charles Ier de Roumanie*, București, 1940, p. 5.

Carol I, trei etape distincte în ceea ce privește politica externă românească: etapa tatonărilor cabinetelor europene în vederea dobândirii independenței pe cale diplomatică, cea de a doua etapă care cuprinde „criza orientală” din 1875–1878 împreună cu demersurile pentru recunoașterea internațională a independenței României și, în fine, etapa a treia, cea a alianței cu Puterile Centrale și relațiile cu acestea până la începutul Primului Război Mondial”¹.

Doar prin filiera unui sistem de alianțe s-a putut realiza vizibilitatea internațională a României și asigura protecția vizavi de factorii de presiune din afară. Evident, România trebuia să se ralieze noii situații internaționale. România era puternic influențată de civilizația occidentală, în mod special de cea franceză, direcționată din perspectivă sentimentală, astfel încât București, Iași, Craiova, Constanța mergeau încet, dar sigur, „pe urmele Parisului”.

În pofida faptului că Franța a fost una dintre puterile europene care au recunoscut independența României, componenta economică ce a urmat factorului politic a fost una relativ modestă. Diplomația franceză a fost considerată ca fiind una izolată, iar Rusia țaristă era considerată drept inamică și, prin urmare, ineficientă pentru a semna o alianță.

Din această perspectivă, regele Carol I și I.C. Brătianu, în mod secret (pentru a nu suscita reacțiile curentului profrancez) s-au orientat spre *Tripla Alianță*, estimând-o ca fiind cea mai puternică forță economică și militară europeană. Aderarea României la această alianță era una eminamente economică. Or, Germania și Austro-Ungaria erau principalii investitori și parteneri economici ai statului român². Aderarea s-a realizat printr-un tratat bilateral cu Austro-Ungaria, de esență defensivă,

¹ Sorin Liviu Damean, *Carol I al României. Un monarh devotat*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2016, p. 232.

² Rebecca Haynes, *Politica României față de Germania între 1936 și 1940*, Iași, 2003, p. 11.

semnat la 18 octombrie 1883¹, iar print-un act separat și Germania a aderat la document în aceeași zi. Pe parcursul timpului, relațiile dintre România și Puterile Centrale au suferit diferite fisuri. Pozițiile marilor puteri față de „chestiunea română” se prezentau ca un experiment de laborator pentru „diplomația europeană”².

La începutul sec. XX, în contextul în care provinciile românești Basarabia și Transilvania se aflau încorporate în imperii care nu dădeau semnale de descompunere, România s-a orientat spre realizarea *politicii pașilor mici*, cum ar fi interesele teritoriale în Dobrogea, intrând astfel în conflict vădit cu Bulgaria, și marca strategii de protejare a românilor din Balcani³.

În anul 1910, liderul politic Take Ionescu prezenta un tablou general al României în perimetrul spațiului european: „Locul pe care-l ocupăm pe harta Europei nu este al fericiților care pot să trăiască fără grijă... Așezați de soartă în valea Dunării, în teatrul marilor catastrofe, postul nostru este greu, dar va fi un post de onoare. Istoria ne-a făcut avangarda civilizațiunilor europene în contra năvălirii asiaticе. Să opunem strada noastră la orice încălcare, fie că ar veni de dincolo de Dunăre ori de dincolo de Nistru. Asta a fost și va fi soarta noastră”⁴.

Ca urmare a conflictelor etnice și politice declanșate între popoarele creștine și otomani, Peninsula Balcanică s-a

¹ În articolul 2 al Tratatului se menționa: „Dacă România, fără nici o provocare din partea sa, ar fi atacată, Austro-Ungaria se obligă să-i dea în timp util ajutor și asistență contra agresorului. Dacă este atacată Austro-Ungaria în aceleași împrejurări. În una din părțile statelor sale limitrofe cu România, casus foederis se va prezenta numaidecât prin aceasta din urmă”. Ion Mamina, *Consilii de Coroană*, București, Editura Enciclopedică, 1997, p. 28.

² Gheorghe Cliveti, *Unirea românilor. În „calendarul” Europei moderne. În: Istorie și cultură: In honorem academician Andrei Eșanu* /Resp. de ed.: Ion Valer Xenofontov, Silvia Corlăteanu-Granciuc, Chișinău, Biblioteca Științifică (Institut) „Andrei Lupan”, 2018, p. 639.

³ Charles și Barbara Jelavich, *Formarea statelor naționale balcanice 1804–1920*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1999, p. 219.

⁴ Titu Georgescu, *op. cit.*, p. 72.

transformat în „butoiul cu pulbere” al Europei. În perimetrul „chestiunii (problemei) orientale”, pe fundalul Porții Otomane, devenită „omul bolnav” al Europei, are loc activizarea regiunii balcanice, considerată și „un spațiu de tranziție” și, implicit, scena o politicii europene. Profitând de Revoluția Junilor Turci, în toamna anului 1908, Austria-Ungaria a ocupat Bosnia și Herțegovina, provincie pe care acest imperiu o avea sub administrație provizorie din anul 1878. O Serbie puternică ar fi asigurat un flanc puternic spre Turcia și în vest spre Austro-Ungaria. Propunerile privind aderarea României la Confederația Balcanică, tratatul secret încheiat în martie 1912 între Serbia și Bulgaria și, în aceeași ani, alianța dintre Bulgaria și Grecia, s-au soldat cu eșec. România considera că rolul ei era unul esențial în contextul în care statul român era cel mai extins ca suprafață și cel mai important din perspectiva numărului populației¹.

Războaiele balcanice au aprofundat criza securității regionale, formând „o anticameră a conflictului mondial”. Teritoriile europene ale Imperiului Otoman riscau să iasă de sub control. Cete înarmate de bulgari, sârbi și greci terorizau populația pașnică. Între 1898 și 1902, în Macedonia s-au înregistrat 132 de incidente armate, care au dus la 4 373 de victime. În 1903, izbucnește o tensiune a populației din Macedonia și Tracia Orientală. Austro-Ungaria și Rusia previn Bulgaria să nu intervină în acest conflict, iar revolta a fost înăbușită de Poartă.

Bulgaria și aliații săi (sârbi, greci) obțin victorie în Primul Război Balcanic, desfășurat între 26 septembrie/9 octombrie 1912 – 17/30 mai 1913 contra Imperiului Otoman. Potrivit preliminarilor păcii semnate la 17/30 mai 1913 la Londra, Turcia a fost scoasă din Europa, exceptând o zonă din proximitatea Constantinopolului (Istanbulului). Albaniei i s-a recunoscut independența (proclamată la 28 noiembrie 1912). Bulgaria, deși obținuse Tracia Răsăriteană, inclusiv Adrianopolul, era

¹ Titu Maiorescu, *România, războaiele balcanice și Cadrilaterul* /Ediție de Stelian Neagoe, București, Editura Machiavelli, 1995, pp. 51-52.

nemulțumită de teritoriile primite din Macedonia. Austro-Ungaria, sesizând amplificarea influenței franco-ruse în sud-estul Europei, a acționat pentru desprinderea Bulgariei din coaliție, transformând-o într-un pion antisârb. Ca urmare a războaielor balcanice, dar și a pericolului pe care îl reprezenta Serbia pentru integritatea Imperiului Austro-Ungar, statul sârb a fost apreciat ca un „Piemont al Balcanilor”¹.

Regele Carol I și Titu Maiorescu, prim-ministru și ministru al afacerilor externe au promovat neutralitatea condiționată². Totodată, după 1877–1878 România a considerat securitatea regională ca fiind una periclitată. Interesele României în sudul Dunării vizau stabilirea unei granițe strategice în sudul Dobrogei și problema românilor macedoneni³. De altfel, în contextul crizei balcanice, în anul 1912, a fost lansat primul film românesc, cu un subiect consacrat independenței naționale. La 1 iunie 1913, Grecia și Serbia au semnat un tratat secret, la care a aderat și România. Bulgaria miza că Austro-Ungaria și Germania vor reuși să blocheze acțiunile României.

Cel de-al Doilea Război Balcanic, preludiu al „Marelui Război”, a fost declanșat în noaptea de 29–30 iunie 1913, fiind unul fulger și dezastruos pentru Sofia. Bulgaria a fost nemulțumită de împărțirea teritorială și a atacat Muntenegru, Serbia și Grecia. La 10 iulie 1913, armata română condusă de Carol I a intervenit la sud de Dunăre. În scopul salvării Bulgariei, Austro-Ungaria era direcționată spre a ataca România, acțiune oprită însă de Germania. Diferendul româno-bulgar avea în vizor și cetatea Silistra (Durostorum), centru strategic cu rădăcini istorice din perioada romană, apoi bizantină, sediul termei bizantine Paristrion. Teatrul operațiilor militare la sud de Dunăre a fost marcat nu atât de factorul uman (trupele bulgare erau antrenate

¹ Gheorghe Zbucnea, *Istoria Iugoslaviei*, București, Editura Corint, 2001, p. 30.

² Mihail E. Ionescu, *Un secol de la al Doilea Război Balcanic*. În: *Revista de Istorie Militară*, nr. 3-4, 2013, pp. 1-4.

³ Gheorghe Cliveti, *România și crizele internaționale, 1853–1913*, Iași, Editura Fundației „Axis”, 1997, p. 254.

în lupte împotriva sârbilor și grecilor), ci mai mult de dificultățile generate de un teatru de acțiuni militare cu o infrastructură precară, intemperii, dar cea mai gravă a fost contaminarea trupelor române cu *vibrionul holeric*, o boală contagioasă, cu o mortalitate de 50-80% în cazurile netratate¹.

La 28 iulie/10 august 1913 a fost semnat Tratatul de la București (în Grand Hotel du Boulevard) între România, Grecia, Muntenegru, Serbia și Bulgaria, fără ingerința Marilor Puteri, considerent ce demonstra creșterea prestigiului internațional al României, ca arbitru în soluționarea problemelor esențiale ale sud-estului continentului. Înțelegerea internațională a stabilit hotarele între statele din această parte a Europei, prevedere care, cu mici excepții, au rămas aceeași până la sfârșitul sec. al XX-lea. Bulgaria ceda Nordul Macedoniei – Serbiei, Sudul Macedoniei și Vestul Traciei – Greciei, iar o parte a Traciei Răsăritene, cu Adrianopolul, revenea Turciei potrivit unui tratat turco-bulgar (29 septembrie 1913) încheiat la Istanbul. Art. 2 al Tratatului de Pace se referea la frontiera dintre România și țara danubiană vecină, delimitată potrivit cerințelor românești acceptate de partea bulgară prin protocolul nr. 5 încheiat la 22 iulie². Drept urmare, Dobrovia Meridională (Cadrilaterul), cu cele două județe Caliacra și Durostor, cu cetatea Silistra, până la linia Turtucaia-Ecrene, a trecut în componența statului român, un teritoriu de 7 609 km², cu o populație de 282 778 de suflete; românii erau net inferior numeric celorlalte etnii (1912). Acest teritoriu strategic, dar și producător de cereale, a fost sub administrație românească, cu excepția ocupației militare bulgare (1916–1918), până în septembrie 1940. De menționat faptul că, prin alimentarea unui flux cultural al enclavelor de romanitate europeană, Bucureștiul (la inițiativa prim-ministrului Titu Maiorescu) a manifestat un

¹ Ion Giurcă, *Epidemia de holeră din Bulgaria din anul 1913 – consecințe asupra armatei române*. În: *Revista de Istorie Militară*, 2013, nr. 3-4, p. 76.

² Mircea Soreanu, *România și conflictul balcanic (1913). Percepții externe*. În: *Revista de Istorie Militară*, 2013, nr. 3-4 (137-138), p. 53.

interes sporit și față de românii din Peninsula Balcanică¹ – în Macedonia locuiau cca 100 mii de *aromâni* sau *cuțovlahi*² –, fără a avea însă în vizor revendicări teritoriale. Premierul sârb Nikola Pašić a promis o autonomie culturală și religioasă pentru aromâni.

La 15/28 noiembrie 1913, suveranul României avea să facă următoarele constatări în fața reprezentanților națiunii: „Ca o urmare a atitudinii politice păstrate de guvernul meu în decursul crizei balcanice, relațiunile internaționale ale României au fost și sunt din cele mai bune. Pe de o parte, Marile Puteri au putut prețui concursul nostru la toate străduințele lor pentru pace, pe de alta, Tratatul de la București a statornicit raporturile amicale și deosebit de strânse între România și statele de peste Dunăre”³. Preluarea Cadrilaterului de către România a suscitat reacții controversate. În spațiul balcanic și central-european, se atestă aprobări conjuncturale, perplexitate și ostilitate din partea bulgarilor, considerând-o „un pumnal pe la spate”⁴.

În urma flagelului militar, statul român și-a consolidat prestigiul de garant al echilibrului de putere din Balcani, punând

¹ În urma presiunilor exercitate de România, care a amenințat că va întrerupe legăturile diplomatice cu Poarta dacă nu se oferă drepturi aromânilor, la 10 mai 1905. În contextul zilei naționale a României, sultanul Abdul Hamid II a emis o iradea (decret) prin care se confirmau drepturile comunității române din Imperiul Otoman. Românii aveau dreptul să-și aleagă primari și să continue educația în școlile de limbă română și dialectul aromân. Vezi: *Lumina*. Revistă populară a românilor din Imperiul Otoman, anul III, nr. 5, maiu, 1905, p. 1.

² Cea mai recentă publicație referitoare la situația aromânilor din Balcani și relațiile acestora cu statul român, a se vedea: Andrei Dan Sorescu, *Inventing a Prothetic Bourgeoisie: Romania and the Aromanians, 1848–1906*. În: *Nationalities Papers*, Published by Cambridge University Press on behalf of Association for the Study of Nationalities, 1–23, 2021, Disponibil la: <https://www.cambridge.org/core/journals/nationalities-papers/> [accesat: 10.05.2021].

³ *Cuvântările Regelui Carol I, 1866–1914* /Ediție îngrijită de Constantin C. Giurescu, vol. II, București, Fundația pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”, 1939, p. 473.

⁴ Ion Bulei, *op. cit.*, p. 127.

capăt crizei declanșate în toamna anului 1912. Drept consecință a războaielor balcanice, România, fiind și cel mai bogat stat din Balcani, a devenit lider regional, fapt reflectat și în strategiile ei de securitate din perioada următoare. Potrivit cercetătorului Hadrian Gorun, în cadrul subsistemului balcanic, România a reprezentat un „custode al balanței de putere în arealul balcanic”¹. Pe parcursul celui de-al Doilea Război Balcanic a avut loc și prima fisură în raporturile cu Tripla Alianță, catalizată de faptul că Imperiul Austro-Ungar a susținut puternic Bulgaria, pe care o vedea ca „un tampon viguros contra Rusiei în Balcani”. Pentru România, problema alianței cu Austro-Ungaria era generată din cauza problemei situației românilor din Transilvania.

Treptat, se configurează o apropiere a României de Rusia țaristă. În 1913, Petersburgul a informat Bucureștiul că nu va fi garantul securității Bulgariei, denunțând în acest sens clauzele Tratatului secret ruso-bulgar din anul 1903. O etapă nouă în (re)configurarea politicii externe a României începe în anul 1914, odată cu vizita țarului la Constanța (1/14 iunie), ancorat pe yachtul imperial „Standard”. Totuși, prim-ministrul Ion I.C. Brătianu ezita să angajeze România în Tripla Antantă. Apropierea de Imperiul Rus nu trebuia să genereze tensiuni cu Austro-Ungaria, iar puterea militară și economică a Germaniei nu era una de subestimat². România era implicată într-un amplu proces de cheltuieli generate de menținerea unei armate puternice, recurgând, la fel ca Grecia, și la împrumuturi din exterior³.

În ajunul Primului Război Mondial, România era „un stat apreciat și curtat de cele două blocuri politico-militare ale vremii (unul, *Tripla Alianță*, încercând să-și păstreze aliatul, celălalt,

¹ Hadrian Gorun, *România și Marele Război. Introducere la o istorie și teorie a relațiilor internaționale*, Cluj-Napoca, Editura „Argonaut”, 2021, pp. 58-59.

² Mihai Bărbulescu, Dennis Deletant, Keith Hitchins ș.a., *Istoria României*, București, Editura Enciclopedică, 1999, pp. 414-415.

³ Charles și Barbara Jelavich, *op. cit.*, p. 223.

Tripla Înțelegere, încercând să-l atragă de partea sa)”¹. La 2 august 1914, cancelarul Austro-Ungariei cerea Bucureștiului o mobilizare contra Rusiei, împreună cu Germania. Pentru această acțiune României i se propunea Basarabia în cadrul hotarelor românești. Deși Carol I era în favoarea sprijinirii Germaniei, totuși a dat ascultare Consiliului de Coroană, convocat în seara aceleiași zile, care s-a pronunțat pentru neutralitatea țării. Decizia a fost luată și ca urmare a declarației de neutralitate a Italiei. La 23 septembrie 1914, a fost semnat un acord între Brătianu și ministrul plenipotențiar Carlo Fasciotti. Potrivit documentului, Italia și România se angajau să se consulte înainte de a intra în acțiuni militare².

BIBLIOGRAFIE OBLIGATORIE

A. Surse

Titu Maiorescu, *România, războaiele balcanice și Cadrilaterul* /Ediție de Stelian Neagoe, București, Editura Machiavelli, 1995.

B. Monografii și articole

Gheorghe Cliveti, *România și crizele internaționale, 1853–1913*, Iași, Editura Fundației „Axis”, 1997.

Mircea Soreanu, *România și conflictul balcanic (1913). Percepții externe*. În: *Revista de Istorie Militară*, nr. 3-4 (137-138), 2013.

¹ Sorin Liviu Damean, *op. cit.*, p. 305.

² Francesco Guida, *România în secolul XX* /Trad. din limba italiană de Dragoș Cojocaru, Chișinău, Cartier, 2019, p. 29.

BIBLIOGRAFIE OPȚIONALĂ

Mircea Brie, Ioan Horga, *Relațiile internaționale de la echilibru la sfârșitul concertului european (secolul XVII–începutul secolului XX)*. Ediția a II-a, revăzută și adăugită, Oradea, Editura Universității din Oradea, 2009.

TEMATICA PROIECTELOR DE CERCETARE INDIVIDUALĂ

1. „Sfârșitul concertului european”: abordări conceptuale.
2. România și politica pașilor mici.
3. România și conflictul balcanic.
4. Tratatul de Pace de la București (1913).
5. România în ajunul „Marelui Război”: între interese naționale și securitate europeană.

III. ROMÂNIA ÎN SISTEMUL DE (IN)SECURITATE EUROPEANĂ ÎN PRIMUL RĂZBOI MONDIAL

Obiective:

Evaluarea neutralității, ca perioadă determinată de tratative politice și diplomatice care au pregătit intrarea României în Marele Război.

Estimarea orientării României spre puterile Antantei.

Analiza și aprecierea semnării la București a celor două convenții (politică și militară) dintre România, pe de o parte, – și Rusia, Franța, Anglia și Italia, – pe de altă parte – ca element al securității naționale și europene.

Stabilirea și aprecierea Marelui Război prin prismă individuală. Studiu de caz: memoriile scriitorului G. Topîrceanu (paraliteratura ca izvor istoric).

Determinarea contextului istoric de la dezmembrare teritorială la cea a României întregite.

Termeni-cheie: *neutralitate, Antanta, Tripla Alianță, Primul Război Mondial, dezmembrare teritorială, România întregită.*

Situația premergătoare primei conflagrații mondiale în Europa părea să fie ruptă de marile tensiuni armate în care forțele militare ale unei puteri mari să intervină într-un stat ostil și se înscria în peisajul unei liniști de dinaintea furtunii.

Numit în epocă „Marele Război”, Primul Război Mondial (1914–1918) s-a declanșat în contextul antagonismelor politice, economice, regionale, al mentalităților colective etc., dintre cele două coaliții europene – *Puterile Centrale* (Germania, Austro-Ungaria și Turcia, apoi Bulgaria) și *Puterile Aliate* (Franța, Marea Britanie, Rusia, Italia, Japonia, din 1917, SUA, și încă 28 de state). Cu excepția Spaniei, Olandei, a țărilor scandinave și a Elveției, toate Marile Puteri

și toate țările europene au fost implicate în conflagrație. Izbucnit inițial în Europa, flagelul militar a căpătat treptat o rezonanță globală. Principalele acțiuni militare s-au desfășurat în Europa, acțiuni secundate de operații militare în Orientul Îndepărtat și Apropiat, Africa și în Pacific. În perimetrul confruntărilor dintre Germania și Marea Britanie au fost implicate și alte state. Germania tindea să distrugă adversarul său principal – Marea Britanie, să slăbească pozițiile Franței și Rusiei, iar alături de Austro-Ungaria să-și consolideze pozițiile în Balcani și Orientul Apropiat. Chiar și Japonia s-a alăturat Puterilor Aliate, intenționând să preia pozițiile Germaniei în Orientul Îndepărtat¹.

Drept motiv al izbucnirii războiului a fost asasinarea de către studentul Gavrilo Princip, membru al organizației secrete Mlada Bosna, la 28 iunie 1914, în Sarajevo (Bosnia), a prințului moștenitor al scaunului austro-ungar, arhiducele Franz Ferdinand. Austro-Ungaria, susținută de Germania, a înaintat un ultimatum Serbiei, aceasta respingându-l, ceea ce-i permitea Austro-Ungariei, la 28 iulie, să-i declare război Serbiei².

La 30 iulie 1914, Rusia, obligată prin alianța cu Serbia, declară mobilizare totală. Deranjată de aceste acțiuni, Germania solicită Rusiei încetarea acțiunilor de mobilizare, solicitare care nu este îndeplinită de Rusia, de aceea Germania declară, la 1 august, război Rusiei³. Treptat, lanțul de declarare a războaielor dintre țări s-a tot amplificat. La 3 august, Germania a declarat război Franței și Belgiei neutre, care a refuzat tranzitarea trupelor germane pe teritoriul ei; la 4

¹ Vezi: Ion Xenofontov, Mihai Tașcă, *Contextul internațional general al Primului Război Mondial*. În: *Revista Militară*. Studii de securitate și apărare. Publicație științifică, nr. 2 (12) 2014, pp. 128-129.

² Jean-Louis Dufour, *Crizele internaționale. De la Beijing (1900) la Kosovo (1999)*, București, Corint, 2002, pp. 70-74.

³ Vezi: Dinu Poștarencu, *Basarabia în anii Primului Război Mondial*, Chișinău, Editura Lexon Prim, 2019, p. 10.

august, Marea Britanie, alături de dominioanele sale, a declarat război Germaniei, iar la 6 august, Austro-Ungaria declară război Rusiei. Astfel, în prima fază a războiului au fost implicate opt state europene: Germania și Austro-Ungaria, pe de o parte; Franța, Rusia, Marea Britanie, Belgia, Serbia și Muntenegru, pe de altă parte. Războiul a devenit general. În total, în cadrul Primului Război Mondial au participat 38 de țări, inclusiv 34 de partea Puterilor Aliate, cu o populație de cca 1,5 mld. de oameni. La 4–6 august, Germania a mobilizat opt armate (cca 1,9 mil. de oameni), Franța – cinci (cca 1,3 mil. de oameni), Rusia – șase (cca 1 mil. de oameni), Serbia – patru (cca 250 mii de oameni), Austro-Ungaria – cinci armate și două grupuri de armată (cca 1 mil. de oameni). Armata belgiană număra cca 120 mii de oameni, cea a Muntenegrului – 60 mii de oameni¹. Numărul total al persoanelor mobilizate în acțiunile militare a constituit 70 mil. de oameni.

Operațiunile militare au avut o rază de acțiune de 2,5–4 mii km. Principalele acțiuni de luptă terestre s-au desfășurat în Occident (frontul francez) și Orient (frontul rusesc), iar teatrul de acțiuni militare pe mare au avut loc în Marea Nordului, Mediteraneană și Baltică. Germania, pregătită să poarte un război pe două fronturi, conform Planului Schlieffen, a străbătut Belgia și a intervenit în Franța. Drept urmare a bătăliei de la Marna, din septembrie 1914, liniile defensivei aliaților s-au stabilit în Franța, începând un război de uzură. În pofida unor artilerii și mitraliere moderne, incursiunile infanteriei au avut puține victorii, dar cu imense pierderi umane, în mod special în bătăliile de la Verdun și de pe Somme (1916).

Pe frontul de est, Rusia a pătruns în estul Prusiei și în partea germană a Poloniei (1914), acțiuni barate însă de forțele germane și austriece în bătălia de la Tannenberg și forțate să

¹ *Военная энциклопедия*, Москва, Военное издательство, 2002, сс. 308-326; *Военный энциклопедический словарь*, Москва, Эксимо, 2007, сс. 687-688.

se întoarce în Rusia (1915). În iunie–septembrie 1916, în urma ofensivei ruse, armata Austro-Ungariei s-a retras din Galiția Răsăriteană și din Bucovina. Imperiul Rus miza pe garanția de neutralitate a României, iar statul român, în cazul reușitei Antantei, pe obținerea recunoașterii teritoriilor locuite de români în cadrul Imperiului Austro-Ungar¹. Un alt motiv îl constituia tendința de contracarare a demersurilor Bulgariei referitoare la frontiera din Dobrogea².

Evident, resursele naturale, situația geografică a României, poziționată în epicentrul unui conflict european, nu puteau fi lipsite de urmări într-o zonă de continuă expansiune militară. Din perspectivă politico-diplomatică, România a fost „încleștată” între cele două tabere militare opuse – Puterile Centrale și Antanta –, de aceea s-a constatat o presiune puternică de a face ca să se transfere de o parte sau alta a baricadei, fiind nevoită să oscileze pentru a alege contextul potrivit. În acest „tangou diplomatic”, Bucureștiul a reușit să promoveze o politică de echilibru în prima parte a Marelui Război, „fiind îndreptată atât spre Puterile Centrale, în vederea menținerii impresiei că România nu va intra în război, cât și spre Puterile Înțelegerii, în perspectiva alăturării acestora”. Dacă, într-o primă etapă, negocierile României cu Antanta, de faptul cu exponentul acesteia, Imperiul Rus, au fost direcționate pentru a menține statutul de neutralitate, finalizându-se cu acordul bilateral din 18 septembrie 1914, atunci, în cea de-a doua etapă, România s-a alăturat Rusiei,

¹ Ion Gumenăi, *România în jocul diplomatic al Imperiului Rus la începutul Primului Război Mondial*. În: *Studia Universitatis Moldaviae*, 2016, nr. 4 (94), p. 215.

² Sebastian-Dragoș Bunghez, *Parlamentul și politica externă a României în ajunul Primului Război Mondial (februarie–iunie 1914)*. În: *Cercetări Istorice* (serie nouă), 2014, XXXIII, Iași, p. 194.

Franței, Angliei și Italiei, semnând convențiile politice și militare din 4/17 august 1916¹.

După decesul regelui Carol I (27 septembrie/10 octombrie 1914) liberalul Ion I.C. Brătianu (1864–1927) și-a asumat întreaga responsabilitate în domeniul politicii externe². Atât Ion I.C. Brătianu, cât și succesorul lui Carol I, Ferdinand, simpatizau Antanta, însă totuși nu doreau să abandoneze starea de neutralitate. Între 1915 și 1916, Brătianu a dus negocieri intermitente cu Antanta. A existat și un curent de opinie, germanofil, care era tot mai nepopular la începutul sec. XX. Grupul germanofil afirma „că opun politica de calcul celei sentimentale”. Un reprezentat de vază a germanofililor a fost doctrinarul basarabean Constantin Stere (1865–1936)³.

În august 1916, după doi ani de neutralitate, România s-a alăturat Puterilor Aliate, care promiteau realizarea dezideratului unității naționale. La 4/17 august, la București, a fost semnat Tratatul de alianță dintre România, pe de o parte, Anglia, Franța, Rusia și Italia, pe de altă parte. Sfârșitul neutralității armate și intrarea României în Primul Război Mondial alături de Antanta a fost argumentată de prim-ministrul Ion I.C. Brătianu în discursul ținut la 14/27 august 1916 în ședința Consiliului de Coroană. S-a făcut referință la aspirațiile naționale, care, *volens nolens*, nu mai puteau fi soluționate în contextul menținerii statutului neutralității: „Având drept ideal unitatea națională, suntem datori să urmărim realizarea lui, căci cine știe dacă, în decursul veacurilor, vom mai găsi un prilej atât de prielnic ca cel de azi.

¹ Vadim Guzun (ed.), *Intrarea României în Primul Război Mondial: negocieri diplomatice în documentele din arhivele ruse, 1914–1916*, Cluj-Napoca, Argonaut, 2016, pp. 33-34, 39.

² Vezi: Ioan Scurtu, *Ion I.C. Brătianu. Activitatea politică*, București, Editura Museion, 1992, p. 35.

³ Nicolae Enciu, *Regatul României în anii Primului Război Mondial*. În: *In honorem Anatol Țăranu. Studii de istorie contemporană a românilor* /Coord.: Nicolae Enciu, Chișinău, Centrul Editorial-Poligrafic al USM, 2011, p. 13.

Iată de ce nu putem să mergem decât alături de aliați (de Antanta) și în contra Puterilor Centrale... În viața națiunilor sunt afirmări de drepturi care cântăresc mai mult decât izbânzi trecătoare și sunt gesturi de abdicare, de dezertare morală care compromit viitorul lor, pentru veacuri de-a rândul”¹.

La fel, și C. Kirițescu în lucrarea „Istoria războiului pentru întregirea României”, ne oferă viziunile controversate și dilemele în care se afla clasa politică românească: „Era o imposibilitate materială a lupta împotriva Germaniei. Dar era și mai imposibil, din punct de vedere moral, a lupta împotriva Franței și Angliei. Rar popor a fost pus deodată în fața unei probleme așa de inextricabile. De o parte și de alta revendicări naționale legitime, dar, de o parte imposibilitatea materială de a lupta, iar de cealaltă parte, imposibilitate morală”².

Motivul apropierei României de Imperiul Rus putea fi sprijinul utilizat în cazul unei prăbușiri a Austro-Ungariei, în scopul obținerii Ardealului. Un alt motiv al apropierei de Rusia a fost încercarea de contracarare a demersurilor Sofiei pe lângă diferite Puteri, în scopul revizuirii tratatului de la București și, prin urmare, a frontierei din Dobrogea³.

Până la urmă, așa cum au demonstrat evenimentele, Consiliul de Coroană din 14/27 august 1916 a adoptat decizia cea mai corectă de intrare în război de partea Antantei.

La 14/27 august 1916, România a declarat război Austro-Ungariei, devenind parte beligerantă în război alături de Antantă. A doua zi, Germania a declarat război României, urmată de Turcia și Bulgaria la 17/30 august și respectiv la 19 august/1

¹ Dinu G. Giurescu, Rudolf Dinu, Laurențiu Constantiniu, *O istorie ilustrată a diplomației românești (1862–1947)*, București, Editura Monitorul Oficial, 2011, pp. 32-33.

² Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea Romaniei: 1916–1919* /Text ales și stabilit de Costin Kirițescu, Mircea N. Popa și Lucia Popa; prefată și note de Mircea N. Popa. Vol. I, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989, p. 120.

³ Sebastian-Dragoș Bunghez, *op. cit.*, pp. 193-194.

septembrie. Potrivit Tratatului secret din 17/30 august 1916 semnat între Marea Britanie, Franța, Italia, Rusia și România, se recunoșteau drepturile românilor asupra următoarelor teritorii ale Austro-Ungariei: Banatul cu gurile Mureșului, orașele și satele Orosháza, Bichiș-Ciaba, Vásárosnemény, gurile Someșului, o parte din Maramureș și Bucovina până la confluența Ceremușului în Prut¹. La 10 septembrie 1916, ziarul francez „Le Miroir” prezenta cu generozitate cititorilor noul aliat încadrat în lupte și titra „Regele României înaintea tunurilor germane ale armatei sale”².

La o zi după declarația de război a României, Bucureștiul a fost supus unui atac nocturn, fiind a treia capitală europeană (după Paris și Londra) bombardată de aviația germană. La o oră după miezul nopții de 28/29 august 1916, zepelinul german a plutit încet pe cerul Bucureștiului timp de aproape o jumătate de oră și a lansat câteva bombe, fiind astfel primul bombardament aerian asupra capitalei. În același timp, bateriile aeriene ale orașului au deschis focul, fără să poată atinge dirijabilul care survola la 3 000 m. Așa cum menționează istoricul Glenn E. Torrey, „luminat de proiectoarele românești, zepelinul german i-a făcut pe spectatori să rămână încremeniți în timp ce se deplasa încet deasupra orașului. Bombele sale au provocat puține pagube, dar ele au servit drept avertisment pentru ceea ce avea să urmeze”³. Cu toate acestea, consideră Glenn E. Torrey, hotărârea luată la București de a interveni în conflict cu Germania, Bulgaria și Turcia deopotrivă a fost un pas crucial în formarea României întregite: „La sfârșitul războiului, toate regiunile sau o parte a regiunilor în discuție stăpânite de Habsburgi, împreună cu Basarabia de la Imperiul Rus care se fărâmița, au fost alipite Vechiului Regat al

¹ V.V. Tilea, *Acțiunea diplomatică a României: noiembrie 1919 – martie 1920*, Sibiu, 1925, p. 10.

² *Le Roi de Roumanie devant les canons allemands de son armée*. În: *Le Miroir*, nr. 146, 1916, 10 septembrie, p. 1.

³ Glenn E. Torrey, *România în Primul Război Mondial*, București, Ed. Meteor, 2014, p. 15.

României. Astfel, se împlinea, cel puțin pentru o generație, visul românilor de a avea o Românie Mare, unirea tuturor teritoriilor lor istorice”¹. Totodată, cercetătorul Torrey detaliază felul cum, la sfârșitul lui 1916, armatele Puterilor Centrale, conduse de generalii Falkenhayn și Mackensen, au ocupat două treimi din teritoriul românesc, dar cu prețul dislocării unor importante forțe militare necesare pe alte fronturi. Aliații, cu precădere rușii, au fost constrânși să procedeze la fel pentru a preveni prăbușirea definitivă a statului român.

De menționat faptul că în mentalul colectiv „cei patru ani de confruntări între popoarele Europei sugerează convingător, că lumea de atunci stătea sub semnul apocalipsei, vorbindu-se de *spargerea lumii*”².

Surmenajul militarilor devenea tot mai evident. În corespondența austriecilor s-a constatat o schimbare de accente de la „numai de ne-ar da bunul Dumnezeu pacea” la „ne-am săturat”³. Corespondența militarilor români nu putea conține informații referitoare la armată, localități ocupate, aprecieri asupra situației. Pentru a fi compensată această stare, se apela la diverse verbe, cu diferite nuanțări: a striga, a spune, a urla, a răzni, a murmura etc.⁴.

Memoriile scriitorului G. Topîrceanu (1886–1937), sergent într-un regiment de artilerie grea, din război, publicate în două volume (*Amintiri din luptele de la Turtucaia*, 1918 și *Pirin Planina*, 1936), readuc în vizor episoade importante din Marele Război. În timpul asaltului trupelor bulgaro-germane sub

¹ *Ibidem*, p. 57.

² Aurel Chiriac, *Europa Centrală „...la spargerea lumii”*. În: *Declarația de autodeterminare de la Oradea din 12 octombrie 1918* /Coord.: Gabriel Moisa, Sorin Șipoș, Ion Eremia, București, Editura Academiei Române, 2018, p. 11.

³ Eric Hobsbaw, *Secolul extremelor* /Trad.: Anca Irina Ionescu, București, Editura Lider, 1994, p. 79.

⁴ Bianca Mărmureanu, *Corespondența privată a combatanților din Armata română din anul 1917*. În: *Caietele Școlii Doctorale. Universtatea „Alexandru Ioan Cuza”*, Iași. Facultatea de Istorie, 2007, Anul I, Iași, pp. 117-119.

comanda mareșalului August von Mackensen au urmat cinci zile de lupte acerbe: dezastrul de la Turtucaia, în care au murit pe câmpul de bătălie peste 6 mii de români, iar Topîrceanu a împărțit soarta celor 28 mii de prizonieri. În bătălia dezastruoasă de la Turtucaia, militarii români s-au trezit cu echipament și arme vechi, uzate, nefuncționale, unele piese fiind chiar din timpul Războiului de Independență. „S-a publicat în vremea din urmă atâta literatură de război! Toată lumea, de pe toată fața globului pământesc, e convinsă acum până-n vârful unghiilor, ca și înainte de 1914, că războiul e o calamitate, o rușine pentru civilizația noastră etc. Totuși, omenirea nu-l desființează. Este ca și cum războiul n-ar fi făcut de noi, oamenii – parcă l-ar face niște ființe de pe altă planetă, împotriva voinței noastre unanime. Atunci la ce bun să mai scriu, să mai arăt și eu omenirii cum e războiul? S-ar părea că cei mari, cari pun la cale războaiele, trebuie să fie niște oameni răi, împietriți la suflet... Nu cred. Am văzut la Sofia pe kaizerul Germaniei, socotit drept principalul autor al războiului mondial. Nu părea deloc om rău. L-am văzut de la o fereastră de spital, când trecea cu automobilul de la gară spre palat. Râdea. Avea la stânga lui și pe regele de atunci al Bulgariei, dar pe acesta nu l-am văzut așa de bine, fiindcă tocmai în acel moment M. Sa a scos din buzunar o batistă cu care s-a șters la nas”¹. Generalul Al. Averescu, martor la evenimentele epocale, specifica că „Pierderea Turtucaiei și mai ales condițiunile în care a fost ea pierdută au produs o adâncă impresiune în țară și în armată”². În urma înfrângerii de la Turtucaia, la 25 august 1916, lui Al. Averescu i s-a încredințat comanda Armatei a 2-a, având

¹ G. Topîrceanu, *Memorii de război. Amintiri din luptele de la Turtucaia. Pirin Planina*, București, Ed. Humanitas, 2014, pp. 65-66.

² Al. Averescu, *Operațiunile de la Flămânda* /Colecția: „Memorii”, București, Editura „Cultura Națională”, 1924, p. 4.

drept deziderat reconfigurarea situației militare de pe Frontul de sud¹.

În urma unor succese din Transilvania, armata română a suferit mari pierderi și a fost nevoită să se retragă. Armatele inamice au ocupat 2/3 din teritoriul României. La 6 decembrie 1916, Bucureștiul a fost ocupat de trupele germane. Casa Regală, administrația centrală și guvernul s-au retras în Moldova, la Iași. În condițiile dificile de atunci, o parte din arhive, tezaurul Casei Regale Române și valorile unice ale tezaurului național au fost puse „la adăpost” pentru totdeauna în Rusia. Regimul militar instituit de germani și austro-unguri a spoliat România de bunuri materiale de cca 18 mild. lei aur. În iulie–august 1917, armata română reorganizată (înzestrată cu armament modern din străinătate și instruită de francezi) a desfășurat ofensiva de la Mărăști și a zdrobit ofensiva armatei germane de la Mărășești și Oituz, salvând astfel existența statului român, și a contribuit la revigorarea stării morale a cetățenilor. Victoria românească a impus trupele germane și austro-ungare să renunțe la acțiuni ofensive în spațiul Carpații Orientali–Pрут, acestea focalizându-și efortul în nord, în zona apărată de forțele ruse probolșevice².

Evenimentele revoluționare din Rusia din anul 1917 au influențat acțiunile militare ale României în cadrul Marelui Război. La 18 februarie/3 martie 1918, bolșevicii au semnat Pacea de la Brest-Litovsk cu Puterile Centrale și au ieșit din conflagrația mondială. Drept urmare, România a fost lipsită de susținerea rusă, fiind izolată și de Occident. Două luni mai târziu, la 24 aprilie/7 mai 1918, Alexandru Margheloman a semnat tratatul de la București, potrivit căruia statul român devenea dependent de Puterile Centrale.

¹ Valeriu Avram, Lucian Drăghici, Gabriel-George Pătrașcu, Ion Rîșnoveanu, *Războiul de Întregire: (1916–1919): comandanți militari români*, București, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, 2016, p. 11.

² *Enciclopedia Armatei României* /Coord.: amiral prof. univ. dr. Gheorghe Marin, București, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, 2009, p. 818.

Potrivit specialiștilor, în timpul operațiilor militare din prima conflagrație mondială s-a pus miza și pe „aurul negru”, petrolul, transformat într-un „nerv al războiului”. Însemnătatea militară a țiteiului rezidă în faptul că a devenit „o condiție necesară a oricărei strategii și, în consecință, condiția necesară victoriei”¹. În timpul ocupației Munteniei și Olteniei de către Puterile Centrale (1916–1918), acestea au exploatat zona petroliferă, ajungându-se până la secătuirea izvoarelor de acumulare a combustibilului lichid. Potrivit Tratatului de pace de la București din 24 aprilie/7 mai 1918, se dorea ca petrolul românesc să fie transmis Germaniei pe o durată de 90 de ani, de aceea tratatul a fost calificat drept o *pace a petrolului*². Clauzele acestui tratat erau surrinante și din perspectiva că Puterile Centrale dețineau controlul asupra forțelor militare, bugetului, România a pierdut 131 de comune și sate cu o populație de cca 725 mii de locuitori, trebuia să întrețină armata de ocupație cu o sumă exorbitantă ce depășea bugetul statului român în perioada anterioară războiului.

Contextul internațional și intern au schimbat macazul evenimentelor. Pe frontul occidental aliații au subminat ofensiva Germaniei din iulie 1918, înaintând spre Germania. În nordul Italiei au fost respinse armatele austro-ungare, obligând astfel Austro-Germania să înceapă un armistițiu la 21 octombrie/3 noiembrie. România reintră în război, iar la 1 decembrie 1918 Ferdinand a venit în București în fruntea armatei.

În Războiul de Reîntregire Națională (1916–1919), o contribuție esențială a avut-o Aeronautica română. Aviatorii au realizat 10 000 de ore de zbor, susținând cca 700 de lupte, obținând 91 de victorii aeriene, în liniile inamice au fost lansate

¹ Gheorghe Buzatu, *O istorie a petrolului românesc*. Ed. a 2-a, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2009, p. 35.

² *Ibidem*, p. 38.

75 t de bombe. Puterile Centrale au pierdut 146 de avioane, dintre care 91 doborâte de aviație și 55 de artilerie¹.

România, asemenea pasării Phoenix, a renăscut ca stat în contextul dificil al Primului Război Mondial, în care însăși existența teritorială (fizică) a acestuia era pusă în pericol.

După mai multe înfrângeri, Austro-Ungaria a semnat armistițiul la 3 noiembrie 1918, iar Germania suferind mai multe insuccese pe frontul occidental, în mod special în a doua Bătălie de la Marna, este constrânsă de aliați să încheie Armistițiul din 11 noiembrie 1918².

În contextul acțiunilor militare din Primul Război Mondial s-au aplicat pentru prima dată gazele toxice (Ypres, 1915)³,

¹ Valeriu Avram, Valeriu Nicolescu, *Războiul aerian deasupra României (1916–1918) oglindit în memorii, jurnale de front, carnete de zbor și rapoarte*, Buzău, Editgraph, 2015, pp. 406-407.

² C. Stienon, *La mystère roumain et la defection russe*, Paris, Plon, 1918, pp. 221-222.

³ În 1915, chimistul Nicolae Zelinschi (25 ianuarie [6 februarie] 1861, Tiraspol, gubernia Herson, Imperiul Rus – 31 iulie 1953, Moscova, URSS) pe baza cercetărilor în domeniul absorbției, a propus cărbunele activat (produs pentru prima dată în Germania) drept formă de protecție împotriva gazelor otrăvitoare – masca antigaz. Această inovație a înlocuit compresa de tifon și a fost aplicată pe larg pe parcursul Marelui Război de către Puterile Aliate. Pentru a desăvârși inovația N. Zelinschi l-a cooptat în această activitate pe Edmond Kummant, inginer la Uzina „Treugolnik”. Pe parcursul istoriei, această inovație a salvat numeroase vieți. Aici este bine să scoatem în evidență dimensiunea etică și umanistică a creatorului măștii universale antigaz, care nu a tins să-și breveteze invenția. A considerat că nu este momentul potrivit pentru a profita din necazurile oamenilor, de aceea a refuzat să-și breveteze realizarea. O altă explicație referitoare la faptul că N. Zelinschi nu a tins să-și asume invenția rezidă în propria responsabilitate pentru aplicațiile cu efecte sumbre, deoarece tot el a fost primul care a dezvoltat principiile producției industriale de *cloropicrin*, care a fost aplicate în Primul Război Mondial ca substanță otrăvitoare auxiliară. Н.А.Фигуровский, *Очерк возникновения и развития угольного противогаса Н.Д. Зелинского*, Москва, Издательство Академии Наук СССР, 1952, 204 с.; Виктор Мишецкий, *Защита Зелинского*. Disponibil la: <https://www.sovsekretno.ru/articles/zashchita-zelinskogo/> [accesat: 10.10.2021].

tancurile (Somme, 1916) și avioanele. Marele Război, derulat pe parcursul a 1 568 de zile, a dus la uriașe pierderi umane. Numărul total al victimelor este estimat la 10 mil. de morți, 21 mil. de răniți și 7,7 mil. de *dispăruți* sau prizonieri¹. În război, doar Franța a pierdut cca 20% din bărbații de vârstă militară, doar un francez din trei a trecut prin război fără să fie atins de glonț. Englezii au pierdut o generație, o jumătate de milion de bărbați sub vârsta de 30 de ani. Francezii au pierdut 1,6 mil. de oameni, englezii – 800 mii, nemții – 1,8 mil. România a pierdut în război 340 mii de militari, a avut 300 mii de răniți și 115 mii de prizonieri și *dispăruți*. Potrivit unor date statistice, în timpul Marelui Război, Basarabia a pierdut cca 7 000 de persoane, care fie au murit, fie au fost luate în prizonierat sau au *dispărut*. Istoricii consideră că la conflagrația mondială din anii 1914–1918 au participat circa 250 mii – 300 mii de basarabeni².

Dintre cele șase Mari Puteri existente în 1914 (Imperiul Rus, Imperiul German, Austro-Ungaria, Imperiul Britanic, Franța și Italia – Imperiul Otoman a ieșit definitiv din rândul Marilor Puteri europene după războaiele balcanice din anii 1912–1913), una a fost ștearsă de pe harta politică a lumii, iar toate celelalte cinci, aflate în formule anacronice ca stat, au suferit sensibile pierderi teritoriale (inclusiv imperiile coloniale) și pierderi relative de putere, două dintre ele (Rusia și Marea Britanie) putând constitui și astăzi Puteri Mondiale. Totodată, în cazul Puterilor Minore existente pe harta politică a Europei în 1914, vom constata că nici una dintre ele nu a dispărut permanent în această perioadă (cu excepția Muntenegrului); multe dintre ele

¹ *Enciclopedia concisă britannica*, București, Litera, 2009, pp. 1844-1845.

² Simion Carp, Gheorghe Chiriță, Terentie Carp, Ecaterina Gârbu, *Tradiții militare*, Chișinău, Biblioteca „Tyragetia”, 2013, p. 4; *Ostași basarabeni în Primul Război Mondial (1914–1918). Documente*. Vol. I /Coord. și alcăt.: Andrei Emilciuc, Chișinău, Editura „Tehnica-Info”, 2015, pp. 3-10.

au teritoriul extins în comparație cu *belle époque*¹. S-au edificat state naționale având la bază particularități etnice și demografice, dar înglobând și interese economice și strategice ale Marilor Puteri².

În noua arhitectură europeană a fost configurată și România întregită prin unificarea teritorială a Basarabiei, Bucovinei, Transilvaniei, Crișanei, Maramureșului și Banatului. Recunoașterea internațională a Unirii se configura a fi atât un principal deziderat al diplomației românești, dar și al strategiilor de securitate românească în context european.

BIBLIOGRAFIE OBLIGATORIE

A. Surse

Vadim Guzun (ed.), *Intrarea României în Primul Război Mondial: negocieri diplomatice în documentele din arhivele ruse, 1914–1916*, Cluj-Napoca, Argonaut, 2016.

Alexandru Marghiloman, *Note politice. 1897–1924*, Vol. III: 1917–1918, București, Institutul de Arte Grafice „Eminescu” S.A., 1927.

B. Articole și studii

Nicolae Enciu, *Regatul României în anii Primului Război Mondial*. În: *In honorem Anatol Țăranu. Studii de istorie contemporană a românilor* /Coord.: Nicolae Enciu, Chișinău, Centrul Editorial-Poligrafic al USM, 2011.

¹ Andrei Miroiu, *Sistemul internațional și politica puterilor minore. Cazul României, 1913–1989*. Teză de doctorat /Școala Națională de Studii Politice și Administrative, București, 2004, pp. 7-8.

² István Podgár, *De la trasarea frontierei româno-maghiare după Primul Război Mondial, la soluții oferite de procesul de integrare europeană*. În: *Declarația de autodeterminare de la Oradea..*, p. 322.

BIBLIOGRAFIE OPȚIONALĂ

Valeriu Avram, Valeriu Nicolescu, *Războiul aerian deasupra României (1916–1918) oglindit în memorii, jurnale de front, carnete de zbor și rapoarte*, Buzău, Editgraph, 2015.

TEMATICA PROIECTELOR DE CERCETARE INDIVIDUALĂ

1. *România în anii neutralității din Marele Război.*
2. *Cauzele orientării României spre puterile Antantei.*
3. *Rolul Armatei Române în procesul de reintegrare națională.*
4. *Tratatul de la București (24 aprilie/7 mai 1918): context, clauze, consecințe.*
5. *Marele Război în memoriile scriitorului G. Topîrceanu: între izvor istoric și ficțiune literară.*

IV. ROMÂNIA DUPĂ PRIMUL RĂZBOI MONDIAL. PRIORITĂȚILE APĂRĂRII NOULUI STAT NAȚIONAL ÎN CONTEXTUL SECURITĂȚII EUROPENE

Obiective:

Determinarea particularităților participării României la Conferința de Pace de la Paris (1919–1920).

Analizarea și aprecierea conceptului referitor la România, ca apărătoare a hotarului de extindere a expansiunii bolșevice în Europa.

Evaluarea acțiunilor armatei române împotriva regimului comunist al lui Bela Kun.

Estimarea aserțiunii potrivit căreia România este „cetatea cea mai înaintată a Europei în fața Asiei”.

Aprecierea Nistrului ca „hotarul adevăratei Europe”.

Identificarea rolului jucat de România în respingerea agresiunii bolșevice în anii 1918–1919.

Termeni-cheie: *obiectivele politicii externe, Conferința de Pace de la Paris, respingerea agresiunii bolșevice.*

După încheierea conflagrației europene a fost convocată Conferința de Pace de la Paris, reuniune care a avut la bază principiul dreptului popoarelor la autodeterminare, recunoscut de comunitatea internațională, în urma inițiativei președintelui american Woodrow Wilson și a înfrângerii Puterilor Centrale (Germania, Austro-Ungaria, Turcia, Bulgaria), ceea ce a generat modificarea hărții politice a Europei, fiind trasate noi frontiere și reconstituite state independente (Austria, Polonia, Ungaria), apariția unor state noi (Cehoslovacia, Regatul Sârbo-Croato-Sloven, ulterior Iugoslavia, Țările Baltice) sau prin desăvârșirea unității teritoriale a altora (România, Italia). Un cuvânt greu de spus a fost „Programul păcii mondiale” inițiat de președintele SUA Woodrow Wilson și prezentat la 8 ianuarie 1918 în plenul Congresului american. Două din cele „14 puncte” aveau conexiuni

directe cu soarta României: „Popoarelor Austro-Ungariei, cărora le dorim un loc ocrotit și garantat printre națiuni, va trebui să li se dea cel mai larg prilej de dezvoltare autonomă” (art. 10) și „România, Serbia și Muntenegru vor trebui să fie evacuate, iar teritoriile de sub ocupațiune, restaurate... Relațiunile dintre diferite state balcanice vor trebui să fie prietenește restabilite după sfatul marilor puteri și pe temeiul liniilor de naționalitate trase după datele istorice” (art. 11)¹.

Legitimarea internațională și, în primul rând, recunoașterea europeană a României întregite s-a realizat în anii 1919–1920 prin cele cinci tratate de pace încheiate la forumul păcii din capitala Franței. Fundalul istoric în care s-a pus în discuție organizarea păcii europene a fost descris elocvent de istoricul american Charles Seymour: „Când s-a deschis Conferința Păcii, Imperiul Austro-Ungar nu era decât o instituție aparținând trecutului... În mai puțin de o lună, cimentul artificial care unea elementele dispartate ale Imperiului s-a măcinat, fidelitatea față de împărat s-a volatizat și supremația germanilor și a ungarilor s-a sfârșit [...]. În Transilvania, românii erau primiți ca eliberatori”².

Delegația română a fost acceptată ostil la Paris. România, inclusă în categoria „țărilor cu interese limitate” a „statelor secundare aliate și beligerante”, a fost acuzată că a semnat o pace cu Puterile Centrale³ și nu i s-au recunoscut toate revendicările formulate în ajunul convocării conferinței. Atmosfera de la Conferința Păcii în jurul problemei românești a fost descrisă

¹ N. Dașcoviți, *Principiul Naționalităților și Societatea Națiunilor*, București, Cartea Românească, 1922, p. 163.

² Charles Seymour, *Ce qui se passa réellement à Paris en 1918–1919. Collection de mémoires, études, et documents pour servir à l'histoire de la guerre mondiale*, Paris, Payot, 1923, pp. 81–82.

³ Prin Tratatului de pace de la Bufta, București (24 aprilie/7 mai 1918), încheiat între România, pe de o parte, și Germania, Austro-Ungaria, Bulgaria și Turcia, pe de altă parte, statul român urma să cedeze Dobrogea și să accepte rectificări de frontieră în Carpați (un teritoriu de cca 5 600 km²).

explicit de omul politic francez André Tardieu: „Am dus lupte grele pentru a face să i se recunoască lui Brătianu și României calitatea de aliat. Eu aveam împotriva mea pe Clemenceau, care nu-i ierta armistițiul său, pe Woodrow Wilson¹, care declara că nu ține cont de tratatul nostru de alianță din 1916², pe toți juriștii pentru care pacea din 24 aprilie/7 mai 1918 cu Germania despuiaze România de calitatea sa de aliat. Până acum mi-am pierdut timpul pentru a le arăta că această pace nu-i este imputabilă nici din punct de vedere moral, nici din punct de vedere politic, marii aliați neaprobând-o, nici din punct de vedere juridic, regele nesancționând-o și remobilizând de la primul contact cu armatele de la Salonic. În concluzie, în numele dreptății, se comite o mare nedreptate vrând să se pedepsească România pentru nefericirile sale de care sunt responsabili aliații noștri, noi înșine, pentru că nu ne-am ținut angajamentele de la Salonic, apoi și în mod deosebit și Rusia”³. Au fost propuse mai multe variante de stabilire a frontierei României expuse de italieni, americani, francezi și englezi. Experții italieni au solicitat inițial linia Tratatului din 1916, însă după ce s-au convins că tratatul va fi considerat caduc au renunțat la această opinie⁴.

La 1 februarie 1919, I.I.C. Brătianu a prezentat memoriul României în fața Conferinței de Pace. Revendicările sale teritoriale în care se solicita recunoașterea frontierelor, necesare pentru dezvoltarea conștiinței naționale⁵. Lloyd George, primul-ministrul Marii Britanii, s-a arătat sceptic față de plebiscitele spontane și a apreciat ca fiind „exorbitante” cererile României.

¹ Thomas Woodrow Wilson (1856–1924), președintele SUA (1913–1921), autorul celor 14 puncte care au stat la baza constituirii Societății Națiunilor.

² Semnat la 4/17 august 1916, la București. Între România și Franța, Marea Britanie, Rusia și Italia refritor la condițiile intrării României în război de partea Antantei.

³ *România între anii 1918–1940. Documente și materiale* /Coord.: Ioan Scurtu, București, Editura Universității București, 2001, pp. 12-13.

⁴ V.V. Tilea, *op. cit.*, Anexa. Hărți, pp. 231-235.

⁵ Sherman David Spector, *România și Conferința de Pace de la Paris. Diplomația lui Ion I.C. Brătianu*, Iași, Institutul European, 1995, pp. 103-104.

S-a constituit o comisie de studiere a problemelor teritoriale referitoare la România, care urma să examineze componentele istorice, geografice, etnografice, strategice, politice.

O chestiune dificilă a constituit-o semnarea tratatului de pace cu Ungaria în contextul în care executivul maghiar a refuzat să recunoască dreptul românilor din Ardeal la autodeterminare, enunțat în baza deciziei plebiscitare a Marii Adunări Naționale de la Alba-Iulia, și a anunțat stare de război „cu toate statele vecine de la care are ceva de revendicat”¹. Delegația maghiară a sosit la conferință cu patru volume de materiale elaborate în limba franceză, care avea scopul să justifice menținerea „Ungariei Mari”. Amiralul Miklós Horthy susținea cauza maghiară prin garantarea înlăturării în Europa a bolșevismului, mizând în acest scop pe alianța militară dintre Ungaria cu Polonia². Delegațiile României, Iugoslaviei, Cehoslovaciei s-au adresat „Consiliului” celor cinci mari; Anglia, Franța, SUA, Italia și Japonia, pentru a răspunde maghiarilor vizavi de falsurile din documentația istorică, etnografică, economică³. Într-un final, prin Tratatul de la Trianon, semnat la 4 iunie 1920 de 23 de state, s-a consfințit destrămarea Imperiului Austro-Ungar și constituirea unor state independente ori întregirea altora, inclusiv reîntregirea Transilvaniei cu România (frontiera de apus). Acest Tratat este ultimul acord de drept internațional ce fixează noile frontiere din Europa Centrală. Tratatul de la Trianon, semnat în numele României de I. Cantacuzino și N. Titulescu, a fost ratificat de Parlamentul României, la 17 august de Senat și la 26 august 1920 de Adunarea Deputaților, iar de Parlamentul de la Budapesta – la 14 noiembrie 1920. România a obținut un teritoriu de 103 093 km² cu 5,3 mil. de locuitori. Transilvania, „mărul discordiei”

¹ Mircea Musat, Ion Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, Vol. I, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983, p. 648.

² Vezi: Catherine Horel, *Amiralul Horthy. Regentul Ungariei*, București, Humanitas, 2019.

³ Titu Georgheșcu, *România în istoria Europei*, București, Holding Reporter, 1997, p. 93.

dintre România și Ungaria, a generat un „Război Rece” dintre ambele state pe parcursul întregii perioade interbelice¹. Minoritatea etnică maghiară era estimată la 1 661 000 de oameni, adică 31,61% din totalul populației stabilită în teritoriile cedate României², înaintând, în anii 1922–1939, 103 petiții de esență politică, economică și cultural-educațională Ligii Națiunilor de la Geneva³.

Prin Tratatul de la Saint Germain-en-Laye, statul român a obținut Bucovina (10 septembrie 1919), la care s-a adăugat Tratatul de la Neuilly, cu Bulgaria (27 noiembrie 1919), prin care s-a reconfirmat frontiera româno-bulgară existentă la 1 august 1914.

Discuții referitoare la tratatul Unirii Basarabiei cu România s-au inițiat în zilele de 1–2 iulie 1919, atunci când a fost dat citirii raportul Comitetului pentru problemele teritoriale favorabil alăturării Basarabiei la România. Conform Protocolului Basarabiei din 28 octombrie 1920, semnat la Paris între Marea Britanie, Franța, Japonia și Italia, pe de o parte, și România, pe de altă parte, României i se recunoștea legitimitatea unirii Basarabiei și suveranitatea României asupra spațiului dintre Prut, Nistru și Marea Neagră⁴. Tratatul a fost ratificat de

¹ Ungaria a pierdut două treimi din teritoriu și a dorit să se răzbune pe Europa. În mod special pe Franța, falsificând chiar 10 mil. de franci pentru a periclita viața economică. Vezi: Mihaela Bucin, *Zece milioane de franci falși. Budapesta, 1925*. În: *Declarația de autodeterminare de la Oradea din 12 octombrie 1918* /Coord.: Gabriel Moisa, Sorin Șipoș, Ion Eremia, București, Editura Academiei Române, 2018, pp. 184-189.

² Ablonczy Balazs, *Transilvania reîntoarsă 1940–1944*, Iași, Institutul European, 2014, p. 31.

³ *Ibidem*, p. 41.

⁴ Valentin Burlacu, *Unirea Basarabiei cu România și recunoașterea ei internațională*, Chișinău, Tipografia Cavaoli, 2018, p. 346; *Idem*, *Unirea Basarabiei cu România și recunoașterea ei internațională* /Colecția „Basarabica”, București–Brăila, 2019, pp. 335-347. A se vedea integral Tratatul de la Trianon în: *Documente privind istoria României între anii 1918–1944* /Coord.: I. Scurtu, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1995, p. 28.

România (aprilie 1922), Anglia (19 mai 1922), Franța (11 martie 1924) și Italia (22 martie 1927). Japonia a semnat documentul, însă, preocupată de ameliorarea relațiilor cu Uniunea Sovietică, a refuzat să-l ratifice¹. Până în aprilie 1933, atitudinea Washingtonului a vizat eventualitatea consimțământului diplomației sovietice față de Protocolul de la Paris². În corespondența din 12 aprilie 1933 a secretarului de stat Cordell Hull adresată președintelui F.D. Roosevelt se specifica faptul că SUA „au recunoscut de facto unirea Basarabiei, între altele, prin aceea că Consulatul american din București a dat vize pentru cetățenii români proveniți din ținutul dintre Prut și Nistru”³.

În contextul în care Rusia bolșevizată (din 1922, Uniunea Sovietică) nu era recunoscută în plan internațional, părțile semnatare nu au considerat necesară invitarea acestora la tratativele de pace din capitala Franței⁴. La 1 noiembrie 1920, autoritățile sovietice au declarat că nu recunosc Tratatul de la Paris, semnat de Marile Puteri la 28 octombrie din același an, ce confirma, din perspectivă juridică internațională, unificarea Basarabiei cu România. La fel ca și Germania, URSS a încercat să se revanșeze pentru deciziile luate de Marile Puteri în contextul declanșării celui de-al Doilea Război Mondial.

Încheierea sistemelor tratatelor de pace de la sfârșitul Marelui Război s-a realizat în cadrul Convenției de la Lausanne din 1923, care a anulat Tratatul de la Sèvres (semnat la 10 august 1920 între Imperiul Otoman și Puterile Aliate). La Lausanne, delegația

¹ Gh. Calcan, *România în relațiile internaționale ale Conferinței de Pace de la Paris-Versailles, 1919–1920. Recunoașterea internațională a Marii Uniri*, Cluj-Napoca, Mega, 2013, p. 274.

² Valeriu-Florin Dobrinescu, *Bătălia pentru Basarabia (1918–1940). Scena și culisele istoriei*, Iași, Editura Junimea, 1991, p. 23.

³ Mircea Musat, Ion Ardeleanu, *România după Marea Unire*, Vol. II, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986, p. 1137.

⁴ Ecaterina Ojoga, *Problema Basarabiei în relațiile internaționale: 1917–1940*, Chișinău, Cartdidact, 2017, p. 46.

românească a urmărit ca în deciziile finale „să fie perfect întărite interesele românești”¹.

Din perspectivă internațională, cu impact direct asupra României, după semnarea Tratatului de Pace cu Germania, în Sala Oglinzilor de la Versailles (28 iunie 1919), s-au produs încălcări succesive ale acestui act internațional, astfel încât unul dintre principalii autori ai tratatelor de pace, Lloyd George, afirma, în 1926, că ele erau „explozive”. Din totalul de despăgubiri ce urma să fie achitat de Germania, României i-a revenit 1%, din care a fost plătit doar o mică parte.

Potrivit istoricului Dennis Deletant, extinderea teritorială a României prin sistemul de tratate de pace, în detrimentul Uniunii Sovietice, Ungariei și Bulgariei, „a făcut-o campioană a securității colective și un apărător al *statu-quo*-ului european”², stabilit în capitala Franței.

Sistemul tratatelor de pace de la Paris, confirmat prin Statutul Ligii Națiunilor, prin Convenția de definire a agresorului, semnată la 3 iulie 1933 la Londra, a stat la baza fixării frontierelor României până la începutul celui de-al Doilea Război Mondial. Totodată, după Conferința de Pace de la Paris, populația românească din Balcani a rămas la latitudinea politicii de deznaționalizare a țărilor sud-est europene.

Triada intereselor internaționale ale României după Marea Unire și până la Conferința de la Munchen (1938) a fost: menținerea și consolidarea hotarelor, de aceea a instituit un sistem de alianțe cu statele constituite după prima conflagrație mondială; direcționare spre Franța și Anglia, garante ale Marilor Puteri, interesate în menținerea noii ordini internaționale; direcționare spre Liga Națiunilor, instituție internațională ce avea menirea să asigure principiul securității colective și al păcii

¹ *Ibidem*.

² Dennis Deletant, *Prefață*. În: Vadim Guzun (ed.), *Complimente de la tanti Haritina. Spionaj sovietic în România, 1924–1944*, Cluj-Napoca, Argonaut, 2018, p. 14.

mondiale, implicit a României întregite. În pofida faptului că diplomația românească miza pe susținerea Franței, totuși, un tratat cu marea putere occidentală a fost semnat abia la 10 iunie 1926, acțiune datorată insistenței statului român. Documentul diplomatic nu prezenta o alianță militară între ambele state, deoarece Parisul nu avea încredere în capacitățile armatei române. Potrivit articolului 3 al Tratatului, părțile se angajau „de a examina în comun, sub rezerva rezoluțiunilor eventuale ale Consiliului sau ale Adunării Societății Națiunilor, chestiunile de natură a primejdui siguranța externă a României sau a Franței”¹. România a tins să aibă un plus de garanție și din partea Italiei, cu care a semnat un pact de amicitie la 16 septembrie 1926. Părțile contractante se obligau „să-și dea sprijinul mutual și colaborarea cordială pentru păstrarea ordinii internaționale [...]”, iar în cazul în care ar fi existat o incursiune violentă din afară „atunci cealaltă parte se obliga a-i da, odată cu binevoitorul sprijin, ajutorul său politic și diplomatic în scop de a face să înceteze cauza externă a acelei amenințări”².

România s-a confruntat cu situații incerte din punct de vedere politic și militar în toate cele patru direcții cardinale. Astfel, la vest exista amenințarea bolșevică ungară, generată de colaborarea dintre V.I. Lenin și Bela Kun, pericol lichidat ca urmare a două operațiuni militare (16 aprilie – 3 mai; 19 iulie – 4 august 1919). În partea orientală, în Basarabia, s-au constatat incursiuni din partea bolșevicilor și a albgardiștilor ruși. Pentru zona de nord era vehiculată ideea divizării Bucovinei între români și un proiectat stat ucrainean, care nu a supraviețuit războiului polono-rus. La sud-est, soarta Dobrogei (Cadrilaterul) a fost tranșată abia spre finalul anului, până atunci în zonă fiind dislocate trupe ale Antantei. La sud-vest, o parte a Banatului s-a aflat sub ocupația militară a

¹ Ioan Scurtu, Constantin Mocanu, Doina Smârcea, *Documente privind istoria României între anii 1918–1944*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1995, p. 499.

² Alexandru Vianu, Zorin Zamfir, Constantin Bușe, Gheorghe Bădescu, *Relații internaționale în acte și documente*, Vol. 1, București, 1974, pp. 121-122.

forțelor sârbești, între noiembrie 1918 și iulie 1919, fiind abandonată de ocupanți partea din provincie recunoscută României la Paris, însă în favoarea trupelor franceze, nu direct a celor românești¹.

Pe fundalul descompunerii Imperiilor Rus și Austro-Ungar are loc o recartografiere teritorială ce a dus la formarea de noi state independente în Europa Centrală și de Est, dar și conturarea unor amenințări la adresa ordinii internaționale generate de expansiunea tot mai avansată a bolșevismului. În urma unor lovituri de stat, bolșevicii au preluat puterea în anul 1917 în Rusia și în 1919 în Ungaria, considerând că prin filiera „exportului de revoluție” au pus bazele unei revoluții socialiste la scară europeană. Contracararea răspândirii „infecției” revoluționare a fost inițiată prin aplicarea așa-numitului cordon de carantină (*cordonul sanitar*)², extins prin intermediul unor centre regionale de putere din Scandinavia (Finlanda, care după Revoluția din Februarie 1917 practic era independentă de Rusia³), republicile baltice (Lituania, Letonia și Estonia), centrul Europei (Polonia, redevenită stat independent după 120 de ani), și în Balcani (România)⁴. În contextul în care aceste țări făcuse

¹ Constantin C. Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României (1916–1919)*, Vol. III, București, Editura Casei Școalelor, București, 1921, pp. 400-527; Petrișor Florea, Cornel Țuică, George Ungureanu, *Armata Română și evoluția armeei de tancuri. Documente (1919–1945)*, Pitești, Editura Universității din Pitești, 2012, p. 17; Bogdan Catana, *România, Serbia și diferendul privind împărțirea Banatului (1914–1920)*, Târgoviște, Cetatea de Scaun, 2021, 244 p.

² În anul 1920, Vaida-Voievod, prim-ministru al României a propus în cadrul Consiliului Suprem al Conferinței de Pace de la Paris crearea unui *cordon sanitar* „pentru a păzi mai bine Europa Centrală și cea de Vest de bolile molipsitoare (holeră, ciumă, tifos etc.) ce o amenințau din Rusia [...] de la Marea Baltică până la Marea Neagră [...] propunerea [...] a fost agreată de reprezentanții marilor puteri, și, precum se știe, Liga Națiunilor a înființat mai târziu cordonul sanitar”. V.V. Tilea, *op. cit.*, Anexa. Hărți, p. 167.

³ Осмо Юссилла, *Великое княжество Финляндское (1809–1917)*, Хельсинки, Ruslania, 2009 с. 770.

⁴ Dmytro Bondarenko, *Poland, Romania, Finland: the formation of cordon sanitaire, 1918–1920*. În: *Tyragetia*, vol. XIII [XXVIII], nr. 2, 2019, pp. 195-204.

anterior parte din Imperiul Rus, la crearea acestei centuri anticomuniste s-a mizat pe memoria istorică, una ostilă față de Kremlin. Au existat tendințe de extindere a centurii antibolșevice și în regiunea caucaziană. Un cuvânt greu de spus l-a avut însă Turcia, marcată și ea de idei revoluționare, agreabilă mai degrabă Rusiei bolșevizate decât englezilor sau francezilor. În Asia Centrală, Rusia bolșevică se va apropia de Afghanistan, legătură generată de fobia „Țării Munților” față de Marea Britanie, cu care avea hotare comune în India, dar și din considerentul că a obținut independența într-un moment în care influența Londrei în regiune era una slabă.

După lovitura de stat din 1917, bolșevicii au încercat să exporte revoluția la nivel mondial, tinzând să-și extindă influența în Finlanda, România, Ungaria, Slovacia, Germania, Bulgaria, Persia, Turcia, China. Tensiunile dintre România și Rusia bolșevică erau marcate atât de *problema basarabeană*, cât și de cea a restituirii tezaurului românesc trimis în Rusia țaristă¹.

Cercetătorii Charles și Barbara Jelavich consideră că fobia de extindere a bolșevismului în Europa a ajutat România să realizeze reunificarea teritorială a Transilvaniei și Basarabiei. O componentă esențială a fost și prezența armatelor românești pe aceste teritorii. Brătianu a afirmat că armata română „a apărât civilizația europeană împotriva valului distructiv al bolșevismului”². Într-adevăr, în 1919, a existat o tentativă a bolșevicilor de a proclama RSS Basarabeană cu „capitala temporară” la Tiraspol (într-un vagon de tren), dorindu-se o ofensivă spre Occident, în scopul de „eliberare” a Basarabiei „ocupată ilegal” de România și de a se unifica cu forțele militare maghiare conduse de Bela Kun³. În contextul în care România

¹ Vezi: Mihail Gr. Romașcanu, *Tezaurul român de la Moscova*, București, „Cartea românească”, 1934, 181 p.

² Charles și Barbara Jelavich, *op. cit.*, pp. 354-355.

³ Alexandr Voronovici, *Anul 1924. Justificând separatismul: înființarea RASS Moldovenești și istoria politică în Republica Moldovenească Nistreană*. În: *Plural*, 2015, vol. 3, nr. 1, pp. 155-156.

și-a revendicat rolul de fortificație împotriva „barbariei” bolșevice, acest fapt a fost consolidat și de atitudinea favorabilă a Occidentului. „Pătrunderea pe teritorii ce nu mai puteau fi definite ca etnic românești a fost justificată prin rațiuni strategice și declarată absolut temporară, necerându-se nimic în plus față de cele stabilite prin Pactul de la Londra din 17 august 1916, cu toate că așezări românești se găseau și dincolo de Nistru, de Morava sau de Timoc”¹. Mai mult ca atât, au fost vehiculate opinii referitoare la crearea uniunii între România și Ungaria. În contextul în care maghiarii nu aveau un rege, suveranul României, Ferdinand de Hohenzollern-Sigmaringen, ar fi putut acoperi acest gol. Se aduceau argumente de genul că astfel statul român s-ar apropia mai mult de Occident, iar statul ungar ar avea ieșire la mare, formând astfel o putere respectabilă. Acest proiect însă nu a fost pus în aplicare din considerente naționale².

Istoricul ucrainean Dmytro Bondarenko scoate în evidență faptul că România și Finlanda au reușit să respingă agresiunea bolșevică în anii 1918–1919, asigurându-și astfel independența, transformându-se, totodată, într-un scut pe flancurile Europei (Balcanii și Scandinavia) în fața escaladării bolșevismului. Potrivit bolșevicilor, prin proclamarea independenței Finlandei în decembrie 1917 s-a mizat pe constituirea unei opinii publice favorabile vizavi de Rusia sovietică, urmând ca forțele revoluționare finlandeze să fie sprijinite pentru a provoca o explozie revoluționară în țară, astfel încât Finlanda să fie integrată Rusiei „într-o federație revoluționară măreață”³. În anul 1919, România și Finlanda au desfășurat acțiuni antibolșevice, intervenind în țările vecine, respectiv, prima a lichidat Republica Sovietică Maghiară (proclamată la 21 martie 1919, „dictatura proletară” a rezistat 133 de zile) sub conducerea lui Bela Kun, și a

¹ Francesco Guida, *op. cit.*, p. 55.

² *Ibidem*, pp. 55-56.

³ *De la Marea Baltică la Marea Neagră, 1939–1940 (Studiu și documente privind negocierea. Încheierea și aplicarea Pactului Molotov-Ribbentrop)* / Editori: Ion Șișcanu, Daniela Șișcanu, Chișinău, Tipografia „Lexon-Prim”, 2019, p. 41.

restabilit monarhia în Ungaria, iar cea de-a doua țară a oferit ajutor militar Estoniei. După un an de tratative dificile, la 1 octombrie 1920 a fost redeschisă legația română la Budapesta. Cercetătorul Dmytro Bondarenko conchide că menținerea regimului bolșevic în Rusia a generat un nou război în Europa. În 1939–1940, agresiunea bolșevică din partea URSS a început tocmai în acele zone în care a fost oprită în anii 1919–1920: Finlanda, statele baltice, România¹. Pentru exemplificare, la 28 septembrie 1939, Republica Estonia a semnat un tratat prin care formal i se recunoștea independența, în perimetrul în care se asigura prezența permanentă a 25 mii de militari sovietici pe teritoriul ei pe parcursul a 10 ani. Aceasta avea loc în contextul în care numărul forțelor armatei sovietice întrecea în mod considerabil cele estoniene, limitând astfel suveranitatea acestui stat². La 12 martie 1940, urmare a înfrângerilor cu finlandezii și a condamnării în plan internațional a agresiunii, sovietici au încheiat Tratatul de Pace cu Finlanda, obținând, totodată cca 40 mii km² (portul Hanko, istmul Karelia ș.a.). Despre importanța acestui tratat avea să vorbească Veaceslav Molotov în intervenția din Sovietul Suprem al URSS, care amintea despre necesitatea „de asigurare a securității Uniunii Sovietice, în zona Mării Baltice”³. Astfel, din perspectiva Kremlinului, sovieticii își asigurase brâul de securitate în spațiul baltic, dar și al protejării Leningradului de un atac terestru sau naval.

¹ Dmytro Bondarenko, *Румыния и Финляндия: антибольшевистская интервенция в соседние государства в 1919 году. Сравнительный анализ*. În: *Studia Universitatis Moldaviae*. Seria „Științe umanistice”, 2017, nr. 10 (110), pp. 187-192; *Idem, Румыния и Украина: проблемные периоды в истории XX века*. În: *Conferința științifică internațională „Perspectivele și Problemele Integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației”*, Universitatea de Stat „B.P. Hasdeu” din Cahul, 7 iunie 2017, Vol. II, p. 231.

² *De la Marea Baltică la Marea Neagră..*, p. 52.

³ Elena Iuliana Lache, *Preparativele URSS de război împotriva României. În ajunul notelor ultimative ale lui V.M. Molotov din 26–28 iunie 1940*. În: *Bătălia pentru Basarabia* /Coord.: Gheorghe Buzatu, București, Editura Mica Valahie, 2011, p. 13.

Tensiunile militare româno-ungare din 1919 sunt estimate nu doar ca o continuare a Marelui Război în Europa Centrală, ci și ca un export de contrarevoluție și de restabilire a regimului monarhic maghiar¹. În istoriografia maghiară, armata română, deși a participat la eliberarea Ungariei de sub regimul bolșevic și a contribuit la menținerea ordinii publice, este apreciată ca o armată de ocupație².

În pofida presiunilor Antantei, România nu a acordat ajutor albgardiștilor ruși și nici Poloniei în anul 1920³. Nu se dorea o confruntare directă cu Rusia bolșevică, în contextul în care la ordinea zilei era recunoașterea Basarabiei ca parte componentă a României întregite.

După Ungaria, o altă direcție de înlăturare a agresiunii bolșevice de către România a constituit-o îndepărtarea pericolului bolșevic și pe *filierea Nistrului*. La începutul anului 1918, după intrarea armatelor române în Basarabia, „soldații bolșevici fug în grabă spre Nistru, iar pe la sate ordinea se întronează”⁴. La înlăturarea trupelor bolșevizate de la Tiraspol, în 1918, a participat și generalul Ion Antonescu, viitorul conducător al statului român⁵. În mai 1918, Alexandru Marghiloman nota că: „Pe Nistru, vânătorii patronează contrabanda; cavaleria lui

¹ Dmytro Bondarenko, *The war between Romania and Soviet Hungary in 1919 and the restoration of the monarchy in Hungary*. În: *The Scientific Journal of „B. P. Hasdeu Cahul State University”*: Humanities, nr. 2 (10), 2019, pp. 40-44.

² Roland Olah, *Prezența armatei române în Budapesta reflectată în documentele Consiliului de Miniștri Ungar (august 1919)*. În: *Declarația de autodeterminare de la Oradea din 12 octombrie 1918* /Coord.: Gabriel Moisa, Sorin Șipoș, Ion Eremia, București, Editura Academiei Române, 2018, p. 144.

³ М. Мелтыюхов, *Бессарабский вопрос между мировыми войнами: 1917–1940*, Москва, Вече, 2010, с. 382.

⁴ A. Cardaș, *Aspecte din reforma agrară basarabească*, Chișinău, Editura „Foaia plugarilor”, 1924, pp. 59-60.

⁵ Константин Попович, *Память времени. Записки военного разведчика*, Москва, Издательский Центр «Классика», 2005, с. 81.

Schina se poartă ca într-o țară cucerită”¹. În alocuțiunea lui Gheorghe Tătărescu, subsecretarul de stat la Ministerul de Interne, rostită în Parlamentul României din 9 decembrie 1925, în contextul insurgenței din 15–18 septembrie 1924 de la Tatarbunar, se puncta: „Nistrul este hotarul care separă și două lumi, și două concepții de viață”; iar bolșevismul „nu se poate menține și nu se poate mărgini în hotarele înlăuntrul cărora s-a născut și s-a organizat, el trebuie să se reverse, căci altminteri este amenințat cu moartea”². De menționat faptul că, pentru autoritățile române, „populația din Basarabia și în special rutenii de pe *malul Nistrului (s.n.)*” era considerată periculoasă pentru a fi recrutată în serviciile de informații, „de aceea se impunea cea mai mare discreție și camumflarea serviciului cât mai mult (secret, deghizare, apropiere de frontieră numai noaptea, ofițerii și trupa în civil etc.)”³. Pericolul inerent al frontierei răsăritene a României a fost perceput și de publicistul Sergiu Matei Nica (1917–1973), care în anul în 1943 a publicat un titlul sugestiv *Furtuni pe Nistru*⁴. Din perspectiva istoriografiei sovietice, aceste acțiuni erau respinse atât de trupele bolșevizate, cât și de „muncitori, săraci și țărani din Moldova și Ucraina”⁵.

¹ Alexandru Marghiloman, *Note politice. 1897–1924*, Vol. III: 1917–1918, București, Institutul de Arte Grafice „Eminescu” S.A., 1927, p. 515.

² Gheorghe Tătărescu, *Mărturii pentru istorie* /Ed. îngrijită de Sanda Tătărescu-Negropontes, București, Editura Enciclopedică, 1996, p. 104.

³ Vadim Guzun (ed.), *Complimente de la tanti Haritina. Spionaj sovietic în România, 1924–1944*, Cluj-Napoca, Argonaut, 2018, doc. 75, p. 331.

⁴ Sergiu Matei Nica, *Scrieri*. Vol. I. Poezie. Proză, Chișinău, Editura Știința, 2021, 432 p.

⁵ *Arhiva Centrală a Academiei de Științe a Moldovei*, F. 1, inv. 3, d. 1252, ff. 28–29.

BIBLIOGRAFIE OBLIGATORIE

B1. Monografie

Sherman David Spector, *România și Conferința de Pace de la Paris. Diplomația lui Ion I.C. Brătianu*, Iași, Institutul European, 1995.

B2. Articole și studii

Dmytro Bondarenko, *Румыния и Финляндия: антибольшевистская интервенция в соседние государства в 1919 году. Сравнительный анализ*. În: *Studia Universitatis Moldaviae*. Seria „Științe umanistice”, nr. 10 (110), 2017.

BIBLIOGRAFIE OPȚIONALĂ

B1. Monografie

Gh. Calcan, *România în relațiile internaționale ale Conferinței de Pace de la Paris-Versailles, 1919–1920. Recunoașterea internațională a Marii Uniri*, Cluj-Napoca, Mega, 2013.

B2. Articole și studii

Alexandr Voronovici, *Anul 1924. Justificând separatismul: înființarea RASS Moldovenești și istoria politică în Republica Moldovenească Nistreană*. În: *Plural*, vol. 3, nr. 1, 2015.

TEMATICA PROIECTELOR DE CERCETARE INDIVIDUALĂ

1. *România la Conferința de Pace de la Paris (1919).*
2. *România – „cetatea cea mai înaintată a Europei în fața Asiei”.*
3. *Rolul României ca fortificație împotriva „barbariei” bolșevice.*
4. *Marea Neagră – zonă de securitate internațională.*
5. *Nistrul – „hotarul adevăratei Europe”.*
6. *Insurgența de la Tatarbunar (15–18 septembrie 1924).*

V. ROMÂNIA ÎN SISTEMUL DE SECURITATE EUROPEANĂ INTERBELICĂ

Obiective:

Evaluarea și aprecierea schimbărilor de securitate europeană și mondială.

Stabilirea și evaluarea sistemului de securitate al României interbelice.

Estimarea diplomației românești în cadrul Societății Națiunilor.

Caracterizarea politicii externe a României în sistemul de securitate europeană din anii 1920–1930.

Termeni-cheie: *probleme teritoriale, Societatea Națiunilor, caracteristici ale politicii externe.*

Sfârșitul Marelui Război s-a aflat sub incidența celor „14 puncte” enunțate de președintele american Woodrow Wilson în 1918, care vizau formarea unei „asociații a statelor” menite să asigure „garanții reciproce de securitate statelor mici și mari” (punctul 14). Prin sistemul tratatelor de pace (1919–1923) s-a pus în aplicare, din perspectivă democratică, principiul autodeterminării naționalităților, inclusiv al României. În acest context, Nicolae Titulescu afirma: „Europa trebuie să se obișnuiască a considera creațiile politice ieșite din Marele Război ca realități în continuă creștere, care nu mai cer nimănui dreptul de a trăi și care, în orice împrejurare, nu se vor lăsa înăbușite niciodată”¹.

Prin pactele și alianțele semnate de statul român (Mica Înțelegere, Antanta Balcanică, tratatele cu Polonia, Italia și Franța) s-a avut în vizor menținerea *statu-quo*-ului său teritorial, în perimetru regional, precum și consolidarea păcii

¹ Mircea Musat, Ion Ardeleanu, *România după Marea Unire. Vol. II. Partea I (1918–1933)*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986, p. 998.

și securității europene¹. Potrivit diplomatului Nicolae Titulescu, „Întreaga politică externă n-a avut decât acest țel: nu de a pregăti războiul, ci de a pregăti o rețea de alianță de așa fel, încât războiul să devină imposibil”². În vederea realizării acestui obiectiv, diplomația românească a participat la marile conferințe internaționale din primul deceniu după Unire: Genua, Laussane sau la forumul genovez.

România a inițiat procesul de constituire a unui sistem de alianțe regionale ale statelor mici europene. Încă la începutul anului 1919, omul de stat român Take Ionescu a enunțat conceptul instituirii unei alianțe – *Mica Antantă* – a noilor state europene, având în vizor România, Polonia, Cehoslovacia, Regatul Sârb și Grecia. Obiectivul acestei alianțe viza bararea traseului Germaniei în direcția răsăriteană în eventualitatea declanșării unui conflict militar. Se dorea o reglementare a eventualelor tensiuni „prin forțe proprii, fără a fi necesară o intervenție a Marilor Puteri”³. Diferențele referitoare la problema minorității poloneze în statul cehoslovac și disputa regiunii Teschen între Cehoslovacia⁴ și Polonia au redus la trei acest pact, iar Grecia, aflată la o distanță geografică, nu a simțit necesitatea de-a adera la cele trei țări. Relațiile româno-cehoslovace au fost abordate cu suspiciune de polonezi, la fel cum relațiile polono-maghiare erau privite cu reticență de București. În anii 1933–1936 s-a constatat un recul în relațiile româno-poloneze, situație marcată de tendințele Poloniei de a coordona

¹ Eliza Campus, *Din politica externă a României: 1913–1947*, București, Editura Politică, 1980, pp. 247-337.

² Cf. Mircea Musat, Ion Ardeleanu, *România după marea Unire...*, p. 1002.

³ Sorin Arhire, *Politica externă a României 1920–1940 (I)*. În: *Terra Sebus. Acta Musei Sabesiensis*, nr. 3, 2012, pp. 478-479.

⁴ Situație generată de litigiile cu Germania. În mod special a regiunii sudete populată de etnici germani, Praga a preferat o apropiere de Moscova, la 16 mai 1935 fiind chiar încheiată o alianță cehoslovaco-sovietică.

dinamica raporturilor româno-sovietice prin prisma propriilor interese¹, situație neacceptată la Palatul Sturdza².

La 3 martie 1921, România a semnat primul tratat bilateral după Conferința de Pace de la Paris. Este vorba de Convenția de alianță defensivă de la București între Regatul României și Republica Polonă³, ce se dorea a fi o acțiune de contracarare a acțiunilor agresive ale Rusiei bolșevizate⁴. Totodată, a constituit o formulă diplomatică de consolidare a frontierei estice a României, un punct de sprijin în asigurarea integrității teritoriale a statului, dar și o garantare a contracarării formării unei alianțe polono-ungare, ce ar fi putut perturba interesele României întregite⁵.

În aprilie–iunie 1921 a fost creată *Mica Înțelegere (Mica Antantă)*, constituită între Romania, Regatul Sârbo-Croato-Sloven (din 6 ianuarie 1929, Iugoslavia)⁶ și Cehoslovacia, alianță din care reieșeau acțiuni comune împotriva revizionismului maghiar și ce se opunea revenirii Casei de Habsburg la putere, abordându-se, totodată, și aspectul relațiilor României cu Rusia sovietică⁷. Toate acestea aveau loc în contextul unui pericol al destabilizării în Europa. În 1921, M. Frunze, de exemplu,

¹ Nicolae Dascălu, *Relații româno-polone în perioada interbelică (1919–1939)*, București, Editura Academiei Române, 1991, p. 65.

² Sediul Ministerului Afacerilor Străine al României din perioada interbelică.

³ Numită de mareșalul Józef Piłsudski „Alianța inimilor”.

⁴ Gheorghe Zaharia, Constantin Botoran, *Politica de apărare națională a României în contextul european interbelic 1919–1939*, București, Editura Militară, 1981, pp. 333–337.

⁵ Pe baza acestei convenții, odată cu izbucnirea celui de-al Doilea Război Mondial, Bucureștiul a oferit sprijin Varșoviei, contribuind la salvarea Tezaurului național polonez, și a asigurat refugiul și tranzitul, prin România, pentru cca 100 000 de polonezi.

⁶ Ion Calafeteanu, *Politică și interes național în România interbelică*, București, Editura Enciclopedică, 1997, p. 109–110; Stefano Bianchini, *Problema iugoslavă*, București, All, 1999, p. 41.

⁷ Lidia Pădureac, *Relațiile româno-sovietice (1917–1934)*, Chișinău, Prut Internațional, 2003, pp. 62–102.

reprezentantul sovietic la Ankara, a prezentat Guvernului turc un proiect de alianță între Rusia bolșevică, Turcia, Ungaria și Bulgaria, document sprijinit de Germania¹.

România a reușit să se manifeste ca o forță de echilibru între țările sud-estului Europei. A ajuns la înțelegere cu Bulgaria și Turcia, facilitând apropierea acestor state și de Iugoslavia.

În iunie 1926 a fost semnat Tratatul de prietenie dintre România și Franța, care specifica în preambul „având fiecare în grijă pentru menținerea în Europa a unei stări de pace și stabilitate politică”. În acelaș an, în septembrie, prin șefii guvernelor Al. Averescu și B. Mussolini, a fost semnat Pactul dintre România și Italia.

Înțelegerea Balcanică sau *Antanta Balcanică* (cu un protocol și o anexă secretă) constituită la 9 februarie 1934 la Atena era formată din România, Grecia, Iugoslavia și Turcia. În alocuțiunea rostită la semnarea Pactului Înțelegerii Balcanice, Nicolae Titulescu a punctat: „Securitatea, înțelegerea, asociația, integrarea, iată cele patru coloane ale templului pe care l-am ridicat astăzi păcii, punându-ne semnăturile pe Tratatul de la Atena”². Membrii alianței urmau „să nu întreprindă nicio acțiune politică față de orice țară balcanică, nesemnatară a prezentului acord, fără avizul mutual prealabil, și să nu ia nicio obligație politică față de orice altă țară balcanică fără consimțământul celorlalte părți”³. Se poate estima că principiile securității regionale enunțate de Mica Înțelegere au fost extinse astfel în Europa de Sud-Est. Țările din această alianță mizau pe apărarea frontierelor împotriva oricărui inamic. România dorea să contracareze amenințările celor trei state vecine revizioniste, și anume Ungariei, Bulgariei și Uniunii Sovietice. Alianțele regionale au supraestimat forța militară a Franței și s-au bazat pe

¹ Titu Georghescu, *op. cit.*, p. 97.

² Dinu C. Giurescu, Rudolf Dinu, Laurențiu Constantiniu, *op. cit.*, p. 244.

³ Ioan Scurtu, Constantin Mocanu, Doina Smârcea, *op. cit.*, p. 511.

cooperarea politico-diplomatică cu acest stat considerat principalul garant al *statu-quo*-ului european.

În pofida acestor alianțe regionale, țările vizate n-au putut forma totuși un bloc pentru a contracara pericolele. Acest fapt se explică prin rivalitățile și suspiciunile reciproce, dar și prin complexitatea de interese care au generat ineficiența acestor alianțe din această parte a Europei.

România a ales soluțiile pașnice de rezolvare a diferendelor interstatale prin semnarea la 4 septembrie 1928 a Pactului Briand-Kellog, a „pactului de renunțare la război”¹. La 9 februarie 1929, guvernul român a aderat la Protocolul de la Moscova potrivit căruia Uniunea Sovietică, Polonia, România, Estonia și Letonia s-au angajat să aplice, în politica lor externă, reglementarea tuturor diferendelor pe cale pașnică. În acest fel, se recunoștea integritatea teritorială a statelor semnatare și se garanta securitatea frontierelor existente la momentul respectiv².

Opinia publică românească a fost favorabilă *planului Briand* referitor la constituirea Uniunii Europene (1929–1930)³.

Drept urmare, arhitectura de securitate a României a fost inclusă în perimetrul unui discurs asamblat pe elemente ale securității colective instituit prin „prezența unui grup de state, unite printr-un scop comun (protecție și securitate) și de sistemul de măsuri politico-militare luate împotriva unui potențial inamic sau agresor”⁴.

¹ Jean-Baptiste Duroselle, *Histoire diplomatique de 1919 à nos jours*, Paris, Dalloz, 1978, p. 95; *Международное уголовное право: Учеб. пособие для студентов вузов, обуч. по спец. «Юриспруденция»* /Под ред. В.Н. Кудрявцева, Москва, Наука, 1999, c. 59.

² *Istoria Românilor. România Întregită (1918–1940)*, vol. VIII /Coord.: Ioan Scurtu, București, Editura Enciclopedică, 2003, pp. 444-461.

³ Fănel Teodorașcu, *Europa Unită. Planul Briand comentat de presa românească interbelică*, Galați, Ziggoto, 2015, 75 p.

⁴ Flavia-Emilia Stan, *Securitatea internațională: aspecte globale și regionale*. În: *Buletinul Universității Naționale de Apărare „Carol I”*, martie, 2015, p. 244.

Contextul evenimentelor internaționale din 1933, generate în mod special de acțiunile Germaniei și aliații ei, au dus la reorganizarea, la 16 februarie 1933, a Micii Antante, considerate ca o primă acțiune împotriva nazismului. Mica Antantă a început să se dezintegreze în anul 1936, desființându-se complet în urma acordului de la München din 1938, atunci când Franța a abandonat garantarea granițelor Cehoslovaciei. România a respins ferm dezmembrarea în continuare a statului cehoslovac, prin propunerea Beck de a ocupa Ucraina Subcarpatică, apreciind această acțiune „profund imorală și nepoliticoasă”¹.

Suveranul român, Carol al II-lea, era adeptul intensificării relațiilor de cooperare româno-engleze². La sfârșitul anilor 1930 devenise tot mai clar că „România cu greu mai putea fi ajutată de britanici și francezi în fața pretențiilor statelor revizioniste”³.

În vederea evitării declanșării unei noi conflagrații mondiale și asigurării securității colective a fost instituită Societatea Națiunilor. România a devenit membră fondatoare a acestei organizații internaționale⁴, considerată de statele europene orientale ca o platformă pentru a-și exprima „liber părerile asupra marilor probleme cu care omenirea se confrunta și să-și facă auzit glasul în apărarea propriilor interese”⁵. Pactul Societății Națiunilor prevedea respectarea și menținerea integrității teritoriale, independența politică a statelor etc.

Potrivit autorilor lucrării *O istorie ilustrată a diplomației românești*, „De la constituirea Societății Națiunilor (Société des

¹ Valeriu-Florin Dobrinescu, *Bătălia pentru Basarabia...*, p. 39.

² Sorin Arhire, *Marea Britanie și România (1936–1941). Relații politice, economice și culturale*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2015, pp. 99-109.

³ *Ibidem*, p. 109.

⁴ Mihai Iacobescu, *România și Societatea Națiunilor (1919–1929)*, București, Ed. Acad. Republicii Socialiste România, 1988, 295 p.; Petre Bărbulescu, *România la Societatea Națiunilor, 1929–1939: momente și semnificații*, București, Editura Politică, 1975, 442 p.

⁵ Gheorghe Sbârnă, *Românii și proiectele federale europene*, București, Editura Sylvi, 2002, p. 15.

Nations /League of Nations) și până în 1938 inclusiv, România a fost reprezentată la toate sesiunile obișnuite și extraordinare ale forului internațional cu sediul la Geneva. Dacă în direcția cooperării intelectuale rezultatele au fost mai tangibile, în schimb, în problema esențială – securitatea și dezarmarea – rezultatele au fost nule. Pactul Societății Națiunilor și acțiunile ulterioare – Protocolul de la Geneva (1924) și Conferința pentru reducerea și limitarea armamentelor (Geneva, februarie 1932 – octombrie 1933) – nu au instituit un mecanism efectiv pentru prevenirea politicii de forță și reprimarea agresiunii”¹.

Societatea Națiunilor a fost considerată în mediul românesc un instrument necesar pentru formarea unor structuri regionale direcționate spre unificarea statelor europene, fiind și un cadru juridic necesar apărării independenței politice și a integrității teritoriale². La Geneva, România a avut un personal diplomatic complet, condus de un ministru plenipotențiar. Prezența activă a României a fost realizată de diplomații N. Titulescu, I.Gh. Duca, N. Lupu, N. Petrescu-Comnen, G.G. Mironescu. În *Protocolul pentru reglementarea pașnică a diferendelor internaționale*, aprobat de Liga Națiunilor în anul 1924, s-a regăsit și triada propunerilor realiste înaintate de România: *arbitraj, securitate, dezarmare*. Prestigiul României în cadrul Societății Națiunilor a fost asigurat prin alegerea în anul 1930 a lui Nicolae Titulescu în calitate de președinte, reales peste un an cu unanimitate de voturi, caz unic în istoria organismului internațional genevez. În această funcție, N. Titulescu a depus eforturi majore pentru a crea o Europă pașnică, cooperantă politic și economic în care statele membre urmau să-și mențină suveranitatea. Potrivit lui N. Titulescu, politica României era în conexiune directă cu politica Europei³.

¹ Dinu C. Giurescu, Rudolf Dinu, Laurențiu Constantin, *op. cit.*, p. 40.

² Mihai Sebe, *Ideea de Europa în România interbelică*, București, Institutul European din România, 2010, p. 11.

³ Vasile Vese, Adrian Ivan, *The History of European Integration*, Cluj-Napoca, Cluj University Media Printing House, 2001, p. 35.

Faptul că România până la sfârșitul deceniului patru nu a acordat o atenție sporită echipării și dotării forțelor armate se explică anume prin faptul că se miza pe sistemul de alianțe politico-diplomatice regionale și în Liga Națiunilor. Această abordare avea să fie însă una falimentară în anul 1940.

În contextul în care trupele române, comandate de generalul Ernest Broșteanu, au venit în Basarabia pentru a restabili, la solicitarea autorităților de la Chișinău, ordinea publică, bolșevicii au interpretat acest fapt ca un *casus belli* cu statul român. La 13 ianuarie 1918, Sovietul Comisarilor Poporului a întrerupt relațiile diplomatice cu România, fiind arestat, caz neadmis în practica internațională, ministrul (ambasadorul) C. Diamandi și alți trei membri ai Legației României la Petrograd. Diplomații români au fost eliberați doar la insistența presiunilor internaționale¹. La sfârșitul lunii ianuarie 1918 a fost constituit Colegiul Suprem Autonom al Sovietului Comisarilor Poporului pentru relațiile ruso-române cu sediul la Odesa. În componența acestei instituții au intrat reprezentanți ai puterii executive centrale și locale, care aveau înputerniciri să stabilească legăturile dintre Rusia Sovietică și România. În urma ieșirii Rusiei din Marele Război și în procesul de activizare a forțelor bolșevice în Basarabia, cât și în situația dificilă în care se afla România după pierderea a cca 2/3 de teritoriu și evacuarea guvernului de la București la Iași, a fost semnată, la 5 martie 1918 Convenția româno-sovietică. Partea sovietică a fost reprezentată de Christian Rakovski, fost revoluționar român, membru al Partidului Social-Democrat, expulzat de guvernul Brătianu din țară, iar partea română a fost reprezentată de Alexandru Averescu, prim-ministru și ministru de externe al României. Acordul a fost mediat de emisarul francez Enno Arquier și colonelul canadian Joseph W. Boyle.

Documentul era constituit din nouă puncte și prevedea următoarele: România se obliga să părăsească Basarabia pe parcursul a două luni; în Basarabia urma să rămână doar un

¹ Lidia Pădureac, *op. cit.*, p. 22.

efectiv militar de 10 mii de oameni ce avea să asigure paza depozitelor române și a căilor ferate; ordinea publică în Basarabia urma să fie asigurată de structurile interne; se prevedea schimbul de prizonieri și al celor spitalizați; crearea unei comisii internaționale etc.¹. Din toate punctele Convenției a fost realizat doar unu. Cel al schimbului de prizonieri atunci când în zilele de 19–24 martie 1918 la Sulina a avut loc un schimb de 73 de soldați ruși din lagărele românești în schimbul a 92 de membri ai Parlamentului României. În contextul în care documentul nu a fost semnat direct de către prim-miniștri, ci de un reprezentant al bolșevicilor aflat în orașul Odesa, perindat într-un schimb de putere, iar la 27 martie 1918 a avut loc Unirea Basarabiei cu România, Convenția româno-sovietică, numită și Convenția Rakovski-Averescu² nu a fost ratificată de organul legislativ al României, fiind însă cu exces promovată de istoriografia sovietică și de cea postsovietică³.

¹ *Документы внешней политики СССР*. Т. 1, Москва, Госполитиздат, 1957, сс. 66-67.

² С.М. Назария, *Соглашение Раковского – Авереску от 5–9 марта 1918 г. в историографии и мемуарах румынских политиков*. В: *Проблемы национальной стратегии*, № 2 (23), 2014. сс. 155-165.

³ *Бессарабия на перекрестке европейской дипломатии. Документы и материалы* /Авт.-сост. В.Н. Виноградов и др.; отв. ред. В.Н. Виноградов. М.:Индрик, 1996; *Документы внешней политики СССР*. М.: Госполитиздат, 1957. Т. 1, сс. 66-67; *Сборник действующих договоров, соглашений и конвенций, заключенных СССР с иностранными государствами. Действующие договоры, соглашения и конвенции, вступившие в силу до 1 января 1925 года*. Вып. 1–2 /Под ред. В.О. Броуна, А.В. Сабанина. 3-е изд., испр. и доп. М., 1935; D. Preda, V. Văratcă, *Relații româno-sovietice. Documente*, vol. I: 1917–1934, București: Editura Enciclopedică, 1999; Бойко П.А. *Бессарабский вопрос по итогам Первой мировой войны*. În: Русин. 2014. № 4 (38); С.М. Назария, *Соглашение Раковского – Авереску от 5–9 марта 1918 г. в историографии и мемуарах румынских политиков*. В: *Проблемы национальной стратегии*, 2014. № 2(23); Alexandru V. Boldur, *Basarabia și relațiile româno-ruse*, Chișinău, 2017; Gh.I. Brăteanu, *Basarabia. Drepturi naționale și istorice*, București, 1995.

După Unirea Basarabiei cu România, relațiile româno-sovietice s-au înrăutățit și mai mult în contextul în care guvernul sovietic, eludând lozinca autodeterminării popoarelor, nu a recunoscut legalitatea Sfatului Țării și implicit a deciziei organului legislativ din 27 martie 1918. Politica guvernului bolșevic a continuat-o pe cea a Imperiului Rus. Mai mult ca atât, bolșevicii au sechestrat tezaurul românesc trimis în Rusia aliată, în timpul ocupației germane, existând chiar scenarii de recunoaștere a Unirii Basarabiei, contra tezaurului.

Soluționarea litigiului teritorial, a problemei tezaurului, reluarea relațiilor diplomatice dintre România și Rusia sovietică/URSS a constituit un deziderat major al Bucureștiului în perioada interbelică. Din această perspectivă, autoritățile române au tins să utilizeze mijloace diplomatice la Copenhaga (1920), Varșovia (1921), Conferința de la Genova (1922)¹.

Dacă Take Ionescu, ministrul de externe român, considera că o conferință cu Rusia bolșevică nu poate fi convocată în afara Puterilor occidentale de care România era legată, atunci sovieticii insistau pe tratative directe *fără implicarea puterilor europene*².

Cu ocazia Conferinței de la Lausanne din 1922, Gheorghe V. Cicerin, comisar al poporului pentru afaceri externe al URSS, a fost dispus în privința convenirii unui pact de neagresiune româno-sovietic, care să aibă la bază, printre altele, recunoașterea sub o formă oarecare a alipirii Basarabiei contra tezaurului și bijuteriilor Coroanei, făcându-se o totală lichidare a datoriilor reciproce³.

Până în 1924, noul stat Uniunea Sovietică a fost recunoscut *de jure* de toate statele limitrofe, cu excepția României. Potrivit

¹ *Istoria Basarabiei de la începuturi până în 2003* /Coord.: Ioan Scurtu, Ediția a III-a, revăzută și adăugită, București, Editura Institutului Cultural Român, 2003, pp. 291-292.

² Titu Georgescu, *op. cit.*, p. 96.

³ Dorin Cimpoeșu, *Amprenta Basarabiei pe relațiile dintre România și Rusia în secolul XX și primele două decenii ale secolului al XXI-lea*. În: *Limba Română*. Revistă de știință și cultură, nr. 5-6 (203-204) 2012, p. 119.

cercetătorului Sally Marks, „Problema Basarabiei a împiedicat recunoașterea română”¹. La Conferința ruso-română de la Viena din 24 martie – 2 aprilie 1924, delegația română era condusă de Constantin Langa-Rășcanu (ministrul României la Sofia), D. Drăghicescu, M. Djuvara – delegați; C. Arion – secretar general, Petre Cazacu, Gherman Pântea, N.D. Ciotari și Anton Crihan – experți, iar sovieticii au fost conduși de Nikolai N. Krestinski (ministrul URSS la Berlin), Serebriakov, Lewitzki, Lorenz – delegați; Ustinov – secretar general, Kolceakovski, Rydel – experți.

Potrivit directivelor lui I.C. Brătianu, președintele Consiliului de Miniștri, România trebuie să obțină la această conferință recunoașterea din partea guvernului sovietic a *statu-quo*-ului ei teritorial și restituirea tezaurului. Delegația sovietică insista asupra faptului că „guvernul Uniunii Sovietice și cel al Ucrainei Sovietice n-au consimțit niciodată la alipirea Basarabiei cu România, că guvernul URSS privește ocuparea Basarabiei [...] ca o anexare cu forța a acestui ținut și consideră că este necesar ca populația Basarabiei să se exprime prin plebiscit”². Respingerea plebiscitului și evocarea argumentelor istorice de către reprezentanții României nu au fost suficiente pentru sovietici, de aceea conferința s-a finalizat fără niciun rezultat. Ulterior, în istoriografia sovietică avea să se sublinieze faptul că răzmerițele antiromânești de la așa-numita „răscoală de la Tatarbunar” din 15–17 septembrie 1924, formarea la 12 octombrie 1924 a RASSM au constituit „un răspuns direct la refuzul României regale de a accepta propunerea rusă făcută la Viena, de a se ține un plebiscit”³.

¹ Sally Marks, *The Illusion of Peace: International Relations in Europe 1918–1933*, London, 1976, pp. 56-57.

² Mihai Oprețescu, *Conferința ruso-română de la Viena din martie-aprilie 1924*. În: *Revista istorică*, nr. 4, 1990, pp. 396-398.

³ *Enciclopedia Sovietică Moldovenească*, Vol. 8, Chișinău, Redacția Principală a Enciclopediei Sovietice Moldovenești, 1981, pp. 129-130.

În contextul eșecului Conferinței româno-sovietice în problema Basarabiei de la Viena¹, conducerea Uniunii Sovietice a intensificat punerea în acțiune a proiectului de creare a unui focar permanent de tensiune la adresa României și de promovare a „revoluției proletare” în Balcani, dând curs fondării Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești în componența RSS Ucrainene. Potrivit lui Nicolae Iorga, înființarea RASSM a constituit un fel de „Piemont sovietic” pentru pământul românesc². Deși se recunoștea dreptul etnic al moldovenilor și au fost luate anumite măsuri în vederea menținerii culturii populare naționale, ei au fost supuși unei îndoctrinerii ideologice urmate de represiuni politice și foametea organizată. Forurile diriguitoare erau conduse aproape exclusiv de persoane străine intereselor populației autohtone³.

Pentru a sancționa și destabiliza sistemul de securitate al României, statul sovietic a instituit o rețea de spionaj sovietic în România, care viza măsuri de dezmembrare a țării, a ordinii democratice și de impunere a ideologiei comuniste. Printre cei recrutați de structurile NKVD erau, deseori, basarabeni și bucovineni, vorbitori nativi de limbă română. Aceștia erau parașutați în România, fiind prezentați ca ofițeri ai Armatei Române sau, în mod direct, făceau propagandă comunistă. Unii dintre cei recrutați făceau spionaj dublu. Agenții recrutați erau instruiți, iar tratamentul aplicat de Serviciul de Informații Sovietic agenților era diferit. Se ținea cont de starea socială, cultură, sinceritate, loialitate, lucrul realizat etc. În organizarea serviciului de spionaj urma să se studieze totalitatea de cauze care l-au determinat să activeze – „dacă este la mijloc numai partea

¹ Vezi: Gheorghe Cojocaru, *Disputa sovieto-română de la Viena: 27 martie – 2 aprilie 1924*, Chișinău, Ed. Litera, 2018, 304 p.

² Nicolae Iorga, *România contemporană. Supt trei regi de la 1904–1930*, Ediția a II-a, București, 1932, p. 387.

³ Demir Dragnev, Constantin Manolache, Ion Valer Xenofontov, *Republica Moldova – 25 de ani. Repere istorice. Istoria științei*, Chișinău, Biblioteca Științifică Centrală, 2016, p. 24.

materială – trebuie bine plătit; nutrește ură contra regimului – se impune de întreținut și cultivat acest sentiment mereu etc.”¹. România a găzduit și reprezentanți ai bisericii ruse și emigrației alb-gardiste. Dacă liderii acestora erau urmăriți și arestați de contraspionajul sovietic și transportați în Uniunea Sovietică, atunci „oamenii simpli” erau foști membri ai armatelor ruse conduse de generali Bredov, Denikin, Kolceak, Kornilov, Vranghel și ai armatei ucrainene conduse de atamanii Mahno, Petliura, Zabolotnii. Liderul emigrației ruse din România era Nikolai Vasilievici Sablin, descendent dintr-o familie nobiliară, unul dintre ofițerii fideli țarului Nikolai al II-lea, venit în România în 1920². Odată cu ocuparea de către Armata Roșie a Ucrainei s-a constatat un exod masiv al emigranților militari ucraineni de peste Nistru în România. Liderul emigrației militare ucrainene în România era Hnat Porohivski, reprezentat al brigăzii petliuriste care s-a retras pe malul drept al fluviului Nistru în toamna anului 1920³. Între foștii membri ai gărzilor albe erau basarabeni, transnistreni, bucovineni etc., care în perioada postbelică au fost considerați „deși bătrâni, dar totuși periculoși regimului”. Aceste elemente au fost considerate o adevărată capcană a serviciilor secrete române și sovietice, iar din perspectivă sovietică aceștia erau considerați „trădătorii proletariatului”⁴.

O ameliorare a relațiilor româno-sovietice avea să decurgă grație diplomației românești diriguite de Nicolae Titulescu

¹ Vadim Guzun (ed.), *Complimente de la tanti Haritina. Spionaj sovietic în România, 1924–1944*, Cluj-Napoca, Argonaut, 2018, doc. 75, p. 331.

² *Idem*, *Nikolai Vasilievici Sablin: ancheta, procesul și detenția liderului emigrației ruse din România (1958–1962)*, Cluj-Napoca, Argonaut, 2016, 460 p., 174 de documente.

³ *Idem*, *Hnat Porohivski: asul ucrainean al Serviciului Special de Informații*, Cluj-Napoca, Argonaut, 2013, 458 p., 158 de documente.

⁴ *Idem*, *Emigrarea albă și biserica rusă pe teritoriul României socialiste: documente din arhiva fostei securități, 1950–1952*, Cluj-Napoca, Argonaut, 2014, 423 p., 78 de documente.

(1932–1936), care a estimat că îmbunătățirea relațiilor cu URSS constituie un obiectiv prioritar al politicii externe românești. La 9 iunie 1934, la sediul Ligii Națiunilor din Geneva a avut loc, un schimb de scrisori diplomatice între Nicolae Titulescu și Maxim Litvinov, comisarul poporului pentru politica externă, moment care a jalonat reluarea relațiilor dintre cele două țări, după 1918. Referindu-se la acest eveniment, N. Titulescu afirma: „Consider reluarea raporturilor diplomatice între România și URSS ca unul din cele mai importante acte din viața mea politică”¹. Suveranul român avea să-i spună lui N. Titulescu: „Ceea ce face forța argumentelor dumitale este că e mai bine să avem pe ruși prieteni decât inamici”². Negocierile privind pactul de asistență mutuală româno-sovietice au fost întrerupte după ce N. Titulescu, în urma unor remanieri guvernamentale, la 29 august 1936, a fost înlăturat de la conducerea Ministerului Afacerilor Străine. Uniunea Sovietică a considerat că prin numirea unui alt ministru s-au produs schimbări majore în politica externă a României. De fapt, era vorba de o „deplasare de accente, determinată de noua configurație geostrategică de pe continent”³.

La sfârșitul deceniului patru, relațiile româno-sovietice erau într-un con de umbră. Într-un context internațional dificil, URSS a aplicat în România „politica dușului scoțian”⁴; și-a rechemat ambasadorul de la București la începutul anului 1938 și nu a desemnat altul în loc până în iunie 1940. În mai 1939, Veaceslav Molotov devine noul șef al diplomației sovietice, fiind adeptul unei politici ofensive în raporturile cu alte state, inclusiv România.

În contextul crizei cehoslovace, România și-a micșorat spațiul de manevră dintre marii actori internaționali. Amputarea Cehoslovaciei, cu acordul Marii Britanii și a Franței, a fost

¹ Nicolae Titulescu, *Discursuri*, București, Editura Științifică, 1967, p. 437.

² Valeriu Florin Dobrinescu, *Bătălia pentru Basarabia...*, p. 113.

³ Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, București, Univers Enciclopedic, 2008, p. 349.

⁴ Valeriu Florin Dobrinescu, *Bătălia pentru Basarabia...*, p. 118.

considerată un reper esențial în politica europeană. Politicienii români aveau temeri că soarta Cehoslovaciei avea să fie urmată de România¹. La toate acestea se mai adaugă faptul că în anii 1935–1936 Bulgaria a intrat în sfera de influență a Germaniei, putând mobiliza 15 divizii la Dunăre. Ungaria era și mai bine dotată militar, relansându-și industria de război și importând cantități mari de armament. În 1930 dispunea de 24 de divizii. Din punct de vedere politic, maghiarii erau în alianță cu germanii și italienii.

La 23 august 1939 a fost încheiat Pactul Ribbentrop-Molotov și Protocolul adițional secret, cu urmări dramatice pentru România. Potrivit articolului 3 al Protocolului adițional secret, se prevedea: „În privința sud-estului Europei, din partea sovietică este arătat interesul pentru Basarabia. Partea germană își declară totalul dezinteres politic pentru aceste regiuni”. Pactul Ribbentrop-Molotov a avansat Uniunea Sovietică la rangul de putere continentală, ulterior, la nivelul unei puteri mondiale, în condițiile în care Germania a recunoscut sfera de influență sovietică, iar Marea Britanie și Franța căutau să o atragă de partea lor². Alianța dintre Germania hitleristă și Uniunea Sovietică stalinistă a creat o undă de șoc pentru clasa politică românească, „deoarece aceștia își bazaseră politica lor externă pe opoziția ireductibilă ce exista între nazism și comunism. România, prinsă geografic între Reich și URSS, a contat întotdeauna pe echilibrul ce reieșea din opoziția celor două mari puteri, căutând chiar să facă față presiunii sovietice cu o eventuală apropiere față de Germania”³.

Una din problemele disputate în epocă a fost cea a *chestiunii Dunării*. La Conferința de Pace de la Paris din 1856 s-a instituit Comisia Riveranilor Dunării cu reședința la Galați. Scopul acestui

¹ Sorin Arhire, *Politica externă a României 1920–1940 (II)*. În: Terra Sebus. Acta Musei Sabasiensis, nr. 4, 2012, pp. 295-296.

² Gh. Buzatu, *România și Marile Puteri (1939–1947)*, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 54.

³ Sorin Arhire, *op. cit.*, p. 300.

organism internațional o constituia dezvoltarea navigației la gurile Dunării în vederea dezvoltării comerțului, eliminându-se astfel traficul ilicit. Pe piață erau solicitate atât cerealele de calitate și la prețuri modice, cât și lemnul din principatele române. Comisia a avut o poziție neutră atât în timp de pace, cât și în timp de război. Incidentele navale erau evitate prin arborarea pavilionului acestora. În contextul crizei europene, prin Aranjamentul de la Sinaia din 18 august 1938, o parte din țări s-au retras din comisie, iar atribuțiile acesteia au fost preluate de România. După cea de-a doua conflagrație mondială, URSS a preluat controlul asupra acestei structuri, dorind să-și protejeze interesele la Marea Neagră¹. În contextul în care navigația, resursele cerealiere și petroliere românești, dar și cele ale Europei Centrale au fost incluse în sfera de interese a Uniunii Sovietice, statele occidentale și-au închis consulatele din porturile Dunării maritime². Pe lângă ținta economică, statul sovietic dorea să bareze conexiunea între populația autohtonă și cea străină, implicit cea occidentală. Gurile Dunării i-au apropiat pe sovietici de Europa Centrală cu 200 km.

În anii 1930 se constată o înarmare fără precedent a țărilor europene. Cursa înarmărilor în anii 1930–1939 era repartizată astfel: Germania cheltuia 40% din bugetul țării, Italia – 38%, Turcia – 37%, Ungaria – 30%, Polonia – 30%, Franța – 28%, URSS – 28%, Iugoslavia – 27%. România a cheltuit în domeniul militar doar 16% din bugetul țării³. Or acest fapt demonstra că

¹ Vezi: Grigore Antipa, *op. cit.*; N. Iorga, *Chestiunea Dunării (Istorie a Europei Răsăritene în legătură cu această chestie)*. Ediție îngrijită, studiu introductiv și indice de Victor Spinei, Institutul European. Colecția Istorie și diplomatie 16, Iași, 1998; I. Gheorghe, *Sulina. Un port prea îndepărtat*, București, Editura Dondos Zampieri & Co, 2003.

² Cristian Constantin, *O consecință a sovietizării gurilor Dunării: închiderea consulatelor străine*. În: *Studium*, an. III (2013), nr. 1-2 (5-6), pp. 69-78.

³ Constantin Corneanu, *Sub povara marilor decizii: România și geopolitica marilor puteri (1941–1945)*. Ediția a treia, revizuită și adăugită, Târgoviște, Cetatea de Scaun, 2019, p. 43.

elita politică românească nu a ținut cont de noile ritmuri ce amenințau securitatea europeană. Viitorul României avea să se configureze potrivit scenariului internațional descris la 21 iunie 1939 de Leon Troțki: „URSS se va deplasa cu toată forța la granița Germaniei, imediat ce cel de al III-lea Reich va intra în luptă pentru o nouă împărțire a lumii”¹.

Politica de *statu-quo* promovată de România în intervalul dintre cele două războaie mondiale era una falimentară din cauza lipsei unor garanții occidentale ai constructului noii ordini mondiale. La sfârșitul anilor 1930, pe fundalul unor acțiuni propagandistice și diplomatice, sistemul de securitate europeană se prăbușea, iar reactivarea tendințelor revizionismului teritorial la adresa României erau tot mai bine conturate. Reconfigurația teritorială era solicitată de statele vecine, care erau susținute de marile puteri ale timpului. Așa cum au arătat noile realități internaționale, România a trebuit să oscileze spre o politică de aliniere la politicile marilor puteri, fie Germania, fie Uniunea Sovietică.

BIBLIOGRAFIE OBLIGATORIE

A. Surse

Nicolae Titulescu, *Discursuri*, București, Editura Științifică, 1967.

Документы внешней политики СССР. Т. 1, Москва, Госполитиздат, 1957.

B. Monografii, sinteze, enciclopedii

Mihai Sebe, *Ideea de Europa în România interbelică*, București, Institutul European din România, 2010.

¹ Victor Suvorov, *Spărgătorul de gheață*, Iași, Editura Polirom, 1995, p. 24.

BIBLIOGRAFIE OPȚIONALĂ

B1. Monografii, sinteze, enciclopedii

Mircea Musat, Ion Ardeleanu, *România după Marea Unire. Vol. II. Partea I (1918–1933)*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986.

B2. Articole și studii

Sorin Arhire, *Politica externă a României 1920–1940 (I)*. În: *Terra Sebus. Acta Musei Sabesiensis*, nr. 3, 2012.

TEMATICA PROIECTELOR DE CERCETARE INDIVIDUALĂ

1. *Bugetul militar al statului român în anii 1918–1940.*
2. *Etape ale sistemului de securitate europeană între cele două conflagrații mondiale.*
3. *Stabilirea și evaluarea sistemului de securitate al României interbelice.*
4. *România în sistemul de alianțe regionale.*
5. *Rolul lui Nicolae Titulescu în menținerea securității europene.*

VI. POLITICA MARILOR PUTERI FAȚĂ DE ȚĂRILE DIN EUROPA CENTRALĂ, DE EST ȘI DE SUD-EST ÎN AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL. CAZUL ROMÂNIEI

Obiective:

Analiza critică a Pactului Ribbentrop-Molotov și semnificația lui pentru România.

Evaluarea și aprecierea dezintegrării teritoriale a României în vara anului 1940.

Aprecierea situației din RSS Moldovenească (1940–1941).

Estimarea angajării României în războiul împotriva Uniunii Sovietice.

Aprecierea consecințelor celui de-al Doilea Război Mondial pentru România.

Termeni-cheie: *Protocolul adițional secret, dezintegrarea României, al Doilea Război Mondial, Ribbentrop, Molotov, Stalin, Antonescu.*

În contextul eșecului suferit în urma negocierilor anglo-franco-sovietice referitoare la semnarea unui tratat de asistență reciprocă, desfășurate la Moscova în martie–august 1939, Uniunea Sovietică a activat dialoguri secrete cu germanii în scopul încheierii unui acord politic. În prima jumătate a anului 1939 se observă o apropiere tacită dintre Hitler și Stalin, fapt sesizat prin discursurile publice ale acestora. În alocuțiunea lui Hitler din 30 ianuarie 1939 nu erau făcute, ca în trecut, referințe critice la adresa statului sovietic, iar în raportul lui Stalin din 10 martie 1939 s-a specificat faptul că „Pactul antikominternului” era orientat împotriva Angliei, Franței și SUA, ceea ce sugera intenția de normalizare a relațiilor sovieto-germane¹.

¹ Ion Șișcanu, *Basarabia în contextul relațiilor sovieto-române*, 1940, Chișinău, Civitas, 2007, p. 46.

Diplomația sovietică trecea prin schimbări de cadre. M. Litvinov a fost înlocuit din funcția de comisar al Afacerilor Externe (3 mai 1939) de V. Molotov, președintele Sovietului Comisarilor Poporului. La 23 august 1939 a fost semnat Pactul de neagresiune între Germania și Uniunea Sovietică (numit și Pactul Ribbentrop-Molotov, mai rar, Pactul Hitler-Stalin) și Protocolul adițional secret. A doua zi, oficiosul partidului bolșevic „Pravda” avea să noteze: „La 23 august 1939, la ora 13:00, la Moscova a sosit ministrul Afacerilor Externe al Germaniei Joachim von Ribbentrop. La ora 15:30 a avut loc prima întâlnire a președintelui Sovietului Comisarilor Poporului și comisar al Afacerilor Externe, V. Molotov, cu ministrul Afacerilor Externe, privind semnarea Pactului de neagresiune. Convorbirea s-a desfășurat în prezența tov. Stalin și a ambasadorului german von Schulenburg și a durat aproximativ trei ore. După pauză, la ora 10:00 seara, convorbirea a fost reluată și s-a încheiat cu semnarea Pactului de neagresiune”¹.

Dacă Pactul de neagresiune germano-sovietic era unul de sorginte clasică și viza principiul fundamental de drept internațional care condamnă folosirea forței în relațiile dintre state și neutralitate², atunci Protocolul adițional secret se referea la împărțirea sferelor de interese în zona Țărilor Baltice, a Poloniei și a României. În preambulul documentului se menționa: „Cu ocazia semnării Pactul de neagresiune între Germania și Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste, subsemnații reprezentanți ai ambelor Părți au discutat, în cadrul unor convorbiri strict confidențiale, problema delimitării sferelor de influență în Europa de Est”. În punctul 3 se menționa: „În privința Europei Sud-Estice, partea sovietică

¹ *Diplomația cotropitorilor: repercusiunile ei asupra Basarabiei și Bucovinei de Nord. Culegere de documente* /Alcăt. și trad. din lb. rusă de A. Blanovschi, Chișinău, Universitas, 1992, p. 46.

² И. Семиряга, *Советско-германские договоренности в 1939 – июнь 1941 гг. Взгляд историка*. În: *Советское государство и право*, 1989, вып. 9, с. 98.

a subliniat interesul său pentru Basarabia. Partea germană și-a declarat clar dezinteresul politic față de aceste regiuni”. Punctul 4 statua că „Acest protocol este considerat de ambele Părți strict secret”¹. „Cel mai secret document” a înrăutățit situația statului român, pretențiilor sovietice alăturându-se țările revizioniste vecine. Protocolul adițional secret a prefăcut izbucnirea celei de-a doua conflagrații mondiale (1 septembrie 1939), iar pentru România, aflată în izolare internațională, a însemnat începutul destrămurilor teritoriale.

În urma notelor ultimative din vara anului 1940, România a pierdut 11 județe din Basarabia și nordul Bucovinei în favoarea Uniunii Sovietice, o suprafață de 50 762 km², cu o populație de 3 776 mii de locuitori, din care 2 020 mii erau români². În urma Dictatului de la Viena din 30 august 1940, Ungaria horthystă a anexat un teritoriu cu o suprafață de 43 492 km², cu o populație de 2 388 774 de locuitori, inclusiv 49,2% români, 38,1% maghiari, 5,3% evrei, 2,9% germani ș.a.³. La 7 septembrie 1940, în urma Tratatului dintre România și Bulgaria (semnat la Craiova), România a pierdut județele Durostor și Caliacra (6 921 km²). Din perspectivă geostrategică România a pierdut spațiul dobrogean, care diviza slavii de nord (rușii) de cei de sud (bulgarii și sârbii). În acest fel, statul român s-a pomenit într-un arc de instabilitate mărit din partea de sud. Granița fluvială s-a majorat de la 397 km la 642 km, aplanând astfel și pericolul inerent al unei încercuiri din două fronturi⁴.

¹ СССР–Германия. 1939–1941. Секретные документы /Под ред. Ю.Г. Фельштинского, Москва, Эксмо, 2011, док. 33, с. 82.

² Anton Golopenția, *Populația teritoriilor românești desprinse în 1940. În: Geopolitica și Geostrategia*, nr. 1, București, Societatea Română de Statistică, 1941, pp. 37-38; F. Constantiniu, *Între Hitler și Stalin. România și Pactul Ribbentrop-Molotov*, București, Danubius, 1991, p. 93.

³ Gheorghe Todinca, *Maramureșul împotriva Dictatului de la Viena 1940–1944*, Sighetu Marmăției, 2019, p. 9.

⁴ Constantin Corneanu, *op. cit.*, p. 100.

Drept urmare, în mai puțin de trei luni, numărul locuitorilor României s-a micșorat cu 6 829 238 de persoane, reprezentând 34% din totalul populației, iar suprafața teritoriului s-a micșorat cu 99 928 km², sau cu 33,7% din suprafața totală. În 1940, suprafața României s-a redus, astfel, în favoarea a trei dintre vecinii săi: Uniunea Sovietică, Ungaria și Bulgaria¹. Impactul semnării Pactului Ribbentrop-Molotov a fost perceput cu îngrijorare de București. S-a accentuat sentimentul de izolare politică și militară față de Occident. Această stare de lucruri a redefinit obiectivele strategice ale României în cadrul celei de-a doua conflagrații mondiale.

În istoriografie s-a menționat, pe bună dreptate, că, în urma semnării Protocolului adițional secret al Pactului Ribbentrop-Molotov, Uniunea Sovietică, fără niciun risc asumat, a reușit să revină la frontierele Imperiul Rus din 1914. Totodată, Reich-ul a avut de profitat de „neutralitatea sovietică” în cursul operațiilor militare derulate în Polonia, Danemarca, Norvegia, Olanda și Franța. URSS tindea spre refacerea Imperiului Rus, teritoriile desprinse la sfârșitul Marelui Război în curând trebuind să fie reanexate. Este tabloul descris cu elocvență de Henry Kissinger: „Aliații plătiseră ultima dintr-o serie de tranșe din cheltuielile provocate de excluderea Germaniei și a Uniunii Sovietice de la Conferința de Pace din 1919”². În 1940, România era prinsă între Germania nazistă și Uniunea Sovietică stalinistă. Prin participarea la conflagrația mondială alături de Germania, cea mai mare putere militară a Europei, la acea dată, România miza la posibilitatea reîntregirii hotarelor.

Intervenția în Basarabia a fost asigurată de acele forțe militare ale Armatei Roșii care au participat la Războiul de Iarnă din

¹ Ioan Scurtu, Constantin Hlihor, *Complot împotriva României, 1939–1947*, București, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, 1994.

² Henry Kissinger, *Diplomația*, București, Editura All, 1998, p. 324.

Finlanda pe parcursul anilor 1939–1940¹. În teritoriile anexate, URSS implementează experimente, aflate în contradicțiile cu normele și etichetele tradiționale. La 2 august 1940, fără a se lua în considerare dorința populației locale, depășindu-și prerogativele constituționale (art. 14 al Constituției URSS din 1936 prevedea că organul legislativ suprem al Uniunii Sovietice avea doar dreptul de a include noi republici în componența URSS și nicidecum de a le proclama sau crea), Sovietul Suprem al URSS a adoptat Legea cu privire la instituirea Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești unionale, care prevedea: „Venind în întâmpinarea doleanțelor oamenilor muncii din Basarabia, ale oamenilor muncii din Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească, privind reunirea populației moldovenești din Basarabia cu populația moldovenească din RASS Moldovenească și călăuzindu-se după principiul dezvoltării libere a naționalităților, Sovietul Suprem al URSS hotărăște:

1. Se formează Republica Sovietică Socialistă Moldovenească unională;
2. În componența Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești unionale se includ orașele Tiraspol și Grigoriopol, raioanele Dubăsari, Camenca, Râbnița, Slobozia și Tiraspol ale Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești, orașul Chișinău și județele Bălți, Bender, Chișinău, Cahul, Orhei și Soroca ale Basarabiei;
3. În administrarea RSS Moldovenești unionale se transmit și întreprinderile industriale, aflate pe teritoriul Basarabiei și RASS Moldovenești, în conformitate cu punctul 2 al prezentei Legi, cu excepția unui mic număr de întreprinderi, care au o importanță unională;
4. Sovietul Suprem al Republicii Sovietice Socialiste Ucrainene și Sovietul Suprem al Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești vor prezenta spre examinare Sovietului Suprem al Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste proiectul privind stabilirea unei frontiere precise între RSS Ucraineană și RSS Moldovenească unională;
5. În

¹ М. Мельтюхов, *Бессарабский вопрос между мировыми войнами 1917–1940*, Москва, Вече, 2010, сс. 265-289.

conformitate cu articolele 34 și 35 din Constituția (Legea Fundamentală) a URSS, se vor desfășura alegeri de deputați în Sovietul Suprem al URSS din partea Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești unionale; 6. Prezidiul Sovietului Suprem al URSS va fixa ziua desfășurării alegerilor”¹.

Potrivit unui studiu militar de epocă, „Ocuparea Basarabiei și Nordului Bucovinei constituie prima ciuntire a teritoriului național românesc și este o încălcare flagrantă a dreptului istoric și etnic de către forța brută și interesele marilor puteri”². Nicolae Iorga, cel care s-a opus cedării Basarabiei în cadrul consiliilor de coroană³, a vorbit despre lansarea „Perdelei de Fier”⁴, în sensul creării stării de izolare a Basarabiei de civilizația românească, sintagmă asemănătoare cu „Cortina de Fier” utilizată de Winston Churchill în 1946⁵. Importanța geostrategică a Basarabiei și nordului Bucovinei a fost expusă de colonelul A.S. Orlov: „De pe teritoriul Basarabiei, aviația sovietică putea să țină sub amenințare exploatarea petroliere ale României, care era principala furnizoare de petrol a Germaniei. Era nevoie de Bucovina de Nord, pentru că pe teritoriul ei trecea o linie paralelă cu linia frontului, de importanță strategică, de la Odesa prin Chișinău, Cernăuți la Lvov, care avea ecartament european și care permitea folosirea materialului rulant de pe căile ferate ale Europei”⁶. URSS se afla la cca 200 km de zona petroliferă, zonă

¹ Ion Scurtu (coord.), Dumitru Almaș, Armand Goșu ș.a., *Istoria Basarabiei de la începuturi până în 1998*. Ediția a doua, revăzută și adăugită, București, Ed. Semne, 1998, pp. 222-223.

² *Studiu referitor la operațiunile militare ce au avut loc cu prilejul pierderii Basarabiei, Bucovinei de Nord, Ardealului de Nord și Cadrilaterului*, București, 1941, p. 25.

³ Vezi: Valeriu-Florin Dobrinescu, *Carol al II-lea și notele ultimative sovietice*. În: *Dosarele istoriei*, an. V, 5 (45), 2000, pp. 54-56.

⁴ Nicolae Iorga, *Ce se duce cu noi din Basarabia*. În: *Neamul Românesc*, an. XXXV, nr. 147/7, iulie, 1940, p. 1.

⁵ J. Muller (ed.), *op. cit.*, pp. 9-10.

⁶ Victor Suvorov, *Sinuciderea. De ce a atacat Hitler Uniunea Sovietică?* Iași, Editura Polirom, 2012, p. 261.

de interes strategic pentru Germania, iar pericolul unei conjuncțiuni cu Bulgaria ar fi generat crearea unui lanț de state slave.

În contextul cedărilor teritoriale și al situației internaționale generate de înfrângerea militară a Franței și izolarea Marii Britanii, Bucureștiul a estimat că Germania constituie singurul factor de putere de pe continentul european în măsură să ofere protecție României atât în fața pericolului expansionismului URSS, cât și vizavi de revizionismul promovat de maghiari și bulgari. Totuși, dezmembrarea statului român a fost evidentă. Notele ultimative înaintate de URSS statului român în iunie 1940, prin care se solicita cedarea Basarabiei și nordului Bucovinei, a activizat pretențiile revizioniste ale Ungariei; autoritățile și opinia publică maghiară au considerat că a sosit momentul oportun pentru a reactiviza dosarul redobândirii Transilvaniei. Mihail Manoilescu, ministru al afacerilor străine al României în vara anului 1940, în cadrul guvernului Ion Gigurtu, avea să redea calvarul în momentul citirii hărții care scinda teritoriul ardelean: „Când am privit în toată grozăvia împărțirea Transilvaniei, am înțeles că puterile care îmi erau mult slăbite mă părăsesc cu totul. [...] În clipa aceea mi-am pierdut cunoștința...”¹. Potrivit spiritului de epocă, din perspectiva ungarilor, în anii 1940–1944, Transilvania a fost inclusă în „micul univers maghiar”². Are loc un proces intens de maghiarizare a societății. De exemplu, din cele 56 de ziare românești existente anterior anexării au fost menținute doar nouă, se modifică ornamentația de tip românească de pe fațada clădirilor, anual își maghiarizau numele 1 600 de persoane³. Totodată, s-au făcut anumite investiții în infrastructură, medicină. Turismul prin „vizitarea Transilvaniei a devenit un fel de îndatorire patriotică” a maghiarilor⁴.

¹ Mihail Manoilescu, *Dictatul de la Viena. Memorii: iulie–august 1940*, București, Editura Enciclopedică, 1991, p. 212.

² Ablonczy Balazs, *op. cit.*, p. 15.

³ *Ibidem*, pp. 85-92, 210.

⁴ *Ibidem*, p. 240.

În pofida faptului că Berlinul considera că Dictatul de la Viena din 30 august 1940 va dezamorsa situația tensionată și relansarea cooperării economice și politice dintre București și Budapesta, totuși, în intervalul 30 august 1940 – 23 august 1944, relațiile româno-maghiare nu doar că nu s-au ameliorat, ci, dimpotrivă, au fost tensionate, existând caracteristicile unui „Război Rece”, configurându-se chiar o competiție între cele două state de a avea „bunăvoința” Berlinului pentru soluționarea definitivă a chestiunii Transilvaniei.

După abdicarea regelui Carol al II-lea, la 6 septembrie 1940, în perimetrul unor nemulțumiri generale vizavi de cedările teritoriale, ajuns în fruntea statului, Ion Antonescu și-a propus drept scop recuperarea teritoriile pierdute. Potrivit unor istorici, anume prin această prismă și trebuie analizată activitatea politicii de securitate a statului român generate de regimul antonescian în perioada septembrie 1940 – august 1944. Generalul Ion Antonescu, care și-a asumat titlul de „Conducător al Statului”, la fel ca predecesorul său Carol al II-lea, nu a ratificat și nu a recunoscut niciodată Arbitrajul de la Viena. Or, acest fapt demonstrează că Ion Antonescu și-a propus drept obiectiv refacerea hotarelor României¹. De specificat faptul că în perioada regimului Antonescu s-a constatat o intensificare a propagandei antislave². La 3 septembrie 1940, Mihail Manoilescu, ministru de Externe s-a adresat lui Wilhelm Fabricius cu solicitarea de a trimite în România o comisie militară. La 10 octombrie 1940, urmând traseul Dresda-Viena-Budapesta-Curtici-Arad-Sighișoara-Brașov-București, trupele germane au pornit spre România. La 14 decembrie 1940, unitățile Misiunii Militare a Armatei de Uscat Germane în România includeau 18 629 de ofițeri, subofițeri și trupă, iar Misiunea Militară a Luftwaffe avea un efectiv de 6 307 de oameni³.

¹ *Stenograma ședințelor Consiliului de Miniștri. Guvernarea Ion Antonescu*, Vol. I (septembrie–decembrie 1940), București, 1997, p. 70.

² Elena Dragomir, *Propaganda antislavă în timpul regimului Antonescu*. În: *Romanoslavica*, XLII, 2007, pp. 202-220.

³ Ottmar Trașcă, *Relațiile politice și militare româno-germane. Septembrie 1940 – august 1944*, Cluj-Napoca, Argonaut, 2013, pp. 143-161.

Această prezență a generat un sentiment de securitate vizavi de agresiunea sovietică. Totodată, prezența Misiunii Militare Germane în România a dus la periclitarea relațiilor dintre România și alte țări, îndeosebi cu Anglia și SUA.

La 23 noiembrie 1940, România a aderat la Pactul Tripartit. Protocolul era identic cu cele semnate de Ungaria, Slovenia și viza: România aderă la Pactul Tripartit semnat la Berlin; participarea României la comisiile tehnice constituite prin art. 4 al Pactului Tripartit, în condițiile în care acestea urmau să dezbată chestiuni ce atingeau interesele României.

În vederea pregătirii țării pentru război, teritoriul a fost împărțit, din punct de vedere militar, în zone de interes militar, fortificație, frontiere. Pentru necesitățile industriei de apărare s-a importat din Germania și Iugoslavia materie primă. La 23 aprilie 1941, România a înaintat Germaniei un memorandum în care își arăta nemulțumirea față de achizițiile teritoriale ale Ungariei și Bulgariei, care puneau în pericol „echilibrul raselor în Europa” și „echilibrul politic în Balcani”. Bucureștiul solicita: revizuirea tuturor frontierelor din sud-estul Europei; atribuirea Banatului sârbesc României; Macedonia liberă cu includerea populației românești; teritoriu recunoscut pentru populația românească de pe Valea Timocului și Vardarului; condominiu germano-româno-italian pentru regiunea Timocului; România revendica „cu hotărâre” drepturile sale asupra Cadrilaterului”. Documentul, în esență, prevedea, prevenirea constituirii unui „front comun” maghiaro-bulgar ostil României.

La 22 iunie 1941, Armata Română s-a alăturat Germaniei în cadrul Operației „Barbarossa”, dezideratul Bucureștiului fiind eliberarea Basarabiei și nordului Bucovinei. Generalul Ion Antonescu și-a asumat responsabilitatea angajării țării în război și a cerut militarilor români, prin ordinul „Ostași, vă ordon: treceți Prutul!”, să dezrobească din „jugul roșu al bolșevismului pe frații noștri cotropiți” și să reîmplinească „în trupul țării glia

străbună a Basarabilor și codrii voievodali ai Bucovinei”¹. Aceste teritorii au fost eliberate de Armata Română până la 26 iulie 1941. Până la Nistru, campania militară a fost percepută „ca o reparare a unei mari nedreptăți săvârșite de URSS în anul precedent. Complicațiile au apărut după trecerea Nistrului, opțiune ce a scindat opinia publică și a atras după sine inițial dezavuarea, ulterior criticile interne și internaționale”². Ion Antonescu, conducătorul statului, a respectat clauzele Pactului Tripartit, mizând, totodată, și pe dialogul pe care îl va purta cu Germania în privința restituirii părții de nord a Transilvaniei statului român.

De menționat faptul că miza resurselor energetice pe care o putea furniza România în contextul conflagrației a fost una uriașă. În prima jumătate a anului 1939, România a avut o producție de 3 328 939 t de petrol, fiind singura țară exportatoare de petrol din interiorul Europei. Într-o notă confidențială adresată prim-ministrului Arman Călinescu se vorbea despre „spațiul vital” al Germaniei, ca o preocupare continuă „de a crea o axă economică între Marea Neagră și Marea Nordului”³.

În perioada 21 iunie 1941 – 23 august 1944, mediul aerian cu componenta sa verticală a constituit cea mai facilă cale de atac pentru sovietici, rezultând complexe confruntări aeriene româno-sovietice: bombardamente dese, fără efecte importante, datorită zborurilor mari; vânătoare, recunoașteri vizând dispozitivul operativ al Armatei Române pe Prut; lansări de parașutiști cu misiuni de spionaj, terorism, sabotaj, diversiune etc. Între 22 iunie 1941 și 31 decembrie 1943, asupra teritoriului României s-au efectuat 2 868 de incursiuni aeriene ale aviației

¹ Alesandru Duțu, *România în cadrul războiului de coaliție (1941–1945)*. În: *Studia Universitatis Moldaviae*, 2016, nr. 4 (94), p. 219.

² Ottmar Trașcă, *op. cit.*, p. 313.

³ Constantin Corneanu, *op. cit.*, p. 33.

americane și sovietice, cu un total de 8 329 de avioane, din care au fost doborâte doar 159 (cca 2%)¹.

În plan intern, liderul țărăniștilor Iuliu Maniu s-a pronunțat pentru retragerea armatei de pe front și anunțarea germanilor și a aliaților de hotărârea luată. În august 1944, exigențele lui Iuliu Maniu au fost acceptate de Ion Antonescu, însă a intervenit lovitura de stat din 23 august 1944 și înlăturarea lui Ion Antonescu, deși Iuliu Maniu continua să-l considere pe Antonescu ca fiind cea mai indicată persoană ce urma să încheie armistițiul cu Națiunile Unite².

La 23 august 1944 are loc sfârșitul „camaraderiei de arme” româno-germane. Acțiunile României au influențat și atitudinea celorlalți aliați/sateliți ai Germaniei, respectiv Bulgaria, Ungaria, Finlanda și Slovacia. De specificat faptul că, în contextul înaintării Armatei Roșii spre teritoriile de vest, NKVD avea indicația să organizeze operațiuni împotriva grupurilor naționaliste rebele³. Pierderea regiunii petrolifere de la Ploiești a generat scăderea cantităților de carburanți necesari mașinii de război germane. Însuși fûhrerul avea să nominalizeze trei crize majore, cărora Wehrmachtul fusese nevoit să le facă față în cursul anului 1944: debarcarea din Normandia, prăbușirea grupului de armate „Centru” și, nu în ultimul rând, „trădarea României” de la 23 august 1944⁴. Într-un raport trimis lui Hitler se concluzionează că modificarea situației din România „a produs o răsturnare de front extrem de periculoasă, care va duce nu numai la pierderea

¹ Valeriu Avram, Viorel Gheorghe, Marius-Adrian Nicoară, *Confruntări aeriene româno-sovietice: misiuni de bombardament, vânătoare, recunoașteri și lansări de parașutiști (21 iunie 1941 – 23 august 1944)*, Buzău, Editgraph, 2017, pp. 419-421.

² Iuliu Maniu – Ion Antonescu. *Opinii și confruntări politice (1940–1944)* / Cuvânt înainte. Îngrijire de ediție, note și comentarii de Ion Calafeteanu, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1994, p. 16.

³ Amy Knight, *Beria: mâna dreaptă a lui Stalin*, București, Corint, 2018, p. 181.

⁴ Ottmar Trașcă, *23 august 1944. Sfârșitul „camaraderiei de arme” româno-germane*. În: *Anuarul Institutului de Istorie „G. Barițiu” din Cluj-Napoca*, tom. XLV, 2006, pp. 223-224.

României, ci și a Bulgariei, Iugoslaviei și Greciei, punând în pericol toată armata germană din Balcani”¹. Se consideră că una din cauzele pentru care Germania nu a reușit să obțină o victorie totală, iar Anglia n-a fost învinsă, rezidă în lipsa unui „plan strategic de război” și al unui șef general care l-ar fi putut gestiona².

În continuare, România a participat la operațiunile militare de pe teritoriile Ungariei, Cehoslovaciei și Austriei, în cadrul războiului de coaliție alături de Națiunile Unite și al obligațiilor asumate prin Convenția de Armistițiu din 12/13 septembrie 1944, sub „un regim de ocupație”³. România a trebuit să întrețină Armata Roșie de ocupație, să achite pe parcursul a șase ani o despăgubire în valoare de 300 mil. dolari, să participe în lupta contra Germaniei cu 12 divizii, iar prin plata despăgubirilor de război în produse naturale, economia românească a fost subordonată celei sovietice⁴. Punerea în aplicare a armistițiului a revenit Comisiei Aliate de Control; de fapt era instituită o comisie sovietică. Toate acestea decurgeau în contextul în care în octombrie 1944 la Moscova a avut loc o înțelegere între Stalin și Churchill potrivit căreia URSS i s-a acordat 90% influență în România, iar celorlalți aliați – 10%.

În cazul României, dezideratul acțiunilor politice și militare l-a constituit eliberarea părții de nord-vest a României, anexate de Ungaria prin Dictatul de la Viena din 30 august 1940. Drept urmare are loc restabilirea hotarului de vest al țării, la 25 octombrie 1944, în perimetrul operațiunii ofensive „Debretin”, susținute militar de sovietici⁵. Problema teritorială a Basarabiei a

¹ Ion Bulei, *op. cit.*, p. 185.

² Constantin Corneanu, *op. cit.*, p. 188.

³ Alesandru Duțu, *op. cit.*, p. 219.

⁴ Marin Radu Mocanu (coord.), *România și Armistițiul cu Națiunile Unite. Documente, vol. II*, București, Arhivele Statului din România, 1995, pp. 7-9.

⁵ Șerban Constantinescu, *Tragedia Diviziei 4 Infanterie române în operațiunea „Debretin” din octombrie 1944*. În: *Acta Moldaviae Meridionalis*, XXII-XXIV, 2001–2003, pp. 517-521.

devenit un subiect „tabu” pentru București, fiind substituită în totalitate de cea a teritoriului Ardealului, inclusă în perimetrul polemicii româno-ungare¹. România, intimidată de prezența Armatei Roșii, a instaurat un guvern loial și impus de Kremlin.

Drept urmare a celei de-a doua conflagrații mondiale, a avut loc o reconfigurare a hărții Europei și o remodelare a geopoliticii și geostrategiei globale. Bazându-se pe drepturile de cuceritor, asistată de Armata Roșie, Uniunea Sovietică era prezentă în Europa Centrală, Orientală și Balcanică. Sovieticii se conduceau după formula expusă de Stalin lui Tito: „Acest război nu seamănă cu cel din trecut: cine ocupă un teritoriu își impune propriul sistem atât de departe cât poate avansa armata sa”². Armata Roșie și reprezentanții sovietici (în România și Bulgaria a activat Vișinki, vicecomisar al afacerilor externe) prin presiuni și violență asupra civililor au îndepărtat liderii politici ce s-au fi opus instaurării regimurilor comuniste. Lumea a fost divizată în două tabere: „una imperialistă și antidemocratică”, condusă de SUA, și alta „antiimperialistă și democratică” diriguată de Uniunea Sovietică. Așa cum conchide Jean-François Soulet, ca urmare a extinderii comunismului în anii 1940, imediat după finalizarea războiului, Bulgaria, Ungaria, Polonia, România au fost considerate de Kremlin „ca făcând parte din zona sa de securitate”³, de aici și satelizarea ei prin instaurarea regimurilor loiale statului sovietic.

¹ Gabriel Micu, *Basarabia, România și geopolitica Marilor Puteri*, Chișinău, Editura Pontos, 2011, pp. 295-296.

² Jean-François Soulet, *Istoria comparată a statelor comuniste din 1945 până în zilele noastre*, Iași, Polrom, 1998, p. 22.

³ *Ibidem*, p. 38.

BIBLIOGRAFIE OBLIGATORIE

A. Surse

СССР–Германия. 1939–1941. Секретные документы /Под ред. Ю.Г. Фельштинского, Москва, Эксмо, 2011.

Anton Golopenția, *Populația teritoriilor românești desprinse în 1940*. În: *Geopolitica și Geostrategia*, nr. 1, București, Societatea Română de Statistică, 1941.

B. Monografie

Ioan Scurtu, Constantin Hlihor, *Complot împotriva României, 1939–1947*, București, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, 1994.

BIBLIOGRAFIE OPȚIONALĂ

B. Monografie

Gabriel Micu, *Basarabia, România și geopolitica Marilor Puteri*, Chișinău, Editura Pontos, 2011.

TEMATICA PROIECTELOR DE CERCETARE INDIVIDUALĂ

1. *Consecințele Pactului Ribbentrop-Molotov pentru România.*
2. *Dezmembrarea teritorială a României în 1940.*
3. *Poziția lui Nicolae Iorga vizavi de rapturile teritoriale.*
4. *Ziua de 23 august 1944 în istoriografia românească.*

VII. ROMÂNIA ÎN PERIMETRUL ALIANTELOR ECONOMICE ȘI POLITICO-MILITARE ALE EUROPEI POSTBELICE. RĂZBOIUL RECE

Obiective:

Estimarea relațiilor Uniunii Sovietice cu țările „Blocului de Est”.

Determinarea confruntării ideologice dintre Est și Vest.

Aprecieri ale constituirii structurilor bipolare.

Identificarea rolului României în Consiliul pentru Ajutor Economic Reciproc și în cadrul Tratatului de la Varșovia.

Termeni-cheie: *relațiile româno-sovietice, Război Rece, Tratatul de la Varșovia, Actul final al Conferinței de la Helsinki.*

În august 1946 la Paris au început negocierile de pace cu România. Tratatul a fost semnat la 10 februarie 1947 și prevedea decizii luate în cadrul Armistițiului din septembrie 1944 referitoare la hotare și reparațiile de război. URSS urma să-și retragă armata după trei luni de la intrarea în vigoare a tratatului, cu excepția unităților necesare menținerii comunicațiilor cu forțele de ocupație din Austria. În realitate, forțele armate sovietice au staționat în România până în anul 1958. În pofida faptului că guvernul român urma să respecte drepturile fundamentale ale cetățenilor, aceste angajamente n-au fost respectate¹.

România a fost marcată de blocada Războiului Rece (1947–1991)², zidul Berlinului, confruntarea vădită dintre cele două

¹ Ioan Scurtu, Constantin Hlihor, *op. cit.*, pp. 200-201; Gheorghe Buzatu (coord.), *România în ecuația războiului și păcii (1939–1947). Aspecte controversate*. Ed. a II-a, București, Editura Mica Valahie, 2009, pp. 159-160.

² Sintagma *Război Rece* a apărut în SUA la începutul anului 1947 și se datorează omului de finanțe Bernard Baruch, fiind popularizată de jurnalistul Walter Lippman. Se definesc raporturile conflictuale dintre URSS și SUA, care tindeau să-și impună dominația prin toate mijloacele posibile (propagandă,

„blocuri” europene, de state cu ideologii și sisteme politice diametral opuse: Uniunea Sovietică și aliații ei versus SUA și aliații lor, fapt reflectat în mod direct asupra dinamicii sistemului de securitate europeană ca urmare a polarizării ideologice.

Într-o Europă cu o economie distrusă, marile puteri învingătoare au dat tonalitate mediului internațional de securitate, definind și conceptul de securitate, instituind noi alianțe militare defensive. Programul de Reconstrucție Europeană (Planul Marshall), de asistență economică și tehnică, urma să acorde un ajutor statelor europene aflate pe ambele părți ale Cortinei de Fier. Ajutorul era unul consistent, însumând 13 mld. de dolari sau 5% din PIB SUA¹. România, alături de alte țări aflate sub zona de influență sovietică, a refuzat Planul Marshall. În 1949, URSS, a contracara Planul Marshall prin instituirea Consiliului pentru Ajutor Economic Reciproc (CAER), cu sediul la Moscova, tinzând să formeze o economie planificată centralizată. În declarația de constituire a instituției s-a sesizat caracterul antioccidental al acesteia: „Guvernele SUA, ale Angliei și ale anumitor state vest-europene boicotează comerțul cu țările democrației populare și cu Uniunea Sovietică pentru că acestea nu au găsit potrivit să se supună dictaturii Planului Marshall, care le-ar fi violat suveranitatea și interesele economiei lor naționale. Date fiind aceste împrejurări, țările democrațiilor populare [Bulgaria, Ungaria, Polonia, România și Cehoslovacia] și URSS consideră necesar să înființeze Consiliul pentru Ajutor Economic Reciproc, pe baza reprezentării egale între statele membre., pentru a accelera refacerea și dezvoltarea economiilor naționale”². În cadrul CAER, România a avut o poziție deosebită.

ideologie, conflicte armate, represiune etc.). Vezi: Viorica Moisuc, *Istoria relațiilor internaționale până la mijlocul secolului al XX-lea*. Ediția a III-a, București, Editura Fundației România de Măine, 2007, p. 294.

¹ A. Milward, *The Reconstruction of Western Europe, 1945–1951*, London, Methuen, 1984, p. 46.

² R. Bideleux, I. Jeffries, *A History of Eastern Europe: Crisis and Change*, London, Routledge, 1998, p. 528.

Astfel, la consfătuirea din 6–7 iunie 1962, reprezentantul României s-a disociat de viziunea economică integraționistă promovată de Nikita S. Hrușciov, considerent ce a periclitat relațiile româno-sovietice. Din perspectiva Bucureștiului, abordarea integraționistă știrbea din esența suveranității naționale¹.

Dirijată de Moscova, România a fost inclusă în Biroul Informativ al Partidelor Comuniste (Cominformul)², instituție formată în septembrie 1947 de Uniunea Sovietică pentru a supraveghea comuniștii din țările-satelit, dar și comuniștii din Franța și Italia. În urma fondării acestei instituții, în România a urmat un proces acerb de epurări asupra instituțiilor de stat, care erau considerate promonarhiste, prooccidentale etc., astfel încât principalul criteriu de selecție a cadrelor era loialitatea față de regimul comunist, în detrimentul abilităților profesionale.

Noua arhitectură de securitate și cooperare internațională a statului român a inclus coagularea unui sistem de alianțe edificat prin semnarea succesivă a unor tratate politice „de prietenie, colaborare și asistență mutuală”, valabile pentru două decenii, cu statele din blocul comunist: Republica Populară Federativă Iugoslavia (pe 19 decembrie 1947), Republica Populară Bulgară (16 ianuarie 1948), Republica Populară Ungară (24 ianuarie 1948), Uniunea Sovietică (4 februarie 1948), Republica Cehoslovacia (21 iulie 1948), Republica Populară Polonă (26

¹ Nicolae Păun, *Relațiile Consiliului de Ajutor Economic Reciproc (CAER) – Comunitatea Economică Europeană (CEE) în anii '70: încotro România? În: Istoria și scrisul istoric azi: opțiuni metodologice, paradigme, agendă: lucrările Conferinței internaționale din 3–5 februarie 2020, dedicată Centenarului Institutului de Istorie „George Barițiu” din Cluj-Napoca* /Ed.: Susana Andea, Iosif Marin Balog, Adelina Chișu etc., Cluj-Napoca, Editura Școala Ardeleană, 2020 pp. 633-648.

² Cominformul era animarea Cominternului, dizolvat de Stalin la 15 mai 1943, pentru a-i convinge pe americani și englezi că au renunțat la conceptul de *revoluție mondială*. Cominformul a fost dizolvat de Hrușciov în 1956 în scopul detensionării relațiilor cu Occidentul.

ianuarie 1949), tratate menite să fortifice blocul sovietic din perspectivă militară și diplomatică¹.

Din punct de vedere politico-militar s-a sesizat confruntarea Organizației Tratatului Atlanticului de Nord (NATO), creată în 1949 și având ca actori SUA și aliații lor și Pactul de la Varșovia („Tratatul de prietenie, cooperare și ajutor reciproc”), constituit la 14 mai 1955, având ca actori Uniunea Sovietică și aliații ei, la care a aderat și România, în calitate de membru fondator. Aceste pacte mondiale au vizat în perioada respectivă, în primul rând în Europa, încandând statele din acest continent la angajări militare, cursa înarmărilor, cheltuieli bugetare. Or, acest fapt s-a reflectat asupra nivelului de trai al cetățenilor, în mod special din statele estice².

Cele șapte țări-satelit³ ale Uniunii Sovietice au fost incluse în conceptul geostrategic și ideologic de Europa Centrală și de Est. În contextul extinderii comunismului din anii 1940, România, la fel ca Bulgaria, Ungaria, Polonia și Cehoslovacia, a fost inclusă de statul sovietic în zona sa de securitate. În aceste țări poziționate în partea de est a Cortinei de Fier, numitea lagărul socialist, au fost instaurate guverne comuniste prosovietice⁴. În anii postbelici, politica Uniunii Sovietice față de țările din Europa Centrală și de Est a urmărit trei obiective principale: asigurarea legăturilor de partid și de stat, consolidarea regiunii în sfera de influență a Moscovei; pentru a preveni renașterea revanșismului german și pătrunderea Statelor Unite și al altor țări occidentale

¹ Florin-Răzvan Mihai, *Relațiile internaționale ale României (1945–1989)*. În: Liliana Corobca (ed.), *Panorama comunismului în România*, Iași, Polirom, 2020, p. 931.

² Titu Georgescu, *op. cit.*, p. 232.

³ Din aceasta făcea parte și Republica Socialistă Federativă Iugoslavia. În anul 1948 a avut loc o ruptură dintre liderul sovietic Stalin și cel iugoslav Tito. Iugoslavia s-a inclus în Mișcarea de Nealinie. De altfel, Uniunea Sovietică a avut întotdeauna o poziție aparte vizavi de statele slave pe care le luase sub auspiciile sidromului „fratelui mai mare”.

⁴ Jean-François Soulet, *op. cit.*, p. 38.

în zona de interes a URSS; construirea socialismului în aceste țări. Baza influenței sovietice în această parte a Europei a fost creată de Acordurile de la Potsdam ale puterilor victorioase din cel de-al Doilea Război Mondial¹. Crizele blocului socialist (Revoluția din Ungaria din 1956², Primăvara de la Praga din 1968 etc.) au fost generate de crearea unor structuri sociale artificiale dictate de Uniunea Sovietică³.

La fel ca alte state din blocul socialist, în februarie 1948, România a semnat Tratatul de Prietenie și Asistență Mutuală cu Uniunea Sovietică. Prin acest document, valabil 20 de ani, Kremlinul putea să intervină în problemele care vizau securitatea statului român.

Pe acest fundal s-au activizat și interesele SUA în cadrul țărilor din blocul socialist. În cazul României, Washingtonul a organizat activități informative pe teritoriul statului român, având în vizor elaborarea unei strategii de securitate privind „combaterea comunismului, a influenței mondiale a Uniunii Sovietice și sateliților ei”⁴. Prezența Armatei Roșii pe teritoriul statului român și tendințele de instalare a unui regim politic comunist au impus România drept „«vioara întâi» a spionajului american în regiune”⁵, spațiul de referință constituind „o adevărată placă turnantă între Occident și Orient”. Un interes aparte îl suscita complexul geostrategic Dunărea–Delta–Dobrogea, „obiectiv de maxim interes pentru serviciile informative americane”⁶.

¹ Vezi: В.Л. Мусатов, *Россия и Восточная Европа: связь времен*, Москва, Издательство ЛКИ, 2008, 224 с.

² Moscova se temea de o contagiune a crizei maghiare în URSS, de o izbucnire a acesteia într-o „variantă sovietică”. *История России. XX век* /Отв. Ред. В.П. Дмитренко, Москва, АСТ, 2001, с. 540.

³ Vezi: В.Л. Мусатов, *ук. соч.*, с. 74-75.

⁴ Sorin Aparaschivei, *Spionajul american în România (1944–1948)*, București, Editura Militară, 2013, p. 13.

⁵ *Ibidem*, p. 15.

⁶ *Ibidem*, p. 160.

La 14 decembrie 1955, România, împreună cu alte 15 țări, majoritatea comuniste, a fost acceptată în ONU. A fost o acțiune realizată în contextul destinderii poststaliniste, marcând, totodată, o recunoaștere internațională a regimurilor comuniste din Europa de Est, în pofida faptului că în acest spațiu erau încălcate cele mai elementare drepturi ale omului.

În contextul Revoluției din Ungaria (octombrie–noiembrie 1956), autoritățile române și-au manifestat ostilitatea față de liderul maghiar Imre Nagy și au sprijinit imixtiunea sovietică. Peste un an, la 25 martie 1957, prin Tratatul de la Roma se fixau bazele Uniunii Europene, ce prevedea formarea „unei structuri care să le permită europenilor afirmarea concretă a solidarității lor, colaborarea în domenii din ce în ce mai largi și mai importante, precum și constituirea unei mari entități economico-politice”¹.

Anul 1958 este considerat unul de cotitură pentru reconfigurarea sistemului de securitate al României. La 24 mai 1958, la Moscova, a fost semnat Acordul între Ministerul Forțelor Armate al Republicii Populare Române și Ministerul Apărării al URSS privind modalitatea de retragere a trupelor sovietice din România. Potrivit articolului 1, „Părțile contractante au căzut de acord că de pe teritoriul Republicii Populare Române vor fi retrase toate trupele sovietice, care se vor afla acolo în ziua semnării acestui Acord, adică trupele de uscat, forțele aeriene militare, subunitățile de apărare a raionului maritim al Flotei maritime militare și trupele de transmisiuni care asigură telecomunicațiile de frecvență înaltă (Ve-Ce)”². Din perspectiva statului român, s-a considerat că a crescut gradul de apărare al țării, fapt ce nu mai necesita și o prezență a trupelor sovietice³.

¹ Antoine Compagnon și Jacques Seebacher, *Spiritul Europei*, Vol. 1: *Date și locuri*. Traducere de Claudiu Constantinescu, Iași, Editura Polirom, 2002, pp. 191-195.

² Ioan Scurtu (coord.), *România. Retragerea trupelor sovietice. 1958*, Iași, Tipo Moldova, 2010, pp. 276-280.

³ *Ibidem*, p. 284.

După retragerea trupelor sovietice din România, în lunile iunie–iulie 1958, se constată o intensificare a îndepărtării României de URSS, autoritățile române tindeau spre modelarea unei alte imagini pe plan internațional¹. La 9 decembrie 1960, după ce Uniunea Sovietică încheiase un acord cultural cu SUA în 1958, România a fost prima țară din blocul socialist care a semnat un acord cultural cu SUA pentru doi ani².

În 1960, liderul sovietic N. Hrușciov a făcut o vizită în România unde a promovat un discurs despre coexistența pașnică, politic dezaprobată de China lui Mao Zedong. În România, chinezii au răspândit manifeste-proclamații în care Kremlinul era acuzat de lipsă de colegialitate de esență comunistă, de voluntarism și arbitrar, de perturbare de la doctrină, apreciindu-i „coexistența pașnică drept o gravă deviere, care abate popoarele de la revoluția permanentă contra forțelor imperialismului”³.

Poziția deosebită a României în perimetrul blocului comunist, „copil-problemă” al blocului din Est, a început în anii 1962–1963 prin opunerea României planului sovietic de specializare a țării în cadrul „lagărului socialist” pentru anumite ramuri economice. Disputa a luat amploare după „Declarația cu privire la poziția Partidului Muncitoresc Român (PMR) în problemele mișcării comuniste și muncitorești internaționale”, adoptată de Plenara lărgită a CC al PMR din 17–22 aprilie 1964, care cerea ca la baza relațiilor dintre PMR să se afle „principiile independenței și suveranității naționale, egalității în drepturi”.

La mijlocul anilor 1960 are loc o reorientare a politicii externe a României. În februarie 1964, a fost publicat „Planul Valev” (după numele geografului sovietic de origine bulgară) ce viza

¹ Petre Opreș, *Solicitarea R.P. Mongole de a deveni stat membru al Organizației Tratatului de la Varșovia (15 iulie 1963)*. În: Document. Buletinul Arhivelor Militare Române, 3 (41), 2008, p. 85.

² Bogdan Barbu, *Vin americanii! Prezența simbolică a Statelor Unite în România Războiului Rece 1945–1971*, București, Humanitas, 2006, pp. 56, 232–233.

³ Titu Georgescu, *op. cit.*, p. 239.

instituirea unui Complex economic interstatal în zona Dunării de Jos, structură care urma să includă 12 mii km² din URSS, 100 mii km² din sud-estul României și 38 mii km² din nordul Bulgariei. Se fac analogii dintre acest plan și cel al lui Hitler privind Noua Ordine („Neue Ordnung”) în zona Dunării; dacă s-ar fi realizat, România ar fi pierdut 42% din teritoriu¹. Riposta lui Gheorghiu-Dej referitoare la periclitarea suveranității și integrității teritoriale a României a fost una corespunzătoare². Liderul PMR considera „Planul Valev” ca un „plan de dezmembrare a României, de desființare a statului și națiunii”³. Acest proiect ar fi transformat statul român în furnizor de aprovizionare a altor țări CAER cu materii prime (gaze naturale, petrol), produse alimentare, furaje etc.⁴. Răspunsul autorităților române vizavi de acest proiect a fost considerat „unul dintre simbolurile disidenței românești în interiorul lagărului comunist”⁵. Potrivit istoricului francez C. Durandin, „față de hegemonia sovietică se impunea specificitatea românească” în parametrii regimului socialist cu dimensiuni ale fondului european al poporului roman⁶.

O viziune oficială a Plenarei lărgite a Comitetului Central al PMR a fost exprimată în „Declarația de Independență” din aprilie 1964. „Fără a se dezie de preceptele sistemului de conducere totalitar, liderii politici și militari din România au afirmat mai curajos câteva idei principale despre identitatea națională și problemele înregistrate în acest sens în ultimii ani, deși relațiile politice, economice, diplomatice și militare din această parte a

¹ Ion Constantin, *Poziția regimului comunist din România în chestiunea Basarabiei (II)*. În: *Limba Română*, nr. 2-3 (256-257), 2020, p. 280.

² *Ibidem*, p. 281.

³ Mihai Croitor, „Planul Valev” și impactul acestuia asupra relațiilor româno-sovietice. În: *Stalinizare și destalinizare. Evoluții instituționale și impact social*. Lucrări prezentate la Simpozionul Internațional. Făgăraș-Sâmbăta de Sus, 22–25 iulie 2013 /Coord.: Cosmin Budeancă, Florentin Olteanu, Iași, Polirom, 2014, p. 150.

⁴ Nicolae Păun, *op. cit.*, p. 637.

⁵ *Ibidem*, p. 140.

⁶ Titu Georgescu, *op. cit.*, 1997, p. 260.

Europei erau dominate categoric de hotărârile liderilor politici și militari de la Kremlin”¹. Evident, abordarea respectivă a suscitât nemulțumirea Moscovei vizavi de această divergență făcută publică².

„Politica rebelă” în plan internațional a fost continuată și de Nicolae Ceaușescu, fapt ce a atras simpatiile Occidentului. În noiembrie 1967, liderul român îi dădea o replică: „Suntem pentru relații largi, trainice cu Uniunea Sovietică, pentru o prietenie sinceră, pentru o colaborare pe toate planurile, dar nu în genunchi, ci pe baza egalității, respectării independenței și suveranității naționale, a neamestecului reciproc în treburile interne”³. Politica Bucureștiului în vederea asigurării unei autonomii crescânde este catalogată drept cea de aliat disident al Uniunii Sovietice. România a fost singura țară din blocul socialist care a refuzat să rupă relațiile diplomatice cu Israelul (1967) în urma izbucnirii „Războiului de 6 zile” (5–10 iunie 1976); a fost recunoscută Republica Federală Germania; s-au stabilit contacte la nivel înalt cu SUA; poziția deosebită din 1968 referitoare la imixtiunea în Cehoslovacia; vizita la București a președintelui american Richard Nixon (1969); vizita președintelui Gerald Ford (1975); credite financiare din partea Fondului Monetar Internațional și a Băncii Mondiale. România a mediat conflictul din Orientul Mijlociu și a contribuit la restabilirea relațiilor diplomatice dintre SUA și China.

Potrivit cercetătorului american Robert L. Farlow, poziția României în cadrul blocului socialist poate fi definită ca „un sub-tip al comportamentului în domeniul politicii externe, caracterizat, pe de o parte, prin afirmarea frecventă a dorinței

¹ Petre Opreș, Laura-Antoaneta Sava, *Reacțiile generalilor români după „Declarația de Independență” din aprilie 1964*. În: Arhivele Olteniei, serie nouă, nr. 29, Editura Academiei Române, București, 2015, pp. 232-233.

² Mihai Croitor (ed.), *În umbra Kremlinului: Gheorghe Gheorghiu-Dej și geneza Declarației din aprilie 1964*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2012, pp. 529-531.

³ Ștefan Andrei, *Din frac în zeghe. Istoriile mele dintr-un pătrar de veac românesc*, București, Editura Adevărul, 2013, pp. 103-104.

unui stat de a rămâne în cadrul unui anumit sistem de alianțe și de a coopera cu alte state membre ale acelui sistem și, pe de altă parte, prin cooperarea limitată cu acele state și prin opoziția la politicile la care au aderat deja”¹. Istoricul englez Eric Hobsbawm puncta că această distanțare a fost promovată de N. Ceaușescu pe baza naționalismului². Potrivit unor autori, distanțarea de URSS nu a fost totuși una radicală. În anii 1965–1966, România a achitat suma de 500 mii ruble Moscovei pentru întreținerea partidelor comuniste mondiale. Se aduceau argumente de genul că „nevoile sunt mari, mai multe partide frățești au cerut ajutoare, pe care PCUS le-a și avansat”.

Pe fundalul amplificării antipatiei vizând patronajul sovietic, s-a cultivat sentimentul național (calea națională spre comunism), s-a abordat problema Basarabiei, s-a tins să se soluționeze situația minorității maghiare etc. Aceste acțiuni au fost catalogate de Leonid I. Brejnev, secretarul general al PCUS, drept „cochetărie cu puterile imperialiste”.

Tensiunea româno-sovietică a dus și la tergiversarea reînnoirii în februarie 1968 a Tratatului de prietenie, colaborare și asistență mutuală, semnat între ambele state în anul 1948. Documentul a fost semnat abia în iulie 1970 la nivel de prim-miniștri, respectiv de Aleksei Kosîghin și Ion Gheorghe Maurer. Spre deosebire de vechiul tratat, noul document prevedea că relațiile bilaterale sunt stabilite pe „principiile raporturilor de tip nou dintre statele socialiste, bazate pe marxism-leninism, internaționalism proletar, egalitate în drepturi și neamestec în treburile interne, respectul independenței și suveranității naționale, într-ajutorare și avantaj reciproc”.

Din 1964, relațiile României cu celelalte state membre ale Organizației Tratatului de la Varșovia au trecut treptat de la

¹ Robert L. Farlow, *Romanian Foreign Policy: A Case of Partial Alignment*. În: *Problems of Communism*, vol. XX, nr. 6, noiembrie–decembrie, 1971, p. 55.

² Eric Hobsbawm, *op. cit.*, p. 461.

faza unei cooperări la o distanțare de aceasta, având chiar o poziție distinctă, în cadrul Tratatului, refuzând constant integrarea deplină în structurile sale¹. Potrivit unor autori, România era considerată din punct de vedere strategic ca fiind unul dintre actorii militari de mică importanță în arcul confruntării Est–Vest. Rolul statului român, în cadrul rețelei europene de securitate în general și în cadrul Tratatului de la Varșovia în particular, a fost estimat ca fiind unul secund².

Statutul de membru al Pactului de la Varșovia pentru România nu a reprezentat o garanție a securității. Stabilitatea putea fi asigurată doar printr-o alternativă la divizarea continentului european în blocuri militare. Aliații din Tratatul de la Varșovia preferau o acțiune unitară a țărilor socialiste care să exprime viziunea comună a alianței asupra securității europene. Însă prezentarea unei concepții comune a blocului socialist intra în contradicție cu dorința părții române ca negocierile să nu se poarte de la bloc la bloc³. România a reiterat asupra caracterului defensiv al acestei structuri militare și necesității unui sistem general de securitate în Europa prin sistemul comun al tuturor țărilor de pe continent. În relațiile din interiorul Tratatului au existat și momente tensionate provocate de dorința unor membri de a reforma sistemul ori chiar de a-l părăsi. Au existat trei momente de criză în istoria Tratatului: revoluția din Ungaria (1956), intervenția în Cehoslovacia (1968) și criza din Polonia (1980–1981). În a doua jumătate a anilor 1960, România a refuzat să participe la manevrele militare ale Tratatului de la Varșovia,

¹ Petre Opreș, *Divergențe româno-sovietice în anii 1955–1964. Solicitarea R.P. Mongole de a deveni stat membru al Organizației Tratatului de la Varșovia* (15 iulie 1963). În: *Document. Buletinul Arhivelor Militare Române*, an. XI, nr. 3 (41), 2008, p. 86.

² Andrei Miroiu, *op. cit.*, p. 141.

³ Iulian Toader, *Participarea României la consultările preliminare pentru C.S.C.E. și M.B.F.R. (noiembrie 1972 – iunie 1973)*. În: *Caiete Diplomatice. Anul II*, 2014, nr. 2, pp. 49-50.

neadmițând, totodată, manevre străine pe teritoriul național. Liderul român a inițiat o reformă de restructurare a Tratatului de la Varșovia, prin care se limita influența Uniunii Sovietice. Statul român și-a redus efectivele armate de la 240 mii la 200 mii. Mai mult ca atât, la 7 mai 1966, Nicolae Ceaușescu a propus desființarea blocurilor militare¹. În august 1969, la București s-a convocat o reuniune a miniștrilor de externe ai statelor membre ale Pactului de la Varșovia. Alegerea în calitate de stat-gazdă nu era întâmplătoare în contextul în care România a fost printre țările care au tergiversat semnarea unui tratat de neproliferare a armelor nucleare². În 1984, Nicolae Ceaușescu a avut o poziție aparte în privința discuțiilor referitoare la prelungirea duratei de valabilitate a Tratatului de la Varșovia, considerent ce a deranjat autoritățile sovietice și, pentru a-l pedepsi pe liderul român, serviciile secrete sovietice puteau apela la generalii comuniști români care au fost marginalizați de N. Ceaușescu³.

Pe parcursul anilor 1970, România avea fixate următoarele dimensiuni ale securității: respectarea suveranității; să întrețină relații cu alte state, indiferent de sistemul politic; dreptul oricărui partid comunist de a-și alege singur calea de construire a socialismului în propria țară; dezarmarea nucleară și reducerea armelor convenționale; dispariția blocurilor militare etc. În 1978, România a propus reducerea cu 5% a cheltuielilor militare și retragerea anumitor unități de pe teritoriul unor țări⁴.

¹ I. Bulei, *op. cit.*, p. 201.

² Владимир Шустов, *Эпоха Громыко – во внешней политике XX века*, Disponibil la: <https://interaffairs.ru/jauthor/material/63> [accesat: 25.04.2018].

³ Petre Opreș, Cezar Avram, *Lupta politică pentru putere în România comunistă în deceniile 7 și 8 ale secolului trecut*. În: *Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane „C.S. Nicolăescu-Plopșor”*, nr. XV, 2014, p. 22.

⁴ Dennis Deletant, Mihail Ionescu, *Romania and the Warsaw Pact: 1955–1989* /Trad.: Viorel Buda, Cornel Ban și Mircea Munteanu, Cold War International History Project, Working Paper #43, aprilie 2004, p. 91.

Statul român nu a admis existența unor trupe străine pe teritoriul său și nici prezența vreunui militar în afara hotarelor sale, *în privința apărării țării și-a dezvoltat o doctrină națională proprie*, având drept fundament mobilizarea întregului popor pentru apărarea țării. Totuși, România a fost singurul stat socialist care a acceptat, în ciuda nemulțumirilor sovietice și bulgare, vizite ale unor nave militare americane în portul Constanța. La sfârșitul anului 1986, România și-a redus unilateral cu 5% efectivele, armamentul și cheltuielile militare¹. În memoriile generalului Constantin Olteanu, ministrul Apărării al României (1980–1985), reprezentantul român la Organizația Tratatului de la Varșovia, se vorbește despre contradicțiile dintre delegația română și propunerile sovietice de reformare a Pactului². Oficialul C. Olteanu afirma: „Începând tot din anul 1968, România nu a mai permis nici tranzitarea teritoriului său de către trupe aparținând altor state, având sau nu armament asupra lor, ori survolarea teritoriului său de către aeronave militare străine. Evident, această poziție a fost criticată, și s-a insistat să revenim asupra ei”³. Generalii Ion Gheorghe și Corneliu Soare, cu funcții importante în structura de conducere a Armatei Române la sfârșitul anilor 1960, oferă alt punct de vedere: „Aceștia au afirmat în mod corect faptul că România nu a mai permis tranzitarea teritoriului său de către trupe străine sau survolarea spațiului său aerian de către aeronave militare străine, fără o autorizare din partea autorităților române pentru fiecare caz în parte”⁴. Locotenent-colonelul (r) dr. Petre Opriș afirmă că „autoritățile române au încercat să supraliciteze în mod

¹ Alina Ilinca, Liviu Marius Bejenaru, *Mihail Gorbaciov sau cântecul de lebedă al comunismului de tip sovietic*. În: *Revista de istorie a Moldovei*, nr. 3-4 (88), 2011, pp. 97-98.

² Constantin Olteanu, *România, o voce distinctă în Tratatul de la Varșovia. Memorii 1980–1985*, București, Editura Aldo, 1999, 247 p.

³ *Ibidem*, p. 36.

⁴ Ion Gheorghe, Corneliu Soare, *Doctrina militară românească (1968–1989)*, București, Editura Militară, 1999, p. 206.

propagandistic opoziția lor în cadrul OTV, cu scopul de a obține mai ușor credite și tehnologie industrială de vârf din Occident... autoritățile de la București au permis unităților militare sovietice să tranziteze România după evenimentele dramatice din Cehoslovacia (20–21 august 1968), în scopul participării acestora la anumite aplicații militare desfășurate pe teritoriul Bulgariei”¹.

Alianța politico-militară Tratatul de la Varșovia, după 36 de ani de existență (14 mai 1955 – 1 iulie 1991), și-a încetat activitatea, iar NATO a reușit să includă în structurile sale, gradat, pe foștii membri ai Tratatului, cu excepția Federației Ruse și a republicilor succesoare, fără cele trei state baltice, devenite și ele membre ale Pactului Nord-Atlantic.

În cadrul Conferinței de la Helsinki, prima conferință pentru securitate și cooperare în Europa, s-au abordat probleme majore cu care se confruntau europenii la mijlocul anilor 1970. La 1 august 1975 a fost semnat Actul final al Conferinței de la Helsinki, la care au participat 33 de state europene, dar și SUA, Canada. S-a instituit o gamă de „raporturi între statele participante”, asigurând o bază politică și juridică a relațiilor dintre țările europene. S-a fixat *statu-quo* în Europa, fiind recunoscute hotarele stabilite după cel de-al Doilea Război Mondial. De specificat faptul că URSS a trebuit să accepte, în premieră, caracterul universal al drepturilor omului, iar cetățenii aveau dreptul să circule liber în Europa. Au fost create instituții de monitorizare Helsinki și de respectare a drepturilor omului în URSS². Statul român a promovat principiile dezarmării și recunoașterii existenței statelor în curs de dezvoltare, direcții urmărite de un stat comunist, dar a tălmăcit documentul și ca o formă de a institui cenzura, a menține monopolul puterii politice, supravegherea populației de către Securitate. La un deceniu de la

¹ Petre Opreș, *Manevre militare ale Organizației Tratatului de la Varșovia în Cehoslovacia și Bulgaria (mai–iunie 1989)*. În: *Document. Buletinul Arhivelor Militare Române*, an. XVII, nr. 2 (64), 2014, p. 70.

² Martin McCauley, *Rusia, America și Războiul Rece, 1949–1991* /Trad.: Mihaelea Barbă, Iași, Polirom, 1999, p. 88.

instituirea Actului final de la Helsinki, statele semnatare întrunite în august 1985, în capitala Finlandei au sesizat încordări între Europa Orientală și cea Occidentală, crize politico-militare în cadrul celor două blocuri. Totodată, România a promovat aplicarea Actului final în sud-estul Europei, s-a vizat reuniuni ale nivelului experților guvernamentali pentru cooperare multilaterală economică și tehnică în cadrul statelor balcanice. Pe baza Actului final de la Helsinki s-a instituit Organizația pentru Cooperare și Securitate în Europa (OSCE) în anul 1990.

În deceniul opt se constată o răceală între România și Occident. Relațiile româno-americane s-au deteriorat, fapt generat de impunerea cultului personalității și „revoluției culturale”, nerespectării acordurilor de la Helsinki și încălcării drepturilor omului. În 1988, SUA au suspendat clauza națiunii celei mai favorizate în raporturile comerciale cu România.

La începutul anilor 1980, în Europa nu se mai vorbea deja de România, la fel cum s-a vorbit în cazul „Primăverii de la Praga” din anul 1968. În contrasens cu autoritățile poloneze, est-germane, maghiare ș.a., Bucureștiul nu s-a angajat în liberalizare, dezvoltând o politică tot mai autarhică și totalitaristă, incluzând statul român în afara Europei Occidentale, dar și a celei Orientale. În deceniul al nouălea, România a fost tot mai izolată în cadrul Europei, fapt reflectat în plan economic, cultural, științific, politic.

BIBLIOGRAFIE OBLIGATORIE

B. Monografii, sinteze, enciclopedii

Sorin Aparaschivei, *Spionajul american în România (1944–1948)*, București, Editura Militară, 2013.

Gheorghe Buzatu (coord.), *România în ecuația războiului și păcii (1939–1947). Aspecte controversate*. Ed. a II-a, București, Editura Mica Valahie, 2013.

BIBLIOGRAFIE OPȚIONALĂ

B. Articole și studii

Petre Opreș, *Manevre militare ale Organizației Tratatului de la Varșovia în Cehoslovacia și Bulgaria (mai–iunie 1989)*. În: *Document. Buletinul Arhivelor Militare Române*, an XVII, nr. 2 (64), 2014.

TEMATICA PROIECTELOR DE CERCETARE INDIVIDUALĂ

1. *România în sistemul de securitate europeană în anii 1960–1970.*
2. *Poziția României în Consiliul pentru Ajutor Economic Reciproc.*
3. *Poziția României în cadrul Tratatului de la Varșovia.*
4. *Relațiile româno-americane în anii 1970–1980.*

VIII. POZIȚIA DEOSEBITĂ A ROMÂNIEI ÎN CADRUL INTERVENȚIEI TRUPELOR PACTULUI DE LA VARȘOVIA ÎN CECOSLOVACIA (1968)

Obiective:

Determinarea esenței „Primăverii de la Praga”.

Aprecierea „doctrinei Brejnev”.

Evaluarea și aprecierea Operației „Dunărea”.

Estimarea intervenției trupelor Pactului de la Varșovia în Cehoslovacia (1968).

Precizarea pe baza izvoarelor istorice a poziției deosebite a României în cadrul Pactului de la Varșovia vizavi de evenimentele din anul 1968.

Termeni-cheie: *lagărul socialist, „Primăvara de la Praga”, „doctrina Brejnev”, Operația „Dunărea”, Nicolae Ceaușescu, 1968.*

O acțiune majoră cu impact internațional a fost intervenția din 20 august 1968 (cu numele codificat Operația „Dunărea”) a trupelor Pactului de la Varșovia (Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste, Bulgaria, Germania de Est, Ungaria și Polonia) în Cehoslovacia. Uniunea Sovietică, marcată de *sindromul puterilor mari*¹, avea drept deziderat politic înlăturarea „Primăverii de la Praga” inițiate de Aleksander Dubček (1921–1992), secretar general al Partidului Comunist din Cehoslovacia (1968–1969). După o criză economică ce i-a marcat țara², politica inițiată de Dubček viza o „cale separată către socialism”, un „socialism cu față umană”, prin inițierea de reforme economice,

¹ V. Zubco, *Hazardul politic în război și anti-război ca perturbator al sistemului internațional. Probleme actuale ale științelor socio-umane în condițiile integrării europene*, Chișinău, Tipografia Centrală, 2006, pp. 538-540.

² Andrei Tinu, *Scânteia de la Praga*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2015, p. 38.

descentralizarea puterii, constituirea unui sistem pluripartinic¹. În realizarea acestui program, Aleksander Dubček s-a inspirat din programul Conferinței Naționale a PCR din decembrie 1967 vizând descentralizarea acțiunilor economice, susținerea instituirii de mici întreprinderi, edificarea de locuințe tip proprietate privată etc.². Polonia și Republica Democrată Germania, cu regimuri acerbe, lipsite de un sprijin de mase, în fața unui pericol de escaladare a situației în plan intern, au criticat exemplul cehoslovac.

URSS, în scopul apărării propriilor interese și pentru extinderea influenței globale, a promovat acțiuni ce îmbrăcau forma unor așa-zise *ajutoare internaționale*, interese vitale pentru stat, pentru legitimarea acțiunilor în politica mondială; în cazul de față este vorba de *doctrina Brejnev*, potrivit căreia statele socialiste urmau să vină în ajutor altor țări socialiste amenințate de „forțe reacționare”³. În realitate era vorba de conservarea sferei sovietice de influență⁴. Se considera că o posibilă slăbire a Tratatului de la Varșovia, în care Cehoslovacia era o piesă importantă, ar fi zdruncinat puternic ierarhia supremă sovietică în cadrul comandamentului⁵.

¹ Martin Sixsmith, Rusia. *Un mileniu de istorie* /Trad.: Eugen Popa și Justina Bandol, București, Humanitas, 2016, p. 447.

² Mihai Retegan, 1968. *Din primăvară până în toamnă. Schiță de politică externă și politică militară românească*. Ediția a doua, revăzută și adăugită, București, Editura RAO, 2014, p. 79.

³ Despre doctrina Brejnev, a se vedea *Pravda*, 26.09.1968.

⁴ Ion V. Xenofontov, *Intervenția Pactului de la Varșovia în Cehoslovacia (1968)*. Sesiunea științifică a Departamentului Istoria Românilor, Universală și Arheologie. Ediția V, vineri, 28 aprilie 2018 /Ed.: Aurel Zanoci. Program. Rezumatele comunicărilor, Chișinău, CEP USM, 2018, p. 67.

⁵ Jean-François Soulet, *op. cit.*, p. 155.

Primele aplicații militare au avut loc în mai 1968, la granița polono-ceshoslovacă, instituind „o adevărată psihoză a intervenției militare”¹.

Ca și în alte acțiuni militare (de exemplu, în cazul războiului sovieto-afghan) purtate de sovietici, se constată intempestivitatea și aleatorismul evenimentului. Cetățenii sovietici, militarii mobilizați din unitățile și cantoanele armatei sovietice erau puși în fața faptului împlinit, considerent cu implicații majore atât asupra prestației serviciului efectuat, cât și a stării de spirit din armată. Intervenția sovietică în Cehoslovacia a luat prin surprindere societatea sovietică, inclusiv militarii. Ca și în alte conflicte militare, se constată secretizarea la maximum a evenimentului. Slaba organizare internă a armatei denotă viziunea expansionistă a Kremlinului, care dorea să facă ordine în alte state, dar nu își organiza propriul sistem, cel interior.

Anatoli Dobrînin, ambasadorul Uniunii Sovietice în Statele Unite ale Americii, în memoriile sale *In Confidence* (*Confidential*), afirmă că imixtiunea sovietică în Cehoslovacia a fost „ilizibilă” la Casa Albă. Mai mult ca atât, președintele american (1963–1969) Lyndon Johnson (1908–1973) a rămas indiferent față de acest eveniment, considerând că această zonă este sub influență sovieticilor, solicitând, totodată, o vizită la Moscova. Iar Biroul Politic al CC al PC al URSS nu s-a așteptat ca „Johnson să reacționeze așa placid la evenimentele de la Praga și a emis imediat invitația oficială atât de dorită de acesta”. Diplomatul sovietic specifica: „Am primit răspunsul în câteva ore după expedierea la Moscova a raportului meu privind conversația avută cu Johnson”. Reacția pasivă a președintelui SUA a fost aspru criticată în Congres².

¹ Dumitru Preda (ed.), 1968. *Primăvara de la Praga. Documente diplomatice, ianuarie 1968 – aprilie 1969* /Cuvânt-înainte de Adrian Severin. Studiu introductiv de Cristian Popișteanu. Editura MondoMedia, București, 2009, p. 75.

² A. Dobrînin, *In Confidence*, New York, Random House, 1995, pp. 181-182.

Potrivit istoricului italian Francesco Guida, pe parcursul crizei cehoslovace, între ianuarie și august 1968, nu a avut loc nicio reuniune a Comitetului Politic Consultativ al Pactului de la Varșovia. Acest fapt s-ar fi datorat poziției deosebite a României¹. Încă în anul 1963, Corneliu Mănescu, ministrul de Externe al României, îi declara lui Dean Rusk, secretarul de stat american, că, în cazul unui conflict între SUA și Uniunea Sovietică, România va fi neutră, deși făcea parte din Tratatul de la Varșovia. Prestigiul internațional al României a fost reflectat și prin alegerea lui Corneliu Mănescu în funcția de președinte al Adunării Generale a ONU, primul demnitar dintr-un stat socialist ales în această înaltă funcție.

În 1968, Nicolae Ceaușescu a vizitat de două ori Cehoslovacia (21–23 februarie și 15–17 august), extinzând cu 20 de ani tratatul româno-cehoslovac și asumându-și angajamentul de a apăra interesele și independența statului cehoslovac. La 17 august 1968, liderul român avea să se pronunțe la Praga asupra faptului că partidul din orice stat are dreptul să-și soluționeze în mod independent problemele interne: „După părerea noastră, atunci când apar deosebiri de păreri într-o problemă sau alta, aceasta trebuie rezolvată prin discuții tovărășești, cu răbdare și înțelegere de la partid la partid, de la conducere la conducere, în spirit constructiv, dându-se ascultare glasului rațiunii, intereselor popoarelor țărilor socialiste”². Oaspetele român a ținut să precizeze că „Tratatul de la Varșovia a fost creat împotriva țărilor imperialiste, și nu ca să se amestece în chestiunile interne ale țărilor socialiste”, a mai spus liderul român³.

Drumul sovieticilor spre Cehoslovacia trebuia să treacă prin România, însă traseul a fost modificat în urma deciziei istorice a

¹ Francesco Guida, *România în secolul XX*, Chișinău, Cartier, 2019, pp. 267-268.

² Crisitina Preutu, *Propaganda politică în România socialistă. Practici instituționale și tehnici de comunicare (1965–1974)*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2017, pp. 274-275.

³ Mihai Retegan, *1968. Din primăvară până în toamnă*, București, RAO, 1998, pp. 245-246.

lui Nicolae Ceaușescu de a nu susține țările din blocul Pactului de la Varșovia implicate în ingerința din Cehoslovacia. În noaptea de 20 august 1968, N. Ceaușescu a convocat ședința extraordinară a Prezidiului Permanent al PCR, care a autorizat mitingul din Piața Palatului, care a avut loc a doua zi. Prin discursul ținut de la balconul Pieței Palatului al liderului comunist român, public și vehement au fost condamnate acțiunile agresive ale „trupelor celor cinci țări”¹. „Este de neconceput ca în lumea actuală, când popoarele luptă pentru apărarea independenței lor naționale, pentru egalitatea drepturilor, un stat, state socialiste să violeze libertatea și independența altui stat”, fiind anunțate „constituirea de gărzi patriotice armate, alcătuite din muncitori, țărani, intelectuali, apărători ai independenței țării”². Discursul prezentat în formă liberă a fost transmis în direct la televiziune, având un impact social pronunțat, potrivit unor autori este considerat chiar „apoteoza lui Ceaușescu” și ziua onoarei naționale³. Cercetătorul Francesco Guida menționează: „E adevărat că liderul român nu a mers până într-acolo încât să denunțe aderarea la Tratatul de la Varșovia (așa cum a făcut guvernul albanez) sau diferite tratate de prietenie cu țările comuniste europene, însă, efectiv, în mesajul său, tema independenței naționale și a apărării teritoriului românesc a prevalat asupra considerentelor referitoare la politica internă și la menținerea regimului comunist”⁴.

Acest discurs l-a pulsat ca pe un erou pacifist, fiind acceptat cu entuziasm de unii disidenți. În ochii cetățenilor, Nicolae Ceaușescu era echivalentul lui Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul sau

¹ Vezi: Mihai Retegan, 1968. *Din primăvară până în toamnă. Schiță de politică externă și politică militară românească*. Ediția a doua, revăzută și adăugită, București, Editura RAO, 2014, 379 p.

² Jean-François Soulet, *Istoria comparată a statelor comuniste din 1945 până în zilele noastre*, Iași, Polrom, 1998, pp. 167-168.

³ Lavinia Betea (coord.), *Apoteoza lui Ceaușescu. 21 august 1968*, Iași, Editura Polirom, 2009.

⁴ Francesco Guida, *op. cit.*, p. 269.

Vlad Țepeș; urmaș demn al lui Decebal și Traian. Drept urmare a atitudinii pe care a luat-o, Ceaușescu a primit 1 372 de telegrame și scrisori personale¹. Ulterior, ziua de 21 august a devenit Ziua Constituției, înglobând importanța acestui eveniment.

Pentru a contracara riposta din partea forțelor invadatoare, România era în căutare de aliați. Reprezentantul României a plecat la ONU pentru a sonda atitudinea celorlalte mari puteri. În contextul în care se anticipa și un scenariu al reacției militare sovietice, la 24 august 1968, N. Ceaușescu a discutat, la Vârșeț, cu liderul iugoslav Iosif B. Tito, că, în caz de atac al URSS, să se permită o eventuală retragere a militarilor români în Iugoslavia. Liderul iugoslav a fost de acord, cu condiția dezarmării trupelor române, și i-a recomandat, totodată, să ia o atitudine temperată față de eveniment.

Kremlinul era iritat de faptul că liderul României Nicolae Ceaușescu nu susținuse ingerința în Cehoslovacia. Agenția sovietică TASS susținea că „România face corp comun cu imperialiștii”². Drept reacție, trupele sovietice au fost angajate în manevre tactice demonstrative în apropierea frontierei românești. Americanii erau îngrijorați de activizarea trupelor sovietice la hotar cu România. Anatoli Dobrînin menționează că „Pe 28 august (1968 – *n.n.*) Rusk (Dean Rusk, secretar de stat în domeniul politicii externe) m-a convocat urgent ca să-mi spună că a aflat despre mișcări de trupe sovietice neobișnuite de-a lungul granițelor românești în ultimele 24 de ore. Fuseseră deja speculații în Occident despre posibilitatea unei invazii sovietice a României, bazate în general pe refuzul acesteia de a lua parte la acțiunea comună cu celelalte state ale Tratatului de la Varșovia, contra Cehoslovaciei”³. Moscova însă nu a intenționat să intervină în România, deoarece nu

¹ Mioara Anton, „*Ceaușescu și poporul!*”. *Scrisori către „iubitul conducător”* (1965–1989), Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2016, pp. 60, 66.

² Lavinia Betea (coord.), *op. cit.*, p. 261.

³ A. Dobrînin, *op. cit.*, p. 182.

s-a îndoit niciodată de stabilitatea regimului comunist din această țară¹. Acțiunile sovieticilor erau sub vizorul serviciilor occidentale de informații, care l-au anunțat pe președintele Johnson, aflat în concediu la moșia sa din Texas. Acesta, la rândul său, l-a contactat telefonic imediat pe Rusk, căruia i-a transmis pentru liderii sovietici un mesaj „emoțional” descris astfel de Dobrînin: „În numele omenirii, vă cerem să nu invadați România, deoarece consecințele ar fi imprevizibile. De asemenea, sperăm că niciun fel de acțiuni nu vor fi luate împotriva Berlinului occidental, care ar putea provoca o criză internațională majoră, pe care suntem preocupați s-o evităm cu orice preț. Toate astea ar fi dezastruoase pentru relațiile sovieto-americane și pentru întreaga lume”². Ambasadorul sovietic a transmis de urgență o telegramă superiorilor despre îngrijorările americanilor. Răspunsul primit de curând a fost transmis șefului diplomației americane: „Sunt instruit să vă informez că rapoartele despre o mișcare iminentă a forțelor militare sovietice în România sunt special concepute de anumite cercuri pentru a induce în eroare guvernul american și nu corespund realității. Același lucru se aplică în totalitate și Berlinului occidental. La auzul acestui mesaj, Dean Rusk a răsuflat ușurat”³.

La 4 septembrie 1968, a fost aprobat decretul de constituire, organizare și funcționare a gărzilor patriotice românești. Era vorba de niște detașamente înarmate ale muncitorilor, țăranilor și intelectualilor ce aveau drept scop sprijinirea armatei în caz de imixtiune. Astfel s-a conturat doctrina „luptei întregului popor” pentru apărarea suveranității⁴. Prin prisma reflecțiilor societale și a tehnicilor de comunicare, Nicolae Ceaușescu a făcut apel la valorile

¹ *Ibidem*.

² *Ibidem*, p. 183.

³ *Ibidem*.

⁴ *Istoria românilor. O sinteză cronologică* /Coord.: Valentina Bilcea, București, Editura Meronia, 2015, p. 276.

naționale, iar contextul internațional a fost prezentat din perspectiva mitului *cetății asediate*.

În mod oficial, participarea cetățenilor din RSS Moldovenească la înăbușirea „Primăverii de la Praga” nu este recunoscută¹. În realitate, au fost și participanți din Moldova sovietică la această ingerință militară².

URSS a încercat să pedepsească România pentru poziția luată în cazul Cehoslovaciei. Potrivit istoricului american Larry Watts, în februarie–august 1968 au fost tendințe ale mai multor state să coalizeze contra sovieticilor, în final însă România a rămas singură să se împotrivescă. În anul 1969, Kremlinul a decis să transfere România din categoria *țărilor socialiste deviaționiste* (cum erau China și Albania) în rândul *adversarilor Tratatului de la Varșovia*, alături de state membre ale NATO³.

In grosso modo, acțiuni militare active în Cehoslovacia nu s-au desfășurat. Potrivit unor informații, 108 cetățeni și-au pierdut viața, iar cca 500 de persoane au fost rănite. În prima zi a ostilităților, 58 de persoane au fost ucise sau rănite, inclusiv șapte femei și un copil. Pe parcursul a 36 de ore a fost stabilit controlul deplin asupra teritoriului cehoslovac, iar conducerea de la Praga a fost înlocuită cu una prosovietică⁴.

¹ *Lista statelor, orașelor, teritoriilor și perioadele acțiunilor de luptă la care au participat cetățenii Republicii Moldova. Legea nr. 190 din 8 mai 2003 cu privire la veterani*. În: *Monitorul Oficial*, nr. 84-86, 16 aprilie 2003.

² Vezi: Ion Valer Xenofontov, *Intervenția sovietică în Cehoslovacia (1968). Din memoriile unui medic militar*. În: *The 1 st Annual Kurultai of then Endangered Cultural Heritage*. AKECH 2018 5-8 July, Constanța, Anticus Press, 2018, pp. 100-113.

³ Larry Watts, *Ferește-mă, Doamne, de prieteni... Războiul clandestin al blocului sovietic cu România* /Trad.: Camelia Diaconescu, București, Editura RAO, 2011, pp. 368-369.

⁴ Față de această intervenție au protestat mai multe personalități ale timpului. Celebru în acest sens este cazul multiplului campion olimpic Emil Zatopek (19.IX.1922, Koprivnice – 21.XI.2000, Praga, Cehia). Supranumit „locomotiva cehă”, „locomotiva umană” sau „omul locomotivă”, E. Zatopek nu a avut niciodată

În URSS „dosarul Cehoslovacia” era unul tabuizat chiar și în rândurile elitei¹. Ulterior, în decembrie 1989, Guvernul Uniunii Sovietice a recunoscut faptul că „decizia de a trimite trupele aliate în Cehoslovacia a fost una nejustificată, s-a produs o imixtiune greșită în afacerile interne ale unui stat suveran”².

„Primăvara de la Praga” a accentuat și mai mult desprinderile statelor aflate sub influența sovietică. Uniunea Sovietică a pierdut controlul în Iugoslavia, Albania și China. China, separată de URSS prin cea mai extinsă graniță din lume (7 000 km), s-a plasat în tabăra antisovietică, în mod special în anul 1976, când în Constituție era statuat faptul că Uniunea Sovietică reprezintă principalul ei adversar, iar în aprilie 1979 nu a ratificat Tratatul de prietenie sovieto-chinez, URSS, astfel amenințând, din punct de vedere geopolitic, cu „contra-încercuiri”³. Sovieticii au încercat să se revanșeze în Lumea a Treia. Astfel, în anii 1975–1978, URSS s-a implicat în conflictul dintre Somalia și Etiopia (de partea Etiopiei) și în războiul din Angola. În aceste disensiuni, Moscova a aplicat un nou poligon militar, nedorind să cedeze, sub nicio formă, și exportul ideologic, însă, așa cum menționa Eric

un antrenor – alerga până la epuizare. În 1968, celebrul sportiv a protestat în mod public față de intervenția sovietică în Cehoslovacia. A fost înlăturat din funcția pe care o deținea la Ministerul Apărării, fiind nevoit să activeze într-o mină de uraniu. Performerul a fost respectat de toată mișcarea sportivă internațională, fiind oaspete de onoare la toate edițiile ulterioare ale Jocurilor Olimpice. Vezi: N. Ambrosi, P. Brădescu, *Sport: mică enciclopedie* /Red. coord.: Ion Xenofontov, Chișinău, Institutul de Studii Enciclopedice, 2014, pp. 357-358.

¹ В.М. Фалин, *Без скидок на обстоятельства. Политические воспоминания* Москва, ЗАО Издательство Центрполиграф, 2016, сс. 8, 70-74; Л. Шинкарев, *Я это все почти забыл... Опыт психологических очерков событий Чехословакии в 1968 г.*, Москва, Собрание, 2008.

² «Пражская весна» 1968 и вывод войск СССР из Чехословакии. Справка, Disponibil la: https://ria.ru/history_spravki/20101122/299452886.html [accesat: 2 martie 2018].

³ Vezi: John Hackett, *La guerre planétaire*, Paris, Editions Sylvie Messinger, 1983, p. 324.

Hobsbawm, „asupra acestora nu avea niciun fel de control”¹. Sovieticii au început să pedaleze pe superioritate din punct de vedere militar. În anul 1979, N.V. Ogarkov, șeful Marelui Stat-Major al Forțelor Armate ale URSS, în scopul descurajării Occidentului, declara patetic faptul că „Uniunea Sovietică a dobândit superioritate militară asupra SUA, continuând să o mențină, că ele se vor afla sub această amenințare și ar fi bine să se resemneze în fața situației create”². URSS înconjurată de o „salbă de state clientelare” deținea o armată considerată nu doar o forță capabilă să mențină securitatea Uniunii Sovietice, ci o „garanție a securității tuturor țărilor din lagărul socialist”³. Potrivit istoricului Eric Hobsbawm, decizia Moscovei de a răsturna regimul de la Praga „s-a dovedit a fi, practic, sfârșitul mișcării comuniste internaționale cu centrul la Moscova, slăbită deja de criza din 1956. Însă blocul sovietic a mai rămas în picioare încă douăzeci de ani, dar din acest moment numai sub amenințarea intervenției militare sovietice. În ultimii douăzeci de ani de existență a blocului sovietic, până și conducerea partidelor comuniste părea să-și fi pierdut încrederea în ceea ce făceau”⁴.

Înăbușirea „Primăverii de la Praga” a readus Cehoslovacia în sfera de influență sovietică. Poziția fermă adoptată de liderul român N. Ceaușescu vizavi de criza cehoslovacă (*antisovietismul*) a asigurat României un prestigiu internațional. Totodată, s-a constatat o mobilizare fără precedent a societății românești în jurul partidului și al liderului. S-au conturat premisele de monopolizare a puterii și de formare a cultului liderului suprem.

¹ Eric Hobsbawm, *op. cit.*, p. 297.

² John Rdwin Mroz, *Politica externă a URSS și noua gândire*. În: *Alternative*, nr. 17-18, 1990, p. 29.

³ Gheorghe E. Cojocaru, *Tratatul de Uniune Sovietică*, Chișinău, Civitas, 2005, p. 2.

⁴ Eric Hobsbawm, *op. cit.*, p. 461.

BIBLIOGRAFIE OBLIGATORIE

A. Surse

Dumitru Preda (ed.), 1968. *Primăvara de la Praga. Documente diplomatice, ianuarie 1968 – aprilie 1969* /Cuvânt înainte de Adrian Severin. Studiu introductiv de Cristian Popișteanu. Editura MondoMedia, București, 2009.

B. Monografie

Mihai Retegan, 1968. *Din primăvară până în toamnă. Schiță de politică externă și politică militară românească*. Ediția a doua, revăzută și adăugită, București, Editura RAO, 2014.

BIBLIOGRAFIE OPȚIONALĂ

A. Surse

A. Dobrînin, *In Confidence*, New York, Random House, 1995.

B. Monografie

Andrei Tinu, *Scânteia de la Praga*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2015.

TEMATICA PROIECTELOR DE CERCETARE INDIVIDUALĂ

1. Poziția României vizavi de „doctrina Brejnev”.
2. Distanțarea lui Nicolae Ceaușescu de URSS.
3. „Primăvara de la Praga”: conexiuni cu „experimentul românesc”.
4. Poziția României vizavi de „Primăvara de la Praga”.
5. Participanți din RSS Moldovenească la intervenția sovietică în Cehoslovacia (1968).

IX. ROMÂNIA ÎN SISTEMUL DE SECURITATE AL ȚĂRILOR SOCIALISTE DIN EUROPA CENTRALĂ ȘI DE SUD-EST (SFÂRȘITUL ANILOR 1980)

Obiective:

Evaluarea și aprecierea situației lagărului socialist în anii 1980.

Estimarea destrămării lagărului socialist din Europa Centrală și de Sud-Est.

Analiza Revoluției române din decembrie 1989.

Termeni-cheie: *lagărul socialist, criză, Nicolae Ceaușescu, 1989.*

La începutul anilor 1980, confruntările dintre Marile Puteri se dădeau pentru controlul zonelor în care se aflau cele opt elemente chimice strategice: *germanium* (utilizat în electronica avansată); *titanium* (în construcția submarinelor), *magneziu* (la explozivi), *platină* (aeronautică), *mercur* (sectorul nuclear), *molibden* (producerea oțelurilor), *cobalt* (domeniu nuclear), *columbiu* (aliaje speciale, extrem de rare). Toate aceste elemente chimice strategice erau solicitate de domeniul militar-industrial și asigurarea apărării. Dacă URSS deținea controlul în spațiul unde se aflau toate aceste opt elemente, atunci SUA deținea controlul doar asupra a patru din aceste elemente strategice¹.

În ultimul deceniu al statului sovietic, acesta dădea semnale tot mai pronunțate de criză, manifestată de o șubridizare a calității vieții cetățenilor, dar și a slăbiciunilor în plan extern. Potrivit istoricului englez Eric Hobsbawm, Europa Răsăriteană, din punct de vedere politic, a fost *călcâiul lui Ahile* al sistemului sovietic, iar Polonia și Ungaria au fost punctele cele mai vulnerabile². În anii 1980, în „imperiul extern” al URSS, – cele șase state care formau Pactul de la

¹ Constantin Corneanu, *op. cit.*, p. 16.

² Eric Hobsbawm, *op. cit.*, p. 544.

Varșovia¹ –, se crease o triadă de ostilități: anticomunistă, anticonducători și antisovietică. Uniunea Sovietică lua decizii arbitrare de securitate ce atingeau în orgoliu independența și suveranitatea statelor-satelit. De exemplu, la începutul anilor 1980, Bohuslav Chňoupek, ministru de Externe al Cehoslovaciei, era stupefiat de faptul că pe teritoriul țării a fost adusă o încărcătură medie de rachete nucleare. „Am primit o scrisoare de la ambasada sovietică, care nu conținea mai mult de 50 de cuvinte, în care se specifica faptul că o încărcătură medie de rachete nucleare fusese... detașată pe teritoriul Cehoslovaciei și al Republicii Democratice Germane. L-am sunat pe prim-ministrul Lubomir Štrougal să-l întreb dacă știe ceva despre asta. Mi-a răspuns: «Nu, e prima oară când aud asta». Am sunat la Berlin, iar un oficial mi-a confirmat că și acolo se primise același mesaj. Trimiterea rachetelor nu fusese discutată cu noi”². Era perioada în care URSS cheltuia pentru apărare 40% din buget, cifră ce depășea suma din perioada în care Moscova se pregătea pentru a doua conflagrație mondială. Dacă conducătorii din statele socialiste din Europa Centrală și de Est prezentau elemente de loialitate Kremlinului, atunci Nicolae Ceaușescu avea o atitudine diferită, fiind însă blocat în parametri ideologici depășiți de epocă.

La sfârșitul anilor 1980, întregul bloc socialist se afla în colaps³. În vara anului 1987, Eduard Șevarnadze, în urma unor vizite făcute în Europa de Est, avea să constate timorat că persista „posibilitatea unor tulburări sociale” în Ungaria; în Bulgaria „pe dinafară totul părea bine”, însă exista o „indecizie și incertitudine”. Ulterior, Gorbaciov a avertizat că economia precară putea deturna viața sociopolitică. Chiar și Iugoslavia se afla „în pragul colapsului”; în Polonia se prefigura situația de „renunțare la Partidul Comunist”. Liderii sovietici erau îngrijorați de „primitivismul și lipsa de

¹ Tratatul de la Varșovia a fost desființat la 1 aprilie 1991.

² Victor Sebestyen, 1989 – *Prăbușirea imperiului sovietic*, București, Litera Internațional, 2009, p. 37.

³ Vezi: Françoise Thom, *Sfârșiturile comunismului*, Iași, Editura Polirom, 1996, pp. 60-62.

intelență” a conducerii vechi din Polonia sau „situația curentă” din România și RDG¹. La 9 noiembrie 1989 a fost dărâmat zidul Berlinului, punându-se astfel sfârșitul divizării celor două state germane, de la construcția sa în august 1961, element ce simboliza, totodată, și colapsul divizării Europei în structuri politico-militare dihotomice². Victoria revoluțiilor democratice din țările Europei Centrale și de Est declanșate în perimetrul unor acțiuni antisovietice și anticomuniste sunt considerate factori catalizatori ai descompunerii Uniunii Sovietice³, prefigurând, totodată, reunificarea europeană. Potrivit lui Vladimir Bukovski, evenimentele din Europa anului 1989 au avut loc ca urmare a unei decizii a Moscovei și chiar sub presiunea Kremlinului. Liderul sovietic M.S. Gorbaciov a obținut Premiul Nobel pentru Pace, deoarece a condus această operațiune⁴. Gheorghe Șahnazarov, principalul consilier al lui M. Gorbaciov în domeniul politicii est-europene, afirma că liderii sovietici erau concentrați mai mult pe probleme interne „încât Europa de Est fusese trecută pe plan secund”. Însuși Șahnazarov „și-a petrecut majoritatea timpului, scriind note informative și rapoarte despre problemele interne și întocmind proiecte de legi noi și ciorne pentru discuțiile lui Gorbaciov la Congresul Deputaților Poporului”⁵.

Pe bună dreptate, anul 1989 este considerat unul de reper pentru comunismul european. Dacă în cazul Cehoslovaciei s-a produs o „revoluție de catifea” (la sfârșitul anului 1989 președinte devine fostul disident Václav Havel), iar în cel al Poloniei (mișcarea anticomunistă Solidaritatea a câștigat alegerile din iunie pentru Senat și Dietă, puterea fiind preluată în septembrie de

¹ William Taubman, *Gorbaciov. Viața și epoca lui*, Meteor Publishing, 2018, p. 408.

² Jean-Michel Gaillard și Anthony Rowley, *Istoria continentului european de la 1850 până la sfârșitul secolului al XX-lea*, Chișinău, Editura Cartier, 2001, p. 555.

³ B.Л. Мýсаров, *ук. соч.*, c. 46.

⁴ Vladimir Bukovski, *Judecată la Moscova. Un disident în arhivele Kremlinului*, București, Editura Albatros, 1998, p. 393.

⁵ William Taubman, *op. cit.*, p. 502.

noncomunistul Tadeusz Mazowiecki), și Ungariei (în februarie Partidul Comunist a acceptat sistemul politic pluripartit, în septembrie au fost deschise granițele cu Austria, în octombrie fiind proclamată cea de a IV-a republică) au avut loc tranziții „suave”, la fel și în Bulgaria (vechiul conducător de partid Todor Jivkov a fost înlocuit de un comunist reformator), Germania de Est (cancelarul Kohl a inițiat un proces care a generat unificarea celor două Germanii), politica reformatoare a liderului sovietic a permis un transfer de putere fără violență, atunci alta a fost situația în cazul României.

Statul român se afla într-o izolare politică, diplomatică și economică internațională. Relațiile cu Occidentul și SUA nu mai erau ca cele din anii 1960–1970. Dacă anii 1975–1985 sunt considerați cei ai intensificării tensiunilor cu Occidentul pe tema drepturilor omului, atunci anii 1985–1989 sunt estimați ca cei ai izolării¹. Medierile diplomatice au fost înlocuite cu discuțiile directe cu noua administrație reformatoare sovietică. Uniunea Sovietică, profund marcată de *perestroika* și *glasnost*, a influențat întregul bloc comunist. M. Gorbaciov, liderul sovietic, dorea o hegemonie soft asupra statelor din Europa Centrală și de Est, prin acceptarea de către acestea a modelului reformist. Regimurile comuniste din Europa Centrală și de Est, din RDG, Cehoslovacia, România și Bulgaria, în optica lui Gorbaciov, aveau „mai mare nevoie de restructurare decât Uniunea Sovietică”². Vizita oficială a lui Mihail Gorbaciov din 25–27 mai 1987 în România a fost una puternic cosmetizată de București, care a avut grijă să cenzureze informațiile referitoare la *perestroika* și *glasnost*. Această întrevvedere a stat sub semnul unor suspiciuni și tensiuni în contextul în care Nicolae Ceaușescu respingea cu vehemență sugestiile de reformare ale lui

¹ Florin-Răzvan Mihai, *Relațiile internaționale ale României (1945–1989)*. În: Corobca, Liliana (ed.), *Panorama comunismului în România*, Iași, Polirom, 2020, p. 925.

² Alina Ilinca, Liviu Marius Bejenaru, *Mihail Gorbaciov sau cântecul de lebedă al comunismului de tip sovietic*. În: *Revista de Istorie a Moldovei*, nr. 3-4 (88), 2011, p. 94.

Gorbaciov, susținând că în România restructurarea și transparența au fost realizate încă la sfârșitul anilor 1960. La întoarcere în URSS, Gorbaciov a informat Biroul Politic despre faptul că Ceaușescu încerca să-l convingă „că totul este perfect”, de parcă ar fi avut deja „democrație, alegeri libere, cooperative și drepturi ale muncitorilor”¹.

România intra în vizorul opiniei publice internaționale pentru depășirea principiilor Actului final de la Helsinki din 1975, fiind atenționată asupra încălcării drepturilor omului, acțiuni pentru care ar fi fost sancționată. Astfel, la 26 februarie 1988, Guvernul SUA a anunțat despre decizia de a-i retrage statului român clauza națiunii celei mai favorizate. În martie 1989, la Geneva, Comisia pentru Drepturile Omului a Națiunilor Unite a adoptat o rezoluție de condamnare a statului român, pentru „grava violare a drepturilor omului și libertăților fundamentale”². La 30 octombrie 1989, anterior deschiderii Congresului al XIV-lea (20–24 noiembrie), României i s-au imputat 131 de cazuri de încălcări ale drepturilor omului. Simțind că i se subrizează pozițiile în plan internațional și intern, liderul român, în cadrul Congresului al XIV-lea, a făcut apel la sentimentul național și a pledat pentru eliminarea consecințelor Pactului Ribbentrop-Molotov, or se solicita restituirea Basarabiei de către Uniunea Sovietică.

Unii autori consideră că evenimentele din România au derulat sub „presiunea expresă a Kremlinului” asupra „regimurilor reacționare” din Europa Răsăriteană³. Mihail Gorbaciov îl detesta pe Ceaușescu, numindu-l „führerul român”⁴. La Summitul de pe insula Malta din 2–3 decembrie 1989 dintre președintele SUA George H.W. Bush și liderul sovietic Mihail S. Gorbaciov, potrivit

¹ William Taubman, *op. cit.*, p. 415.

² Edith Lhomel, *Gorbachev face au cas roumain*. În: *Les Temps Modernes*, nr. 522, ian. 1990, p. 94.

³ Vladimir Bukovski, *op. cit.*, pp. 393, 417.

⁴ Victor Sebastyen, *1989. Prăbușirea imperiului sovietic*, București, Litera Internațional, 2009, p. 190.

unor istorici, s-a abordat și subiectul înlăturării lui N. Ceaușescu de la conducerea României¹.

Pe acest fundal au avut loc tensiuni și în interior, care au generat înlăturarea regimului Ceaușescu. La 20 decembrie 1989, Nicolae Ceaușescu, revenit din Iran, a decretat instituirea stării de necesitate, insinuând la televiziunea națională că „elemente huliganice... au provocat distrugeri de tip fascist în scopul destabilizării țării, dezmembrării teritoriale, lichidării revoluției socialiste și întoarcerii sub dominație străină”. Starea de lucruri creată a fost atribuită „agenturilor străine de spionaj și românilor din interior care își vând țara pentru un pumn de dolari sau pentru alte valute”².

La 23 decembrie 1989, Ion Iliescu, liderul Consiliului Frontului Salvării Naționale, a solicitat sprijin militar sovietic. Cu atât mai mult, sovieticii aveau acordul tacit al americanilor „că Washingtonul nu ar avea de obiectat dacă forțele Tratatului de la Varșovia conduse de sovietici ar interveni în România pentru a pune capăt băii de sânge care însoțea căderea lui Ceaușescu”³. Într-un document descoperit la Varșovia, Moscova a răspuns că este dispusă „să ofere orice ajutor, cu excepția intervenției trupelor”. Cu alte cuvinte, Moscova nu a mai făcut uz de forma clasică aplicată anterior de trupele sovietice în 1956 la Budapesta sau în 1968 la Praga, ci a fost utilizată *formula hibridă*: profesioniști camuflați în turiști, care, potrivit lui Petre Roman (prim-ministru în perioada decembrie 1989 – octombrie 1991), ar fi rămas pe teritoriul statului român până în toamna anului 1990⁴.

¹ Alex Mihai Stoenescu, Virgil Măgureanu, *De la regimul comunist la regimul Iliescu. Alex Mihai Stoenescu în dialog cu Virgil Măgureanu*, București, Editura RAO, 2009, p. 129; Anatol Petrencu, *Istoria contemporană: studii, materiale, atitudini*, Chișinău, „Cartdidact” SRL, 2011, p. 27.

² Stan Stoica, *România după 1989. Enciclopedia de istorie*, București, Editura Meronia, 2010, p. 24.

³ William Taubman, *op. cit.*, p. 538.

⁴ Vezi: Vitalie Ciobanu, Sabina Fati, Valentin Naumescu, Ioan Stanomir, Marian Voicu, *op. cit.*, p. 87.

România este singura țară din blocul socialist care a recurs la condamnarea la moarte a conducătorilor de stat. Nicolae și Elena Ceaușescu au fost executați în ziua de Crăciun, 25 decembrie 1989, ora 14:45, în incinta Unității Militare 01417 din Târgoviște. Locul de execuție, un zid al poligonului, a fost ales de generalul Victor Stănculescu înainte de începerea procedurii legale. În conformitate cu legislația română, pedeapsa cu moartea trebuia executată nu mai devreme de zece zile de la pronunțarea sentinței. Execuția cuplului Ceaușescu a fost televizată pe parcursul serii, iar o informație selectivă a procesului a fost difuzată în aceeași noapte¹.

Aprecierea sintetică a evenimentelor din decembrie 1989 este una discutată intens: revoluție, revoltă (insurecție) populară, lovitură de stat². Potrivit istoricului Alexandru Zub, „decembrie 1989 este moment care suscită încă destule controverse, în pofida limpezirilor, nu puține, ce s-au impus între timp”. Potrivit unor autori, Revoluția română a fost „neașteptată și obscură”. Aceasta rezidă în faptul că nu existau structuri de opoziție comparabile cu cele din țările central-europene și nu exista o claritate „ce s-a petrecut de fapt”³.

Transferul de putere a fost dat unui grup din eșalonul secund al partidului, anterior marginalizat de regim. Acest fapt explică eșecurile prin care a trecut România în perioada de tranziție, dar și ezitățile referitoare la procesul de reforme⁴.

¹ Vezi: Ion Valer Xenofontov, *Execuția cuplului Ceaușescu*. În: *Revista Militară. Studii de securitate și apărare*, nr. 2 (18), 2017, pp. 148-151.

² Vezi: Gheorghe Buzatu, *Paradigme ale tragediei Basarabiei*, Bacău, Editura Vicovia: Babel, 2011, p. 185; Adrian Kali, *Revoluționar, caut revoluție*, Timișoara, Excelsior Art, 2014, p. 7; *Revoluția română din decembrie 1989 și percepția ei în mentalul colectiv: obiectivitate și subiectivitate, neutralitate și părtinire, studii*, Târgoviște, Cetatea de Scaun, 2014, 284 p.; Anatol Petrencu, *Un scurt popas necesar drumului*, Chișinău, S.n., 2014, p. 182.

³ Juan Linz, Alfred Stepan, *Problems of Democratic Transition and Consolidation: Southern Europe, South America, and Post-Communist Europe*, Baltimore, Johns Hopkins University Press, 1996, p. 346.

⁴ Stan Stoica, *op. cit.*, p. 23.

Indiferent de aprecieri, evenimentele din decembrie 1989 constituie unul dintre momentele cruciale în istoria recentă a României. Jalonează o etapă nouă, care a pus capăt regimului Nicolae Ceaușescu și a stat la baza noilor realități românești. Se vorbește deja de *România postdecembristă* sau *România postcomunistă*.

Drumul României spre Europa a început să fie intens discutat de partidele politice noi înființate, în țară s-au reîntors reprezentanți ai emigrației românești din Europa Occidentală, care au format o punte de legătură a idealurilor democratice de sorginte europeană. După evenimentele din decembrie 1989, România era cuprinsă de entuziasmul europenismului. Europa, totodată, și-a fixat un nou cadru, ancorat la noile realități. În Carta de la Paris, elaborată în anul 1990, la Conferința pentru Securitate și Cooperare în Europa, s-a afirmat: „Era de confruntare și divizare a Europei a luat sfârșit [...]. Noi declarăm că relațiile se vor întemeia de acum înainte pe respect și cooperare”. Se puneau bazele unor instituții paneuropene care urma să orienteze și să coordoneze procesul integrării continentale. În „Declarația celor 22 de state” semnată de conducătorii NATO și Pactului de la Varșovia se menționa că, în noua epocă care începe pentru Europa, țările continentului nu mai sunt adversare și vor dezvolta relații de parteneriat, de prietenie¹.

Anul 1989 a fost unul crucial pentru statele Europei Centrale și de Est. Având loc un colaps al regimurilor comuniste, căderea Zidului Berlinului a marcat nu doar unificarea Germaniei, ci, simbolic, și sfârșitul Războiului Rece. Aderarea la structurile de securitate euroatlantice a devenit un obiectiv major al statelor din fostul brâu de securitate sovietic.

¹ Titu Georgescu, *op. cit.*, pp. 299, 305.

BIBLIOGRAFIE OBLIGATORIE

B1. Monografii

Françoise Thom, *Sfârșiturile comunismului*, Iași, Polirom, 1996.

B2. Articole și studii

Florin-Răzvan Mihai, *Relațiile internaționale ale României (1945–1989)*. În: Corobca, Liliana (ed.), *Panorama comunismului în România*, Iași, Polirom, 2020.

BIBLIOGRAFIE OPȚIONALĂ

B. Monografii, sinteze, enciclopedii

Victor Sebestyen, 1989. *Prăbușirea imperiului sovietic*, București, Litera Internațional, 2009.

TEMATICA PROIECTELOR DE CERCETARE INDIVIDUALĂ

1. *Confruntările marilor puteri în Europa (anii 1980).*
2. *Anul 1989 în istoria Europei.*
3. *Evenimentele din anul 1989 în România în istoriografie.*
4. *Relațiile româno-sovietice în anii 1980.*

X. STRATEGIA DE SECURITATE NAȚIONALĂ A ROMÂNIEI (ROMÂNIA EUROPEANĂ, ROMÂNIA EUROATLANTICĂ)

Obiective:

Evaluarea și aprecierea evoluției strategiei de securitate națională a României de la Revoluția din 1989 și până în prezent.

Aprecierea conceptului de construire a noii identități europene și euroatlantice a României.

Estimarea României ca vector dinamic al securității și prosperității în regiunea Mării Negre.

Stabilirea rolului României în politica externă și de securitate comună a Uniunii Europene.

Evaluarea Epocii Coronavirus-19 și post-pandemie: posibile scenarii.

Termeni-cheie: *strategie de securitate națională, integrare europeană, Marea Neagră, NATO, UE, Epoca postdecembristă, Epoca Dezordinii.*

La nivel global, sistemul de securitate și cel al geopoliticii este exercitat de *Grupul celor 7 (G7)*, un forum internațional al guvernelor celor mai dezvoltate țări din lume din punct de vedere economic, tehnologic și militar. Este vorba de Canada, Franța, Germania, Japonia, Italia, Marea Britanie și Statele Unite ale Americii. Până la 2 martie 2014, G7 a fost cunoscut sub numele de G8¹, incluzând și Federația Rusă, stat exclus din cauza implicării în războiul din Ucraina, soldat cu anexarea Peninsulei Crimeea². Se mai poate de vorbit și de cele cinci țări membre

¹ G8 reprezenta cele mai puternice state industrializate din lume, formând împreună 65% din economia mondială: Marea Britanie, Franța, SUA, Canada, Italia, Germania, Japonia și Federația Rusă.

² Potrivit cercetătorului Victor Juc, Federația Rusă pierde din aliați în Europa, fapt datorat memoriei istorice de sorginte socialistă, expansionism, sancțiuni etc.

permanente (SUA, Marea Britanie, Franța, Federația Rusă și China) ale Consiliului de Securitate al ONU. Deciziile acestor Mari Puteri se răsfrâng asupra altor state, fapt reflectat, *volens nolens* asupra gradului de suveranitate al acestora.

De la mijlocul sec. al XX-lea, Europa trece printr-un amplu proces de unificare – Comunitatea Economică a Cărbunelui și Oțelului (1951); Comunitatea Europeană a Energiei Atomice și Comunitatea Economică Europeană (1957); Uniunea Europeană (1993) – ceea ce validează voința politică a statele fondatoare, direcționată spre unificarea continentului european, în vederea obținerii securității economice, politice. Piața internă a Uniunii Europene include cca 500 mil. de locuitori din cele 28 de state membre, ce realizează un sfert din produsul intern brut (PIB) mondial, asigurând, totodată, o liberă circulație a bunurilor, a serviciilor, afacerilor. Forțele europene au fost incluse și în zone extraeuropene, cum ar fi Afghanistan, Timorul de Est.

Marcajele crizei de valori, disensiunile politice și economice înclină unii autori să vorbească tot mai intens despre o „criză în care se zbate Occidentul”¹.

Actualmente, pe fundalul declanșării pandemiei mondiale (Coronavirus-19), se scoate în evidență faptul includerii civilizației postindustriale într-o nouă etapă, cea a **Epocii Dezordinii**, cu impact major asupra sferei economice, a politicii și modului de viață, estimându-se că se vor majora datoriile guvernelor și corporațiilor. *Epoca Dezordinii* ar putea, de asemenea, să marcheze o șansă pentru Europa ca aceasta să devină o mare putere și să se consolideze și mai mult procesul de integrare sau să ajungă la paroxismul contradicțiilor. Cele opt

Fostele state-satelit ale URSS sunt incluse deja în structuri europene și euroatlantice. „Aceasta nu înseamnă întoarcere la bipolaritate, ci ține de reconfigurări în spațiul est-european, dar antrenând repercusiuni globale”. Vezi: Victor Juc, *Dimensiuni ale relațiilor internaționale contemporane. Monografie*, Chișinău, S.n., 2019, pp. 181-182.

¹ Giulietto Chiesa, *Putinofobia. Rusia contemporană și angoasele Occidentului*, București, Editura Corint, 2017, 192 p.

elemente care vor caracteriza Epoca Dezordinii sunt: periclitarea relațiilor China–SUA și o inversare a tendințelor globalizării; deceniul cu impact sporit pentru Europa; perioadă dominată de deficite și datorii; inflație sau deflație; sporirea inegalităților după care va urma o reacție adversă ce inversează tendința; se va adânci clivajul dintre generații; dezbateră climatică; revoluție tehnologică sau bule tehnologice¹. În profilul „diplomației digitale” (*digital diplomacy*)² se reconfigurează și noile realități globale, cu impact direct asupra raporturilor internaționale.

În 2019, cheltuielile militare în plan global au atins cel mai înalt nivel de la sfârșitul *Războiului Rece*. Potrivit unui raport al Institutului Internațional de Cercetare a Păcii din Stockholm publicat la 26 aprilie 2021, în anul 2020, în plină pandemie, s-a constatat o majorare a cheltuielilor militare globale, ajungând la 1 981 mld. dolari (cca 1 650 mld. euro), o creștere cu 2,6% pe parcursul unui an, în timp ce PIB-ul global s-a diminuat cu 4,4%. Statele Unite sunt urmate de China, al cărei buget militar a reprezentat 13% din cheltuielile globale. Cheltuielile militare ale Chinei, care au crescut constant în ultimii 26 de ani, reflectă creșterea înregistrată în domeniul economiei. În Franța, clasată pe locul opt, cheltuielile militare s-au majorat cu 2,9%, ajungând la 52,7 mld. dolari³.

Integrarea României în Comunitatea Europeană

După colapsul Uniunii Sovietice și, implicit, al blocului socialist, majoritatea țărilor din centrul și estul Europei, inclusiv România, au considerat integrarea în UE ca o șansă

¹ *The Age of Disorder – the new era for economics, politics and our way of life*. Disponibil la: <https://www.dbresearch.com/servlet/reweb2> [accesat: 24.02.2021].

² Егор Леонов, *Новые тенденции развития цифровой дипломатии в условиях Covid-19*. În: *Международная жизнь. Проблемы внешней политики, дипломатии, национальной безопасности*, январь, № 1, 2021, с. 20-27.

³ *World military spending rises to almost \$2 trillion in 2020*, Disponibil la: <https://sipri.org/media/> [accesat: 26.03.2021].

veridică pentru relansare¹. Începând cu anii 1990, s-au depus eforturi substanțiale diplomatice și juridice în vederea aderării României la Comunitatea Europeană (CE). Ca urmare a extinderii Uniunii Europene pe versantul estic, noile țări membre au devenit în mod direct responsabile de asigurarea securității frontierelor sale exterioare. Politica externă a României de la începutul anilor 1990 a început să se orienteze spre NATO și UE, orice acțiune de politică externă fiind orientată spre a cuceri încrederea organizațiilor internaționale. Din această perspectivă, conflictul înghețat din zona separatistă a Republicii Moldova și prezența trupelor și arsenalului Federației Ruse în stânga fluviului Nistru constituie o amenințare nu doar la adresa integrității și suveranității statului moldovenesc, ci și la adresa întregii regiuni². Rapoartele internaționale atrag atenția asupra exacerbării traficului de mărfuri interzise, de arme și de ființe umane în Europa de Sud-Est. Politica de securitate a Uniunii Europene vizavi de viitorii săi vecini a fost bazată pe postulate teritoriale menite să protejeze statele membre de „amenințările” exterioare. Această concepție realistă și exclusivistă a securității s-a opus unei concepții funcționaliste de cooperare. Viziunea funcțională a securității a reprezentat fundamentul păcii și securității în Europa după 1945. Din

¹ Concludent în acest sens este *Grupul de la Vișegrad* (după localitatea aflată în apropierea capitalei maghiare). La 15 februarie 1991, Cehoslovacia, Polonia și Ungaria au semnat *Declarația de cooperare în integrare europeană*, prin care se anunța sprijinul reciproc în acțiunile ce vizau integrarea europeană și structurile euro-atlantice. Această voință politică a fost asumată în contextul izbucnirii tensiunilor din Iugoslavia, crizelor economice, politice și de securitate din Europa Centrală și se dorea, totodată, înlăturarea pericolelor din partea Moscovei. Vezi: Adrian Pop, *Grupul de la Vișegrad: trei decenii de existență*. În: *Magazin istoric*, mai 2021, p. 43.

² Amintim aici doar de pericolul depozitului de la Cobasna, considerat a fi cel mai mare loc de păstrare de muniții și armament (estimat la cca 20 t de substanțe chimice, biologice și radioactive) din Europa de Est.

această cauză se creează „perimetre de securitate” care vor izola și mai mult statele non-membre de spațiul european¹.

La 1 februarie 1993 a fost semnat Acordul european instituind o asocieră între România, pe de o parte, CE și statele membre ale acestora, pe de altă parte, ceea ce a reprezentat fundamentul juridic al preaderării României.

Potrivit Declarației de la Snagov, adoptată la 21 iunie 1995, toate forțele politice din România și-au exprimat angajamentul continuării eforturilor de aderare a României la CE. În document se menționa: „Semnatarii prezentei Declarații constată că «Strategia națională de pregătire a aderării României la Uniunea Europeană», elaborată de Comisia special constituită în acest scop, din reprezentanți ai partidelor politice parlamentare, ai Guvernului, ai cercurilor academice, ai societății civile, exprimă orientarea fermă a României de a-și axa dezvoltarea pe promovarea atributelor unei societăți democratice – statul de drept, pluralismul politic, separarea puterilor, alegeri libere, respectarea drepturilor omului, inclusiv ale persoanelor aparținând minorităților naționale, crearea unei economii de piață eficiente și durabile, compatibile cu principiile, normele, mecanismele, instituțiile și politicile Uniunii Europene”². În vederea aderării României la spațiul european, a fost instituită o comisie specială comună a Camerei Deputaților și Senatului. În 1997 a fost formulat avizul privind solicitarea României de aderare la UE, iar în decembrie 1999, Consiliul European de la Helsinki a decis începerea negocierilor de aderare a României

¹ Odette Tomescu-Hatto, *Noile frontiere ale Uniunii Europene și relațiile româno-moldovenești*. În: Monica Heinz (coord.), *Stat slab, cetățenie incertă. Studii despre Republica Moldova*, București, 2007, pp. 252-258, 282; Lidia Prisac, *Istoriografia separatismului transnistrean (1989–2005)*. Ed. a 2-a, rev. și adăugită /Red. șt.: Ion Valer Xenofontov, Chișinău, Lexon-Prim, 2021, p. 78.

² *Din lucrările Comisiei de la Snagov. Martie–iunie 1995* /Documentar întocmit de Valeriu Ioan-Franc, București, Centrul de Informare și Documentare Economică, 2000, p. 67.

la UE. Între 2000 și 2004, au derulat negocierile de aderare¹. În 2003, Consiliul European de la Salonic a decis ca până în 2007 aderarea la UE a României să fie una efectivă, iar la 17 decembrie 2004 la Consiliul European de la Bruxelles, România a obținut confirmarea politică de încheiere a negocierilor de aderare. În această cascadă de evenimente, la 13 aprilie 2005, Parlamentul European a acceptat aderarea României și Bulgariei la Uniunea Europeană, iar la 25 aprilie același an, în cadrul unei ceremonii oficiale, desfășurate la Abația de Neumunster din Luxemburg, președintele României, Traian Băsescu, a semnat Tratatul de Aderare la Uniunea Europeană². Începând cu 1 ianuarie 2007, România devine stat membru al Uniunii Europene. Aderarea a fost însoțită de o serie de măsuri de acompaniere specifice, instituite pentru a preveni sau pentru a remedia deficiențele în domeniile siguranței alimentelor, fondurilor agricole, reformei sistemului judiciar și luptei împotriva corupției etc. Pe 4–7 iunie 2009 au avut loc primele alegeri pentru Parlamentul European, la care România a participat în calitate de stat membru. Criza economică și financiară a fost însoțită de un val de euroscepticism în multe dintre statele membre ale UE, punând chiar sub semnul întrebării beneficiile CE. La următoarele alegeri, desfășurate pe 22–25 mai 2014, delegația română a inclus 32 de membri, cu un reprezentat mai puțin decât în legislatura precedentă.

Despre prestigiul României în cadrul UE ne vorbește faptul că la 15 ianuarie 2010 reprezentantul României, Dacian Cioloș, a obținut postul de comisar european pentru agricultură (domeniu important, deoarece agricultura gestionează 40% din bugetul UE)³. Laura Codruța Kövesi, prima femeie și cel mai tânăr

¹ Vasile Pușcaș, *România spre Uniunea Europeană. Negocierile de aderare (2000–2004)*, Iași, Institutul European, 2007.

² *Acte privind aderarea Republicii Bulgaria și a României la Uniunea Europeană*, București, Institutul European din România, 2006, 324 p.

³ Stan Stoica, *op. cit.*, p. 208.

procuror general din istoria României și singurul procuror general, după 1989, care și-a dus mandatul până la capăt, a devenit procurorul-șef european. În ianuarie–iunie 2019, România a deținut, în premieră, președinția rotativă a Consiliului Uniunii Europene.

În prezent, Consiliul Europei, cea mai mare organizație în materie de drepturi ale omului de pe continent, este format din 47 de țări membre, inclusiv 28 sunt state membre ale Uniunii Europene. Statele membre ale Consiliului Europei au aderat la Convenția Europeană a Drepturilor Omului, document internațional ce vizează protejarea drepturilor omului, democrația și statul de drept.

Participarea României în misiunea internațională din Afghanistan

În iulie 2002, în premieră după cea de-a doua conflagrație mondială, statul român a dislocat 405 militari în afara frontierelor. Este vorba de militarii români din cadrul Batalionului 26 Infanterie „Neagoe Basarab”, supranumit „Scorpionii Roșii” (Craiova) dislocat în Afghanistan și aflat sub comanda Forței Internaționale de Asistență pentru Securitate (ISAF). Militarii români au asigurat securitatea provinciei Zabul, cea mai periculoasă din Afghanistan. I-au antrenat pe polițiștii și militarii afgani. Între aprilie 2011 și aprilie 2012, România a fost prima țară care a avut conducerea Aeroportului Internațional Kabul. Începând din 1 mai 2021, România a anunțat că-și va retrage cei 615 militari și peste 135 t de materiale și elemente de logistică din „Țara Munților”, misiune finalizată la 21 iulie 2021, ceremonie desfășurată cu această ocazie la Arcul de Triumf din București. Începând din anul 1994, din cei 60 000 de militari români care au participat la misiuni și operații internaționale¹,

¹ L.C. Dumitru, *Caracteristicile acțiunilor militare post-conflict. Participarea Armatei României la misiuni internaționale*. În: *Revista de Istorie Militară*, nr. 1-2 (87-88), 2005.

32 000 de militari (cantitativ ocupând poziția a șasea după numărul de militari dislocați în statul afgan) au participat la misiuni în Afghanistan¹. Pierderile umane în Afghanistan se cifrează la 29 de militari români (sublocotenentul Iosif Silviu Fogorași a fost primul militar român căzut la datorie, la 11 noiembrie 2002, iar sublocotenentul Ciprian-Ștefan Polschi a fost ultimul român care și-a pierdut viața, pe 5 septembrie 2019), iar 227 au fost răniți. Statul român a cheltuit peste 3 mld. lei (echivalentul a 600 mil. euro) pentru a întreține Armata Română în Afghanistan². Se consideră ca participarea României în război a fundamentat sprijinul SUA în vederea admiterii României în structurile NATO, și, totodată, s-a majorat prestigiul internațional al României.

După începerea retragerii trupelor americane și internaționale, în vara anului 2021, grupările militante fundamentaliste afgane au lansat ofensiva de reocupare a Afghanistanului, capturând gradual regiuni din țară, considerent ce a generat „un șoc în Occident”. SUA și Marea Britanie au decis să trimită trupe pentru susținerea celor care au activat pentru coaliția internațională pe parcursul ultimilor 20 de ani. Președintele american Joe Biden și-a apărât decizia retragerii, afirmând că SUA au antrenat și dotat o mare armată afgană și că nu pot rămâne la nesfârșit în mijlocul unui conflict civil din altă țară. La 15 august 2021, talibanii au preluat controlul la Kabul, iar președintele afgan Ashraf Ghani a părăsit țara³. UE

¹ Laurențiu-Cristian Dumitru, *The post 9/11 security prospects of Afghanistan*. În: *Journal of Defense Resources Management*, nr. 3, 2012, pp. 93-100.

² A se vedea jurnalul de război care include viața cazonă, misiuni, activitatea trupelor române în Afghanistan. Lucian Irimia, *Șapte povești afgane*, Dorohoi, Prospexi, 2020.

³ *Talibanii au intrat în Kabul, președintele afgan Ashraf Ghani a părăsit țara*. Disponibil la: <https://moldova.europalibera.org/a/talibanii-au-intrat-%C3%AEn-kabul-pre%C8%99edintele-afgan-ashraf-ghani-a-p%C4%83r%C4%83sit-%C8%9BBara/31411657.html> [accesat: 15.08.2021].

s-a îngrijorat în ceea ce privește aplicarea unui nou val de migranți venind din țara beligerantă.

Includerea României în structurile NATO

Odată cu dispariția blocului comunist, a colapsului Uniunii Sovietice și, implicit, a Tratatului de la Varșovia, România a pus bazele unui nou sistem de securitate, inițiind relații diplomatice cu NATO. În opinia unor experți, NATO constituie autoritatea care formează stabilitatea în subsistemul transatlantic al relațiilor internaționale, prin armonizarea relațiilor dintre SUA și țările europene într-o zonă strategică pentru a asigura prevenirea tensiunilor în Europa¹. La 11 iulie 1997 a fost lansat Parteneriatul Strategic, care și-a propus drept obiectiv consolidarea relațiilor dintre România și SUA în domenii de interes strategic pentru ambele state, considerate un mecanism de sprijinire a păcii și a stabilității în Europa de Sud-Est².

În anul 2002, România, alături de Bulgaria, Estonia, Letonia, Lituania, Slovacia și Slovenia, a fost invitată să adere la Alianța Nord-Atlantică la Summitul NATO de la Praga³. La 29 martie 2004, România a aderat în mod oficial la NATO, iar la 2 aprilie 2004 a avut loc ceremonia arborării oficiale a drapelului român la sediul organizației.

La 6 decembrie 2005, la București a fost semnat Acordul de acces care reglementa staționarea forțelor armate americane pe teritoriul României. Acest document (adoptat în anul 2004) a reprezentat strategia Pentagonului de reexaminare a dispozitivului său militar global, ca urmare a noilor realități geostrategice mondiale: mutarea frontierelor NATO și prefigurata

¹ Flavia-Emilia Stan, *Securitatea internațională: aspecte globale și regionale*. În: *Buletinul Universității Naționale de Apărare „Carol I”*, martie, 2015, p. 242.

² *Parteneriatul strategic România-SUA*, Disponibil la: <https://www.mae.ro/node/4944> [accesat: 27.06.2020].

³ Constantin Moștoflei (coord.), *România-NATO: 1990-2002*, București, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, 2002, 163 p.

extindere a Uniunii Europene în regiunea Mării Negre¹. Acordul a vizat câteva amplasamente (baza aeriană de la Mihail Kogălniceanu, baza de antrenament Babadag, zonele de antrenament Cincu și Smârdan) ale forțelor SUA. Prezența americanilor în regiune a fost fortificată prin semnarea unor acorduri similare cu Bulgaria, în aprilie 2006: poligonul de la Novo Selo, bazele aeriene Bezmer și Graf Ignatievo, de lângă Plovdiv, fiind utilizate de americani².

În zilele de 2–4 aprilie 2008, Palatul Parlamentului din București a găzduit Summitul alianței politico-militare, la care au participat 26 de state membre, 23 de state partenere (peste 6,5 mii de participanți), fiind cel mai important eveniment de politică externă organizat de România și cel mai mare summit din istoria NATO.

Alianța Nord-Atlantică este garantul principal al securității României, iar o delegație permanentă a României la NATO asigură reprezentarea țării în cadrul organizației.

Aderarea României la NATO a generat un set de avantaje: garanții de securitate, recunoaștere internațională, influență asupra procesului de luare a deciziilor politice în spațiul euroatlantic, transformări democratice în perimetrul valorilor și principiilor euroatlantice, schimbări de mentalitate, necesare obținerii statutului de membru al uneia dintre cele mai semnificative organizații de securitate în plan mondial³. România

¹ Vasile Popa, *Redislocarea bazelor militare ale SUA în Europa de Est – România*, București, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2005, p. 23.

² Ioan Codruț Lucinescu, *Parteneriatul strategic România – Statele Unite. Importanța sa pentru securitatea Regiunii Extinse a Mării Negre*. În: *Revista Română de Studii de Intelligence*, nr. 7, iunie, 2012, pp. 124-125.

³ Liubov Melnyciuk, *Євроатлантична та європейська інтеграція Румунії в контексті міжнародної безпеки: уроки для Республіки Молдова*. În: *Spațiul european de securitate: provocări, oportunități, perspective de integrare*. Materialele Conferinței științifico-practice internaționale, 11 octombrie 2019, Chișinău, pp. 110-122.

a urmărit, totodată, dezvoltarea în cadrul NATO a unui sistem de apărare antirachetă.

În anul 2020, prin sistemul de rotație, în România, Germania, Lituania și Bulgaria a fost dislocată Prima grupă de luptă a Diviziei 1 de cavalerie (blindate), iar Brigada 101 divizie de asalt aerian se afla în România, Germania, Grecia, Polonia și Lituania¹.

Pentru România, regiunea Mării Negre a constituit încă de la începutul anilor 1990 un pendant al integrării europene, fiind aduse argumente importante vizând semnificația geopolitică a Mării Negre și a României ca țară riverană și potențial membră a NATO și UE². Marea Neagră, ca zonă de securitate internațională, este numită în mod diferit: NATO a definit-o ca zonă de „importanță strategică”, în anul 2005 președintele român Traian Băsescu a numit-o „un lac rusesc”, iar rușii, ca răspuns, au etichetat-o „un lac NATO”³. Bucureștiul mizează pe consolidarea unui arc de echilibru instituit între zona de nord-est (regiunea baltică: Polonia, țările baltice) și sud-estul (regiunea Mării Negre–România) flancurilor NATO. Statul român, ca aliat și actor regional, găzduiește pe teritoriul său structuri multinaționale NATO. În anul 2019, la baza de la Kogălniceanu de lângă Constanța erau dislocați 1 000 de militari americani cu tancuri și echipamente gata de luptă, iar la Deveselu, la baza de apărare antirachetă balistică, se aflau peste 100 de militari americani din Marină, forțe aflate sub comanda NATO. Statul român tinde să-și fortifice sistemul de apărare prin utilizarea rachetelor antinavă NSM (*Naval Strike Missile*), cea mai nouă generație de rachete de croazieră antinavă disponibile în prezent în lume. Acest tip de rachete înzestrate cu sistem de dirijare avansat, pot intercepta ținte

¹ Юрий Зверев, Николай Межевич, *Вызовы региональной безопасности: балтийский вектор*. În: *Международная жизнь. Проблемы внешней политики, дипломатии, национальной безопасности*, январь, № 1, 2021, с. 30.

² Ioan Codruț Lucinescu, *op. cit.*, p. 117.

³ Iulia-Sabina Joja, *Dealing with the Russian lake next door: Romania and Black Sea Security*, Disponibil la: <https://warontherocks.com/2018/08/dealing-with-the-russian-lake> [accesat: 04.07.2019].

plasate la peste 100 mii marine¹. Din perspectiva Federației Ruse, interesul sporit al României în spațiul pontic ține de securitatea regională, cea a Peninsulei Crimeea². Potrivit unor oficiali americani, Republica Moldova, la fel, ar trebui inclusă într-o strategie a regiunii Mării Negre³.

În prezent, cca 70% din totalul cheltuielilor militare la nivel mondial sunt însumate de NATO. Până în 2024, statele membre și-au exprimat intenția de a aloca minimum 2% din PIB pentru cheltuielile militare. În anul 2020, în 12 state membre NATO s-au prevăzut 2% din PIB în domeniul apărării – ținta stabilită de Alianță, față de doar nouă în 2019. România și Polonia sunt singurele state din fostul lagăr socialist care contribuie cu 2% din produsul intern brut la bugetul NATO, proces inițiat de statul român din anul 2017. Mai mult ca alți parteneri NATO din partea orientală a Europei, România investește 33% din bugetul militar în achiziționarea de tehnologii moderne⁴. Între 2004 și 2019, cca 60 mii de militari români au participat la misiuni de menținere a păcii sub egida alianței.

Schimbările generate de implicarea structurilor de securitate în spațiul ex-socialist au dus la modificări de percepții vizavi de dimensiunile geografice. Se estimează faptul că prin înaintarea Occidentului spre Est, jalonul „vestic al Europei de Est s-a retras la 1 500 km mai la est, de la zidul Berlinului până pe malul Prutului, iar structurile ordinii occidentale, în principal Alianța Nord-Atlantică și

¹ Elena Andrei, *România, cele mai noi generații de rachete anti-navă pe coasta Mării Negre*, Disponibil la: <https://newsweek.ro/actualitate/> [accesat: 19.05.2021].

² Владислав Гулевич, *Румыния милитаризует Черноморский регион*, Disponibil la: <https://interaffairs.ru/news/show/20755> [accesat: 10.01.2019].

³ S.I. Catalin, *General american: este nevoie de o strategie pentru regiunea Mării Negre, care să includă Republica Moldova*, Disponibil la: <https://www.defenseromania.ro/o-strategie-pentru-regiunea-marii> [accesat: 14.04.2021].

⁴ *The Secretary General's Annual Report 2017*, Disponibil la: https://www.nato.int/cps/en/natohq/opinions_152797.htm [accesat: 20.03.2020].

Uniunea Europeană, au înglobat aproape 150 mil. de cetățeni, considerați până mai ieri est-europeni”¹.

Poziția geostrategică a României este generată de faptul că este un stat poziționat pe flancul estic al NATO și la frontiera estică a UE.

Strategiile de securitate națională ale României

România și-a creat un sistem de securitate care are conexiuni directe cu SUA (Parteneriatul Strategic, 1997), Alianța Nord-Atlantică (2004), Uniunea Europeană (1 ianuarie 2007). Dezideratul acestor structuri rezidă în activizarea mai multor acțiuni comune, identificarea strategiilor și soluțiilor pentru înlăturarea amenințărilor la adresa securității naționale. Evident, efectele aderării în plan intern au vizat sectorul juridic, economicul, profesionalizării militare. Parteneriatul strategic cu SUA oferă un nivel sporit de stabilitate la nivel geopolitic în regiunea Europei de Sud-Est și în zona Mării Negre. În contextul proximității unor zone afectate de securitate (escaladarea conflictului ucrainean; existența regiunii separatiste din stânga Nistrului), România are un rol de actor geopolitic important în Europa Centrală și de Est, dar și în Zona Lărgită a Mării Negre.

România deține o poziție cheie geografică la granița estică a Uniunii Europene și a NATO (fostului inamic din perioada regimului comunist), și de aici rolul specific pe care aceasta îl joacă în asigurarea stabilității și securității regionale².

În cadrul Uniunii Europene nu există o uniformizare sau standardizare de documente de securitate, denumite strategii de securitate.

La 18 decembrie 2001, Camera Deputaților și Senatul României au adoptat Hotărârea nr. 36/2001 cu privire la adoptarea Strategiei de securitate națională a României. „Sistemul securității naționale” este definit ca un ansamblu de mijloace, reglementări și instituții ale statului român, care au drept obiectiv major de a realiza, a proteja și

¹ Valentin Naumescu, *Politica Marilor Puteri în Europa Centrală și de Est: 30 de ani de la sfârșitul Războiului Rece*, București, Humanitas, 2019, p. 14.

² Georgeta Chirlesan, *Strategia de securitate națională a României: evoluții și tendințe între securitatea regională și cea euroatlantică*, Sibiu, Editura Academiei Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu”, 2013, p. 14.

a afirma interesele fundamentale ale României (menținerea integrității, unității, suveranității și independenței statului; garantarea drepturilor și libertăților democratice fundamentale, asigurarea bunăstării, siguranței și protecției cetățenilor României; dezvoltarea economică și socială a țării, în pas cu dezvoltarea contemporană; realizarea condițiilor pentru integrarea României ca membru al NATO și UE; afirmarea identității naționale și promovarea acesteia ca parte a comunității de valori democratice; protecția mediului înconjurător, a resurselor naturale, a calității factorilor de mediu, la nivelul standardelor internaționale¹.

La 17 aprilie 2006, a fost adoptată „Strategia de Securitate Națională a României. România Europeană, România euroatlantică: pentru o viață mai bună într-o țară democratică, mai sigură și prosperă”². „Proiectul național realist, îndrăzneț și pragmatic” evidențiază poziția favorabilă a României conferită de calitatea de membru NATO și de contribuția la menținerea securității regionale și globale. Documentul se referă la democrație, libertate, egalitate și supremația legii; respectul pentru demnitatea omului, pentru drepturile și libertățile fundamentale, interese naționale (promovarea și protejarea valorilor). Se descrie ordinea mondială și dinamica de schimbare a mediului internațional de securitate, făcându-se referire la tendințele de coagulare a unui nou echilibru internațional. Globalizarea, prezența stărilor de tensiune și conflict, extinderea NATO și a UE sunt factori care determină mediul actual de securitate.

O componentă esențială a Strategiei naționale de apărare a țării pentru perioada 2015–2019 prevede conceptul: „O Românie

¹ D.C. Măță, *Securitatea națională. Concept. Reglementare. Mijloace de ocrotire*, București, Hamangiu, 2016; Gheorghe Graur, Radion Rotaru, *Reflecții privind conținutul strategiei securității Republicii Moldova și a României*. În: *Revista Națională de Drept*, nr. 10, 2017, p. 51.

² *Strategia de Securitate Națională a României. România Europeană, România Euroatlantică: pentru o viață mai bună într-o țară democratică, mai sigură și prosperă*, București, 2006, Disponibil la: <https://www.afas.ro/wp-content/uploads/2016/09/Strategia-de-securitate-nationala-a-Romaniei.pdf> [accesat: 04.02.2019].

puternică în Europa și în lume înseamnă în primul rând un stat care asigură securitatea cetățenilor săi oriunde s-ar afla ei. Această declarație include o multitudine de aspecte. A asigura securitatea cetățenilor începe cu a-i respecta la ei acasă, a le proteja drepturile și libertățile în țară și în străinătate, a pune efectiv instituțiile în serviciul cetățeanului, așa cum le este menirea, și continuă cu o dimensiune cât se poate de practică – a le oferi securitate în comunitățile lor, precum și garanții juridice și protecție diplomatică în afara granițelor”¹. Direcțiile de acțiune și principalele modalități de asigurare a securității naționale prevăd următoarele dimensiuni: de apărare; de ordine publică; de informații, contrainformații și de securitate; economică și energetică; diplomatică; de management al situațiilor de criză; educațională, de sănătate, socială și demografică.

La 30 iunie 2020, instituția legislativă a României a aprobat raportul comisiilor de apărare referitoare la Strategia națională de apărare a țării pentru perioada 2020–2024², cu 311 voturi „pentru”, 4 „împotriva” și 38 de „abțineri”. Documentul are cinci capitole și include informații despre noile realități globale, inclusiv cele legate de pandemia Covid-19. Potrivit documentului, Federația Rusă a fost inclusă în lista amenințărilor la adresa siguranței naționale, Moscova a reacționat prompt, afirmând că atitudinea Bucureștiului vizează dorința de a consolida prezența SUA și a NATO în regiunea Mării Negre. Or, aceasta are loc în contextul în care Federația Rusă are în vizor diverse strategii de refacere a Uniunii Sovietice, care, evident, poate perturba arhitectura securității mondiale³.

În ultimul deceniu, riscurile și amenințările la adresa securității naționale a României sunt percepute de societatea românească ca fiind generate atât de factorii interni (corupție; migrație masivă a populației active, capabile de muncă; creștere a nivelului de

¹ *Strategia Națională de Apărare a Țării pentru perioada 2015–2019. „O Românie puternică în Europa și în lume”* /Administrația prezidențială, București, 2015, p. 3.

² *Strategia Națională de Apărare a Țării pentru perioada 2020–2024...*

³ Anatol Petrencu, *Rusia, 2019: „Acesta a fost un an greu...”* [«Это был тяжёлый год...»]. Monografie, Chișinău, Tipografia „Balacron”, 2020, pp. 20-102.

insecuritate socială și persistența stării de sărăcie la nivelul categoriilor sociale din România; traficul cu ființe umane pe și/sau de pe teritoriul României care să alimenteze rețelele de prostituție sau cerșetorie; creșterea nivelului infracționalității la nivelul României; fenomene grave, de natură geofizică, meteoclimatică ori asociate [inundații, cutremure, alunecări de teren etc.], dezacord cu principiile democrației și cerințele respectării drepturilor omului), cât și de cei externi (activitățile de spionaj ale serviciilor de informații din Federația Rusă, derulate pe teritoriul României; dependența accentuată de unele resurse (gaz, energie etc.), care nu se regăsesc într-o proporție suficientă pe teritoriul României; comiterea unor atentate teroriste pe teritoriul României, de către elementele afiliate Al Qaeda, din cauza participării României cu trupe în teatrele de operații din Afghanistan).

În contextul declanșării pandemiei s-au mai adăugat și alți indicatori la adresa amenințării securității generate de COVID-19 (îmbolnăviri COVID-19 din cadrul personalului medical; lipsa unor capacități de producție pentru fabricarea anumitor produse vitale în situații de criză; impactul macrofinanciar generat de pandemia COVID-19; dependența de infrastructura economică a Republicii Populare Chineze; scăderea demografică va continua, ca urmare a scăderii natalității și a deceselor provocate de COVID-19; criza economică care va urma pandemiei COVID-19 va descuraja familiile tinere în intenția de a face copii etc.)¹.

¹ Cristian Barna, Valentin Nicula, *Prioritizarea riscurilor și amenințărilor la adresa securității naționale a României. O perspectivă transversală 2013–2020*. În: *Romanian Intelligence Studies Review*, No. 23, 2020, pp. 117-149.

BIBLIOGRAFIE OBLIGATORIE

A. Surse

Strategia Națională de Apărare a Țării pentru perioada 2015–2019. „O Românie puternică în Europa și în lume” /Administrația prezidențială, București, 2015.

B1. Monografie

Georgeta Chirlesan, *Strategia de securitate națională a României: evoluții și tendințe între securitatea regională și cea euroatlantica*, Sibiu, Editura Academiei Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu”, 2013.

B2. Articole și studii

Gheorghe Graur, Radion Rotaru, *Reflecții privind conținutul strategiei securității Republicii Moldova și a României*. În: *Revista Națională de Drept*, nr. 10, 2017.

BIBLIOGRAFIE OPȚIONALĂ

B1. Monografie

Valentin Naumescu, *Politica Marilor Puteri în Europa Centrală și de Est: 30 de ani de la sfârșitul Războiului Rece*, București, Humanitas, 2019.

B2. Articole și studii

Егор Леонов, *Новые тенденции развития цифровой дипломатии в условиях COVID-19*. În: *Международная жизнь. Проблемы внешней политики, дипломатии, национальной безопасности*, январь, № 1, 2021.

TEMATICA PROIECTELOR DE CERCETARE INDIVIDUALĂ

1. *Noi amenințări la adresa securității internaționale – perspectiva europeană.*
2. *Apariția conceptului „Identitate Europeană de Securitate și Apărare”.*
3. *Politică Externă și de Securitate Comună și Politică Europeană de Securitate și Apărare. Abordări conceptuale.*
4. *Constituția Europeană și Politica de Securitate și Apărare Comună.*
5. *Politica de securitate și apărare a României din perspectiva Politicii Europene de Securitate și Apărare.*
6. *Strategia de Securitate Națională a României.*
7. *Cadrul relațiilor UE/NATO – România.*

TEMATICA PROIECTELOR DE CERCETARE INDIVIDUALĂ LA DISCIPLINĂ

1. *România în sistemul de securitate europeană: repere istoriografice*
2. *Securitatea europeană: concepte, curente de idei*
3. *Școala de la Copenhaga*
4. *Școala de geopolitică românească*
5. *„Sfârșitul concertului european”: abordări conceptuale*
6. *România și politica pașilor mici*
7. *România și conflictul balcanic*
8. *Tratatul de Pace de la București (1913)*
9. *România în ajunul „Marelui Război”: între interese naționale și securitate europeană*
10. *România în anii neutralității din Marele Război*
11. *Cauzele orientării României spre puterile Antantei*
12. *Rolul Armatei Române în procesul de reîntegrare națională*
13. *Tratatul de la București (24 aprilie/7 mai 1918): context, clauze, consecințe*
14. *Marele Război în memoriile scriitorului G. Topîrceanu: între izvor istoric și ficțiune literară*
15. *România la Conferința de Pace de la Paris (1919)*
16. *România – „cetatea cea mai înaintată a Europei în fața Asiei”*
17. *Rolul României ca fortificație împotriva „barbariei” bolșevice*
18. *Marea Neagră – zonă de securitate internațională*
19. *Nistrul – „hotarul adevăratei Europe”*
20. *Insurgența de la Tatarbunar (15–18 septembrie 1924)*
21. *Bugetul militar al statului român în anii 1918–1940*
22. *Etape ale sistemului de securitate europeană între cele două conflagrații mondiale*
23. *Stabilirea și evaluarea sistemului de securitate al României interbelice*
24. *România în sistemul de alianțe regionale*

25. Rolul lui Nicolae Titulescu în menținerea securității europene
26. Consecințele Pactului Ribbentrop-Molotov pentru România
27. Dezmembrarea teritorială a României în 1940
28. Poziția lui Nicolae Iorga vizavi de rapturile teritoriale
29. Ziua de 23 august 1944 în istoriografia românească
30. România în sistemul de securitate europeană în anii 1960–1970
31. Poziția României în Consiliul pentru Ajutor Economic Reciproc
32. Poziția României în cadrul Tratatului de la Varșovia
33. Relațiile româno-americane în anii 1970–1980
34. Poziția României vizavi de „doctrina Brejnev”
35. Distanțarea lui Nicolae Ceaușescu de URSS
36. „Primăvara de la Praga”: conexiuni cu „experimentul românesc”
37. Poziția României vizavi de „Primăvara de la Praga”
38. Participanți din RSS Moldovenească la intervenția sovietică în Cehoslovacia (1968)
39. Confruntările marilor puteri în Europa (anii 1980)
40. Anul 1989 în istoria Europei
41. Evenimentele din anul 1989 în România în istoriografie
42. Relațiile româno-sovietice în anii 1980
43. Noi amenințări la adresa securității internaționale – perspectiva europeană
44. Apariția conceptului Identitate Europeană de Securitate și Apărare
45. Politică Externă și de Securitate Comună și Politică Europeană de Securitate și Apărare. Abordări conceptuale
46. Constituția Europeană și Politica de Securitate și Apărare Comună
47. Politica de securitate și apărare a României din perspectiva Politicii Europene de Securitate și Apărare
48. Strategia de Securitate Națională a României
49. Cadrul relațiilor UE/NATO – România

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

I. Bibliografie obligatorie

A. Surse

Antonescu Ion, *Românii, originea, trecutul, sacrificiile și drepturile lor*, București, 1919.

Golopenția Anton, *Populația teritoriilor românești desprinse în 1940*. În: *Geopolitica și Geostrategia*, 1941, nr. 1, București, Societatea Română de Statistică.

Guzun Vadim (ed.), *Intrarea României în Primul Război Mondial: negocieri diplomatice în documentele din arhivele ruse, 1914–1916*, Cluj-Napoca, Argonaut, 2016.

Marghiloman Alexandru, *Note politice. 1897–1924*, Vol. III: 1917–1918, București, Institutul de Arte Grafice „Eminescu” S.A., 1927.

Maiorescu Titu, *România, războaiele balcanice și Cadrilaterul* /Ediție de Stelian Neagoe, București, Editura Machiavelli, 1995.

Preda Dumitru (ed.), 1968. *Primăvara de la Praga. Documente diplomatice, ianuarie 1968 – aprilie 1969* /Cuvânt înainte de Adrian Severin. Studiu introductiv de Cristian Popișteanu. Editura MondoMedia, București, 2009.

Strategia Națională de Apărare a Țării pentru perioada 2015–2019. „O Românie puternică în Europa și în lume” /Administrația prezidențială, București, 2015.

Titulescu Nicolae, *Discursuri*, București, Editura Științifică, 1967.

Документы внешней политики СССР. Т. 1, Москва, Госполитиздат, 1957.

СССР–Германия. 1939–1941. Секретные документы /Под ред. Ю.Г. Фельштинского, Москва, Эксмо, 2011.

B1. Monografii, sinteze, enciclopedii

Aparaschivei Sorin, *Spionajul american în România (1944–1948)*, București, Editura Militară, 2013.

Burlacu Valentin, *Unirea Basarabiei cu România și recunoașterea ei internațională* /Colecția „Basarabica”, București–Brăila, 2019.

Buzatu Gheorghe (coord.), *România în ecuația războiului și păcii (1939–1947). Aspecte controversate*. Ed. a II-a, București, Editura Mica Valahie, 2013.

Chirlesan Georgeta, *Strategia de securitate națională a României: evoluții și tendințe între securitatea regională și cea euroatlantica*, Sibiu, Editura Academiei Forțelor Terestre „Nicolae Balcescu”, 2013.

Cliveti Gheorghe, *România și crizele internaționale, 1853–1913*, Iași, Editura Fundației „Axis”, 1997.

Georgescu Titu, *România în istoria Europei*, București, Holding Reporter, 1997.

Retegan Mihai, 1968. *Din primăvară până în toamnă. Schiță de politică externă și politică militară românească*. Ediția a doua, revăzută și adăugită, București, Editura RAO, 2014.

Sebe Mihai, *Ideea de Europa în România interbelică*, București, Institutul European din România, 2010.

Spector Sherman David, *România și Conferința de Pace de la Paris. Diplomația lui Ion I.C. Brătianu*, Iași, Institutul European, 1995.

Spațiul istoric și etnic românesc, Vol. 3. *Spațiul etnic românesc*. Ediția a II-a, București, Editura Militară, 1993.

Scurtu Ioan, Hlihor Constantin, *Complot împotriva României, 1939–1947*, București, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, 1994.

Thom Françoise, *Sfârșiturile comunismului*, Iași, Editura Polirom, 1996.

B2. Articole și studii

Banciu Angela, *Ideea europeană în istorie*. În: *Sociologie Românească*, 2006, Vol. IV, nr. 4.

Bondarenko Dmytro, *Румыния и Финляндия: антибольшевистская интервенция в соседние государства в 1919 году. Сравнительный анализ*. În: *Studia Universitatis Moldaviae*, 2017. Seria „Științe umanistice”, nr. 10 (110).

Enciu Nicolae, *Regatul României în anii Primului Război Mondial*. În: *In honorem Anatol Țăranu. Studii de istorie contemporană a românilor* /Coord.: Nicolae Enciu, Chișinău, Centrul Editorial-Poligrafic al USM, 2011.

Graur Gheorghe, Rotaru Radion, *Reflecții privind conținutul strategiei securității Republicii Moldova și a României*. În: *Revista Națională de Drept*, 2017, nr. 10.

Mihai Florin-Răzvan, *Relațiile internaționale ale României (1945–1989)*. În: Corobca, Liliana (ed.), *Panorama comunismului în România*, Iași, Polirom, 2020.

Soreanu Mircea, *România și conflictul balcanic (1913). Percepții externe*. În: *Revista de Istorie Militară*, 2013, nr. 3-4 (137-138).

II. Bibliografie opțională

A. Surse

Dobrînin A., *In Confidence*, New York, Random House, 1995.

B1. Monografii, sinteze, enciclopedii

Avram Valeriu, Nicolescu Valeriu, *Războiul aerian deasupra României (1916–1918) oglindit în memorii, jurnale de front, carnete de zbor și rapoarte*, Buzău, Editgraph, 2015.

Bottoni Stefano, *Lungul drum spre Occident. O istorie postbelică a Europei de Est* /Trad.: Ana Maria Gruia, Cluj-Napoca, Editura MEGA, 2021.

Breton Jean-Marie le, *Măreția și destinul bătrânei Europe. 1492–2004. Eseu istoric*, București, Editura Humanitas, 2006.

Brie Mircea, Horga Ioan, *Relațiile internaționale de la echilibru la sfârșitul concertului european (secolul XVII – începutul secolului XX)*. Ediția a II-a, revăzută și adăugită, Oradea, Editura Universității din Oradea, 2009.

Calcan Gh., *România în relațiile internaționale ale Conferinței de Pace de la Paris–Versailles, 1919–1920. Recunoașterea internațională a Marii Uniri*, Cluj-Napoca, Mega, 2013.

Micu Gabriel, *Basarabia, România și geopolitica Marilor Puteri*, Chișinău, Editura Pontos, 2011.

Musat Mircea, Ardeleanu Ion, *România după Marea Unire. Vol. II. Partea I (1918–1933)*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986.

Naumescu Valentin, *Politica Marilor Puteri în Europa Centrală și de Est: 30 de ani de la sfârșitul Războiului Rece*, București, Humanitas, 2019.

Notle Ernst, *Războiul civil european: național-socialism și bolșevism*, București, Editura Corint, 2005.

Tinu Andrei, *Scânteia de la Praga*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2015.

Sebastyen Victor, 1989. *Prăbușirea imperiului sovietic*, București, Litera Internațional, 2009.

B2. Articole și studii

Arhire Sorin, *Politica externă a României 1920–1940 (I)*. În: *Terra Sebus. Acta Musei Sabesiensis*, 2012, nr. 3.

Neacșu Marius-Cristian, *Simion Mehedinți, precursorul școlii românești de geopolitică*. În: *România 1918–2018. Un secol de frământări geopolitice*, București, Ed. ASE, 2018.

Opriș Petre, *Manevre militare ale Organizației Tratatului de la Varșovia în Cehoslovacia și Bulgaria (mai–iunie 1989)*. În: *Document. Buletinul Arhivelor Militare Române*, 2014, an XVII, nr. 2 (64).

Voronovici Alexandr, *Anul 1924. Justificând separatismul: înființarea RASS Moldovenească și istoria politică în Republica Moldovenească Nistreană*. În: *Plural*, vol. 3, 2015, nr. 1.

Леонов Егор, *Новые тенденции развития цифровой дипломатии в условиях COVID-19*. În: *Международная жизнь. Проблемы внешней политики, дипломатии, национальной безопасности*, 2021, январь, № 1.

Ion Valer XENOFONTOV

**ROMÂNIA ÎN SISTEMUL DE SECURITATE EUROPEANĂ
ÎN SECOLUL XX–ÎNCEPUTUL SECOLULUI XXI**

Note de curs

Redactare: *Vitalie Țurcanu*

Lector: *Antonina Dembițchi*

Machetare computerizată: *Mariana Rusu*

Bun de tipar 12.11.2021. Formatul 60 x 84 ¹/₁₆.

Coli de tipar 10,0

Coli editoriale 7,4

Comanda 82.

Tirajul: 50 ex.

Centrul Editorial-Poligrafic al USM
str. Al. Mateevici, 60, Chișinău, MD 2009